Afbouw

Een woord inzake de praktische erkenning van het promotierecht der Theologische School te Kampen

K. Schilder

bron
K. Schilder, *Afbouw. Een woord inzake de praktische erkenning van het promotierecht der Theologische School te Kampen*. J.H. Kok, Kampen 1930

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/schi008afbo01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

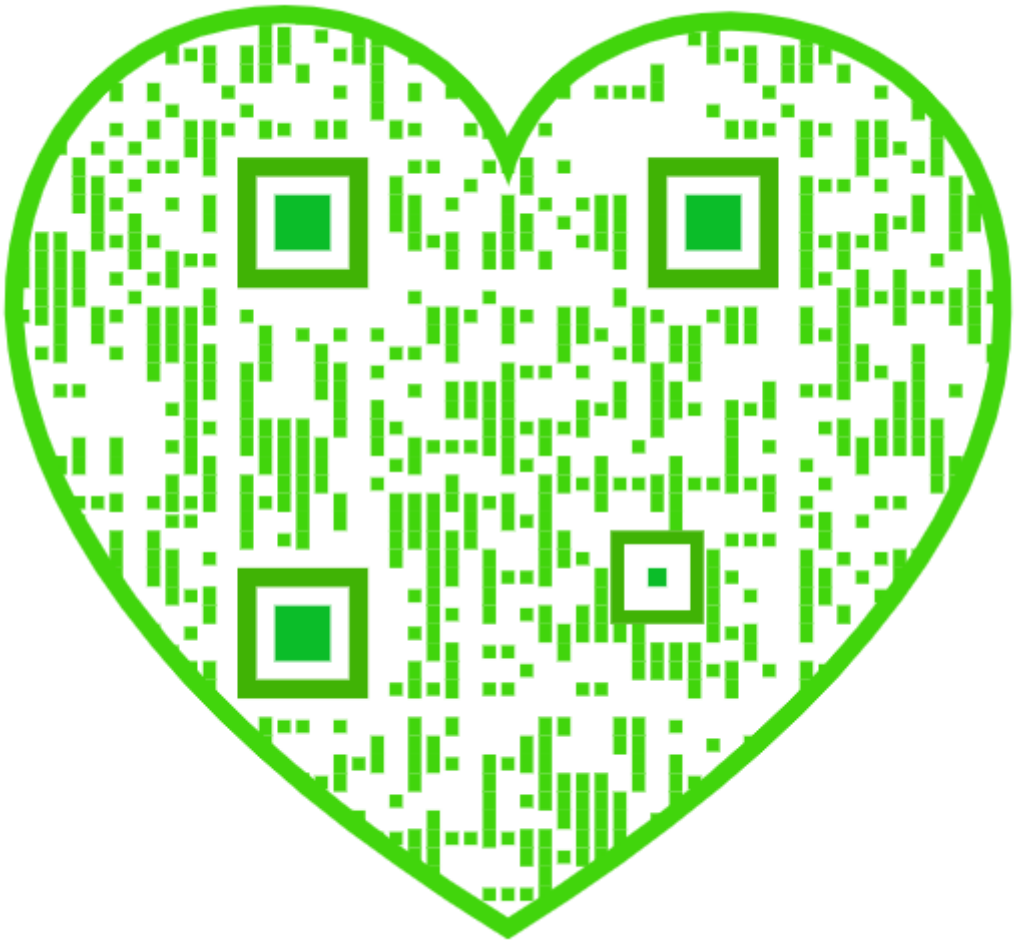

Corrigendum.

bl. 38, laatste regel van paragraaf 5, staat: gehandhaafd zien. Lees: gehandhaafd zien, met het hier begeerde effect.
bl. 39, regel 23 v.b., staat: wil. Lees: willen.
bl. 42, regel 14 v.b., staat: ons. Lees: ons'.
bl. 44, regel 19 v.b., staat: *algemeen*. Lees: *algemeen?*
bl. 45, regel 13 v.b., staat: wat dat. Lees: want dat.
bl. 48, regel 11 v.o., staat: *mondige*. Lees: *mondig*.
bl. 48, regel 7 v.o., staat: de baas. Lees: den baas.
bl. 49, regel 10 v.b., staat: Dan zien ik. Lees: Dan zie ik.
bl. 49, regel 15 v.o. noot niet meegerekend) staat: overging, en zich. Lees: overging, en (zich vervalt).
bl. 50, regel 8 v.b., staat: wat autoriseerde. Lees: wàt autoriseerde.
bl. 50, regel 2 v.o., staat: verworderd. Lees: verwonderd.
bl. 51, regel 16 v.b., staat: doet. Lees: *kàn* doen.
bl. 51, regel 25 v.b., staat: Wil men nu iemand. Lees: Wil nu iemand.
bl. 52, regel 3 v.b., staat: ge hebt in. Lees: ge hebt zooeven in.
bl. 52, regel 16 v.b., staat: hiedt. Lees: biedt.
bl. 52, regel 18 v.b., staat: methode. Lees: methode, (komma achtervoegen)
bl. 53, regel 11 v.b., staat: los te laten. Lees: vast te houden.
bl. 54, regel 6 v.b., staat: te corrigeeren, waar: Lees: te corrigeeren, waar dit.
bl. 56, regel 10 v.b., staat: Dr. Kuypers's. Lees: Dr Kuyper's.
bl. 58, onderste regel van de noten, staat: gesch. Lees: Gesch.
bl. 59, noot 1, op één na laatste regel, staat Saxonum, Lees: Saxonum),
bl. 62, regel 10 v.b., staat: *algemeen*. Lees: *algemeenen*.
bl. 63, regel 16 v.b., staat: der Geesten. Lees: der geesten.
bl. 68, regel 3 v.b., staat: formuleeren. Lees: formuleeren?
bl. 69 regel 10 v.b., staat: nu zijn ze het reeds. Lees: nu zijn ze het van Godswege eigenlijk reeds.
bl. 70 regel 9 v.b., staat: en kan mij. Lees: en kan men mij.
bl. 76, regel 13 v.b., staat: waar zij *contra*. Lees: waar anderen *contra*.

§ 1. Ter inleiding.

Wat hier volgt, bedoelt een pleidooi te zijn vóór de theoretische en praktische erkenning van het promotierecht der Theologische School te Kampen.

Deze brochure zal niet trachten te spreken, althans niet in directen zin, over hetgeen reeds gezegd is in de brochures van Prof. Greijdanus, Prof. Hoekstra en Dr Bouma. Wel zal natuurlijk het hier volgend betoog hier en daar aanrakingspunten hebben met wat door deze auteurs ter zake opgemerkt werd, hetgeen dan verontschuldigd worde, omdat het kwalijk anders kan. Mijn bedoeling is evenwel, op enkele punten de aandacht te vestigen, die in de voorgaande brochures over deze kwestie nog niet in directen zin aan de orde kwamen.

Dat de kwestie de aandacht vraagt is nu eenmaal de loop der *feiten*. De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben zelf het onderwerp aan de orde gesteld; en daarom verdient het de rustige overweging van die kerken zelf.

Men kan dan ook niet zich van den plicht daartoe ontdoen, door de ietwat vermoeiende tegenwerping, dat de zaak toch reeds lang besproken is; dat er reeds een principieele beslissing genomen is; en dat daarom het telkens weer terugkomen op dit thema eenigszins de gelijkenis vertoonen gaat met het werk van dwingende kinderen. Want, afgedacht hiervan, dat die argumenten in het huidige stadium der zaak te laat komen, omdat de Kerken zelf vóór enkele jaren *besloten hebben*, het onderwerp in zijn breeden omvang aan de orde te stellen[1)], valt nog op te merken dat een opnieuw bespreken van de kwestie ook hierin rechtvaardiging vindt: dat de argumentatie, die in den loop der jaren, zoowel van voor- als van tegenstanders, gegeven is, zich niet altijd gelijk gebleven is. Stellingen, die vroeger met kracht en klem verdedigd zijn in een betoog pro

1) Hierom is het thans naar voren schuiven van het probleem der ‘eenheid van opleiding’ m.i. ook niets anders dan achteraf-komende critiek op de voorgaande synode en een onbewuste poging, om aan de klem van haar besluit te ontkomen.

of contra, worden nu naar den achtergrond gedrongen, of zelfs geheel en al verloochend; deels, omdat zij door de feiten van het openbare leven reeds achterhaald zijn, deels, omdat ze voor nieuwe inzichten wijken moesten.

Omdat het een eenvoudige plicht is, zoo eerlijk mogelijk te zijn, sta voorop, dat deze schommeling in de ideeën *niet mag worden uitgebuit*. Door *niemand*. Noch door de voorstanders van den voor Kampen begeerden afbouw, noch door de tegenstanders. Want eerlijkheidshalve dient erkend te worden, dat deze schommeling in de ideeën er van beide zijden geweest is. Onder hen, die de uitoefening van het promotierecht voor Kampen begeeren, is niet altijd gelijke fundeering geweest van hun betoog; en ten deele is er onder hen zelfs nu nog variatie in de manier, waarop men zijn verlangen aandringt aan de conscientie der anderen. En gelijk verschijnsel valt te constateeren bij hen, die tot nu toe zich er tégen verklaard hebben.

Ik stel dit met nadruk voorop, om, zooveel aan mij ligt, de bespreking rustig en broederlijk te houden. Laat ons beginnen te erkennen, dat het vraagstuk eenigszins ingewikkeld is, althans, dat er kwesties mee samen hangen, die niet zoo heel gemakkelijk zijn. Dan zal eenerzijds afgeweerd worden het verwijt van onwil of van bekrompenheid, of van geestelijke traagheid, en zal anderzijds - voor zoover dit menschelijkerwijs mogelijk is - aan enkele penvoerders, die in de niet-gereformeerde pers ‘de wacht betrekken’, niet zoozeer ‘bij het beginsel’, als wel bij hun eigen ‘vischnet’, de kans om in troebel water te visschen voor een deel benomen worden.

In het voorbijgaan zij nog opgemerkt, dat er mijnerzijds geen enkel bezwaar tegen bestaat, als deze brochure door een comité, dat zijn taak nauwkeurig in de pers omschreven heeft, verspreid wordt. Immers het gaat hier om opwekking van elkander. En een actie, die niet in het donker gevoerd wordt, maar in het volle licht treedt, mag dan ook recht vragen van erkenning.

§ 2. De schommeling van de ideeën bij de voorstanders.

Wij gaven reeds toe, dat bij de voorstanders van de verleening van het promotierecht aan de Theologische School te Kampen de ideeën niet altijd zich zelf gelijk gebleven zijn.

Het is niet noodig, dit in den breede uiteen te zetten. De historie

zoowel van de voormalige Chr. Geref. Kerk als van de Gereformeerde Kerken in Nederland spreekt reeds in officieele stukken dit duidelijk uit. En dan zwijgen we nog van pers en brochure. Daar zijn er geweest, die de meening verkondigd hebben, dat *alleen* de Kerk als zoodanig bevoegd en bekwaam is tot het beoefenen der theologische wetenschap. Anderen wezen dit standpunt af, en gingen uit van de redeneering, dat elke wezenlijke school van hooger onderwijs, onverschillig, wie haar opgericht heeft, en in stand houdt, onverschillig ook, welk speciaal doel zij nastreeft, *in zichzelf* het recht bezit, langs methodischen weg het studieveld te overzien, en dit werk dan in te richten naar het schema van onderwijs en examinatie, en - promotie.

En zoo ware er meer te noemen, ook de bekende kwestie van het ‘doctorenambt’.

Als wij over deze verschillende meeningen ons niet verder uitlaten en bij de schommeling der ideeën bij de *voorstanders* korter stilstaan, dan wij van plan zijn te doen bij de onderlinge meeningsverschillen, althans -variaties, die in de denkbeelden der *tegenstanders* aan te treffen zijn, *dan is dat niet uit een zekere oneerlijkheid*. Dat het ééne slechts even aangeraakt, het andere veel breeder uitgewerkt wordt, dat worde hier aanstonds duidelijk gezegd; een schijn van oneerlijkheid kan men dus daarin niet zien. Evenmin is het accentueeren van het feit, dat de opponenten tegen Kampens promotierecht hun wapenrusting nog al eens veranderd hebben, een toch weer - ondanks de mooi-klinkende inleiding in paragraaf 1 - wellustig *uitbuiten* van meeningsverschil of koersverandering bij de anderen; een kwaad, dat elken strijd ontsiert.

Welneen, de zaak is eenvoudig deze: dat hier niet bedoeld wordt een koel-objectieve, alle kanten van het vraagstuk één voor één bekijkende, formeel-wetenschappelijke bespreking van de vraag, die aan de orde is gesteld, doch een *uit de praktijk opgekomen* vlugschrift, dat een propagandistisch karakter heeft. Het komt er daarbij op aan, zich voornamelijk in te denken, hoe in den levenden strijd der debatten de argumentatie wezen zal.

En, dáár eenmaal zijn beperking zoekend, erkent men al spoedig, dat de voorstanders en aanvragers van het ius promovendi der Theologische School vrijwel denzelfden kant uit redeneeren *tegenwoordig;* zoodat dan ook de synode hunnerzijds geen sterk uiteenloopende argumentatie zal te verwerken krijgen; maar dat anderzijds zij, die de ingediende voorstellen niet voor aanvaarding geschikt achten, hun bezwaren van alle kanten *kúnnen* aanvoeren. En dit - ik denk aan de kerkelijke pers - ook reeds doen.

Hierom is het thans niet *noodig*, verder veel te zeggen over de schommeling van de ideeën bij de voorstanders van vroeger en later. De wisseling in hun gedachten is vrijwel tot rust gekomen: de van alle kanten ingediende voorstellen, de bespreking in pers en brochure ook, wijst dit genoegzaam uit.

§ 3. De schommeling van de ideeën bij de tegenstanders.

We zeiden reeds, dat de bestrijding van het voor Kampen gevraagde recht niet altijd zich van dezelfde of van gelijksoortige wapenen bediend heeft.

En het is goed, daarop te wijzen, opdat het debat zich verlegge naar het hoofdpunt.

A. *Eerste voorbeeld.*

Daar is b.v. gezegd: Kampen moet niet promoveeren, want Kampen is ‘maar’ *seminarie*. ‘Seminarie’ beteekent dan zooveel als opleidings-school; een praktisch werkende inrichting, die voor de bereiking van een zeker praktisch levensdoel, in dit verband het ‘kweeken’ van dominees, zoekt naar de gepaste middelen.

En dan ging men verder.

Een seminarie is ‘maar’ een seminarie. Doch een *universiteit* beoefent de wétenschap. Zij trekt zich van de praktijk niet veel aan. Zij zou haar colleges ook wel kunnen geven op de maan, waar de praktijk geen al te nuchtere woorden spreekt. En geen alledaagsche eischen stelt. Bovendien: een universiteit heeft alle faculteiten, daar wordt het ‘*universum*’ der wetenschappen overzien, daar grijpt de studie van de ééne faculteit op die der andere in; mitsdien is dáár alleen een optrekken van het gebouw uit één stijl, en op één fundament. En dáár alleen kan men dus iemand tot ‘doctor’ uitroepen, want dáár roept het gansche *huis* van wetenschap den nieuwen doctor ‘heil’ en ‘welkom’ toe. Maar een seminarie is ‘maar’ een praktisch instituut, terzijde van den hoofdweg; daartoe is het zeer één-zijdig; en wat er samenschoolt is niet het ‘huis’ der wetenschappen, maar slechts een klein gezelschap van menschen, die, misschien uit anderen hoofde, wel ter dege mannen van wetenschap kunnen zijn, doch niettemin in den seminaristischen kring geenerlei contact hebben met het groote huis van alle wetenschappen samen.

Nu zullen we niet over deze - voor de wetenschap bedenkelijke,

en voor 't christelijk leven uiterst gevváárlijke - stellingen en beweringen breed spreken[1)].

Er zou anders - dit in het voorbijgaan - plaats genoeg voor zijn, hier eens eenig critisch toezicht te oefenen. Al was het dan maar om het nuchtere feit te constateeren, dat elke universiteit ‘seminariën’ onder zich heeft, al dragen die dan ook niet overal dien *naam*, zooals b.v. in Duitschland, waar in de seminariën de praktische oefening gezocht wordt *nàást* de abstract-theoretische voordracht van den hoogleeraar. Of ook - al was het dan alleen maar, om eraan te herinneren, dat een *uit elkaar rukken van wetenschap èn praktijk*, en een fantastisch ontwerp van een vrije universiteit b.v. op de *maan*, alsof zij dáár abstracte wetenschap doceeren kon of zelfs mòcht, *loslating* is van de *echt-calvinistische* gedachte, volgens welke er in het leven van den christenmensch, en van de christelijke kerk, en van een christelijke vereeniging, geen ‘Selbstzwecke’ mògen zijn, en volgens welke àlles, wat wij doen, *moet* gericht zijn op de eer van God, die nu eenmaal *hier* in de *praktijk* van het alledaagsche leven zich van ons wil laten dienen.

Maar wij zwijgen in dit verband verder hierover. Het komt straks nog ter sprake.

Hier brengen we uit dit debat over ‘seminarie’-contra-universiteit één punt slechts naar voren, dit vraagpunt: is er, praktisch, of rechtens, te Kampen een *hoogeschool?* En, indien ze er (nog niet) is, kan men ze creëeren?

Men weet het: ook dit vraagstuk is aan de orde.

We volstaan met een enkele aanhaling.

Dr A. Kuyper schreef, *Heraut* 15 November 1914 (na de verwerping van het voorstel, om Kampen het promotierecht te laten uitoefenen):

> ‘Van de onjuiste, en met alle traditie strijdige, usantie, om aan een gewone Kerkelijke opleidingsschool den titel HOOGESCHOOL te geven, die door onze vaderen nooit anders dan aan de Leidsche, Utrechtsche en Groningsche Universiteit werd verleend, is nu wel voor goed afgezien.
>
> Wij zijn nu in het historische spoor teruggekeerd.’

Tot zoover het citaat.

Hier wordt dus duidelijk gezegd, dat het *afwijking* is van het historische spoor den titel ‘hoogeschool’ te geven aan iets anders dan een *universiteit*.

1) Natuurlijk spreken we hier alleen over hen, die Kampen nog ‘seminarie’ noemden *ook na 1896*. Er *zijn* inderdaad kweekscholen, die niet het gewone plan van het hooger onderwijs volgen; maar daarover spreken we thans niet.

Maar diezelfde Dr Kuyper *hàd* reeds vroeger in zijn Parlementaire Redevoeringen historie helpen maken in anderen zin. Hij heeft toen, niet gedwongen door een met moeite gedragen staats-juk, maar met eigen vuur en klem, en met al de schittering van zijn genie, het pleit gevoerd vóór de verandering van de 'gewone opleidingsschool' te Delft, toentertijd genaamd 'Polytechnische School' in een '*Hoogeschool*', de 'Technische Hoogeschool', die thans nog bestaat. Ik citeer Dr Kuyper's rede over 'Hoogescholen' (Parlementaire Redevoeringen, deel III, Uitgave Van Holkema & Warendorf, Amsterdam, bl. 93, al. 2). Daar lezen we de volgende uitspraken van den minister Dr A. Kuyper:

> 'Nu kom ik tot de tweede vraag, of deze vakken van het hooger onderwijs moeten worden gedoceerd aan de Universiteiten, of dat het raadzaam is, ze te laten doceeren aan afzonderlijke Hoogescholen[1)]. De opmerking van den geachten afgevaardigde den heer Van Dedem, dat het onderwijs aan eene Hoogeschool[2)] een lager karakter zou dragen dan dat aan eene Universiteit moet ik principieel bestrijden. *Met een gradueel verschil hebben we in geen enkel opzicht te maken*[3)]. *De bedoeling van hooger onderwijs is altoos om in te leiden tot in de diepste motieven*, *die het verschijnsel dat men onderwijst en onderzoekt beheerschen*.
> *Op de Hoogeschool* - en dus ook te Delft - *gaat dit onderzoek even diep als op de Universiteit*, *er mag geen diepte ongepeild en ongeboord gelaten worden*. De Hoogescholen staan dan ook onder art. 1 der wet. Of het betreft eene Universiteit of eene Hoogeschool, bedoeld art. 1 blijft regeeren en beheerschen den aard en het karakter van het te geven onderwijs. *Er is dus in graad tusschen het onderwijs aan eene Universiteit en dat aan eene Hoogeschool niet het allerminste verschil*.
> Vraagt men nu of de oprichting van afzonderlijke Hoogescholen noodig is en alle hooger onderwijs niet kan worden gegeven aan de Universiteit, dan zal ik zeggen waarom dit niet gaat. Eene Universiteit is in naam en wezen een vlottend en voor evolutie vatbaar begrip. De Universiteiten waren niet

1) 'Deze vakken van het hooger onderwijs,' d.w.z. de vakken, die gedoceerd werden aan de toenmalige Polytechnische School. K.S.
2) *Hier* is 'Hoogeschool' al dadelijk *niet* identisch met 'Universiteit', K.S.
3) Cursiveering, hier en elders, van mij, K.S.

> altijd wat ze nu zijn en ze zullen ook wel niet altoos het karakter blijven dragen, dat zij thans bezitten.

Tot zoover het citaat van Dr A. Kuyper.

Ik weet het wel - en stel dat met nadruk op den voorgrond - dat het hier inzake Delft liep over vakken, die met de theologie niets te maken hebben, en dat de theologie van ouds aan de universiteit geïncorporeerd geweest is. Men zou dus kunnen zeggen: de redeneering van den éénen keer gaat tegen die van den ànderen keer niet *in*, doch gaat haar *voorbij:* de probleemstelling is in beide gevallen ongelijk. Maar ik geloof dat niet. Het is mij *hierom* te doen: den éénen keer wordt de naam en de eere van een hoogeschool beperkt tot de universiteiten, den anderen keer niet. Die àndere keer wàs dan evenwel chronologisch de eerste. Toen Dr Kuyper in 1914 in *De Heraut* schreef, wat ik boven opnam, lagen de debatten over Delft àchter den rug. Toch sprak hij van ‘de traditie’ en van het ‘historische spoor’.

B. *Tweede voorbeeld.*

Nog een ander voorbeeld.

In *De Standaard* van 6 Nov. 1914 schreef Dr A. Kuyper zijn bekende driestar: ‘Ontsnapt’. Aldus:

> ‘Op wetenschappelijk gebied zijn we onder ons Anti-Revolutionairen aan een gevaar ontsnapt, dat gelukkigerwijze op de Generale Synode der Gereformeerde Kerken nog intijds gekeerd is.
> Het gevaar dat dreigde, bestond hierin dat een kerkelijke opleidingsschool doctoraten zou zijn gaan uitdeelen.
> Denk u de gevolgen hiervan slechts in.
> Nu zouden de Gereformeerden begonnen zijn. Straks zouden, met volkomen gelijk recht, de Christ.-Gereformeerden geheel hetzelfde gedaan hebben. Dito ware te verwachten geweest van de Evangelisch-Lutherschen, de Herst.-Lutherschen, Remonstranten, de Doopsgezinde opleidingsschool. Waarom zelfs niet die van de Joden? Waren zoo eens de Kerkelijke opleidingsscholen begonnen, zoo ware de deur geopend voor nabootsing voor heel hetzelfde pogen bij scholen van allerlei andere opleiding, gelijk men die in Amerika, Australië, en Azië, bij menigte vindt.
> John Mott gaf er onlangs het cijfer van op. Er waren er nu reeds over de 2000. Alleen in de Vereenigde Staten zijn er pl.m. 150 kerkelijke scholen van dien aard. Ja, nog verder zou het gegaan zijn. Er werd staande gehouden, dat een

kerkelijke Opleidingsschool een Hoogeschool is, omdat onze wet op het Hooger Onderwijs ze insluit. Nu sluit onze wet op het H.O. gelijk men weet, ook de Gymnasia in, die in Amerika ook wel High-Schools heeten. Zou nu ook het einddiploma van een gymnasium een doctoraat moeten worden? Men voelt, hoe op die wijze over zeer korten tijd geheel de beteekenis van het doctoraat tot ijdele klikkak zou verleid worden; dat men ook hier schooltjes zou gaan vormen als in Amerika, om voor geld doctoraten te verkoopen; en dat tenslotte het begrip van doctor derwijze in discrediet zou geraken, dat alleen de juristen met hun Mr.-titel er nog goed afkwamen.
In geen land en in geen kerk ter wereld, was dan ook ooit een zoo door en door *onwetenschappelijk*[1)] denkbeeld door ernstige mannen aan de orde gesteld.
Meer dan vijf eeuwen bestaat nu het doctoraat, en nog nooit en nergens was het plan om het op zulk een wijze te vulgariseeren door een ernstig man, in wien wetenschappelijke ernst geëerd werd, te berde gebracht.
Natuurlijk zat er dan ook heel iets anders achter, dat in ons politiek blad buiten bespreking moet blijven.
Zij, die dit onwetenschappelijk denkbeeld, ja, dat vergrijp aan de wetenschap voorstonden, waren terdege ernstige mannen, van dege ontwikkeling, maar het spoor bijster.
Het is daarom niet alleen in kerkelijk, maar in algemeen nationaal opzicht een gelukkige uitkomst dat ons land aan dit gevaar ontsnapt is.'

Tot zoover de driestar van Dr Kuyper.

Nu zou men kunnen vragen: maar als gij dit gevaar ziet aankomen, herinnert ge u dan niet, hoe hetzelfde gezegd is tot u, en tot de anderen, die met u de Vrije Universiteit gesticht hebben? Toen is ook, van vijandige zijde, gezegd: het doctoraat wordt door de vrije 'universiteit' verlaagd, iedereen kan maar een 'hoogeschool' stichten, en waar is het eind? Maar toen heeft diezelfde Dr Kuyper gezegd: wij erkennen den staat niet als controleur of als mandaatgever; en wij richten ons leven niet in naar de laatdunkendheid van liberalen; en wij zien niet rechts of links, naar mogelijke grappenmakers, die een *spelletje* beginnen, daar waar *wij* mannenwerk doen. Neen: *wij gaan onzen eigen weg*. Het *geloof der vaderen drijft* en beweegt ons.

Ja, maar, zegt iemand: Dr Kuyper had het tegen de *kerkelijke*

1) Cursiveering van Dr Kuyper zelf. K.S.

schoolstichting-met-promotierecht. Doch de Vrije Universiteit - heel wat anders, mijnheer - ging uit van een *vereeniging*.

Ik antwoord: dezelfde christelijk-gereformeerden, evangelischlutherschen, hersteld-lutherschen, remonstranten, doopsgezinden, joden, die hier als gevaarlijke lieden voor de wetenschap worden aangemerkt, zoodra ze '*kerkelijke*' 'hoogescholen-met-promotierecht' zouden willen oprichten, hadden toch zeker evengoed (stel, dat hun geld en hun geloof ertoe groot genoeg waren) een *vereeniging* kunnen vormen tot hooger onderwijs op christelijkgereformeerden (indien mogelijk....), evangelisch-lutherschen, hersteld-lutherschen, remonstrantschen, doopsgezinden, joodschen grondslag? *En was dán het gevaar van de wetenschap afgewend geweest?* Immers neen? *Gevaar is er voor de wetenschap te allen dage;* en de synode van de Gereformeerde Kerken heeft dan ook heusch niet de antirevolutionaire partij van een gevaar *gered*, toen zij indertijd tot Kampen zei: neen.

Het is mij hierom te doen: den éénen keer wordt geredeneerd van het standpunt uit: wijs mij de beste model-inrichting, want daar moeten we nooit voor onderdoen; en den volgenden keer - b.v. als het erop aankomt, de volgens toenmalige usantie nog *zeer onvolledige* Vrije Universiteit te verdedigen tegen soortgelijke redeneeringen als hier tegen Kampen door *De Standaard* gegeven werden - wordt geargumenteerd van dit standpunt uit: wat kan ik *bereiken*, om eigen leven te volmaken, en om te zorgen dat ik waarborgen *schèp*, die ieder respect afdwingen?

Bewijs voor het bestaan van dit laatste geval?

Hier is het.

Wanneer - ik kom alweer op Delft terug - Dr Kuyper Delft vooruithelpen wil, dan vraagt hij niet: hoe is het in Groningen, Leiden, Utrecht, maar: *hoe degelijk is het onderwijs in Delft?* Is het eenmaal op peil, *dan moet het ook rechtens de eere hebben*, *waarop het praktisch reeds aanspraak kan doen gelden*. We lezen, al weer in de Parlementaire Redevoeringen (t.a.p. bl. 103):

> 'Een ieder zal moeten erkennen, dat, hoewel de Polytechnische School te Delft niet het karakter draagt van eene Technische Hoogeschool, *inderdaad* het technisch onderwijs dat daar gegeven wordt, het *karakter* van hooger onderwijs *draagt*.
> De bedoeling is, eene school van in naam lager orde *den titel te geven*, *die haar toekomt*.'[1)]

Tot zoover het citaat. Als deze redeneermethode eens op Kampen

1) Cursiveering van mij, K.S.

was toegepast... Maar neen, toen kwamen de *gymnasia* erbij te pas... In Amerika.

C. *Derde voorbeeld.*

Nog een derde geval van innerlijk-tegenstrijdige houding van enkele tegenstanders vraagt de aandacht. Ik bedoel de kwestie van het: '*iure suo*'.

Men weet de redeneering, die in den laatsten tijd gevolgd wordt door de voorstanders van Kampens afbouw. Zij zeggen: wij hebben *niets meer* te maken met de oude kwestie van opleidingsschool of seminarie, of hoe men het noemen wil, want: *in 1896 hebben de Gereformeerde Kerken de Theologische School gereorganiseerd*, *in dier voege*, *dat zij ophield zuivere kweekschool te zijn* (die slechts zooveel wetenschap te 'verwerken' gaf aan de 'kweekelingen', als voor het ambt, dat zij te bedienen zouden krijgen, strikt noodzakelijk was) *en is zij omgezet in een inrichting van onderwijs*, *die de theologische wetenschap beoefent*; natuurlijk - precies zooals *elke universiteit* dat *mòet* doen, krachtens christelijken eisch en krachtens nederlandsche wetgeving[1] - ook met praktisch doel,

1) *En ook krachtens de stellige meening van Dr A. Kuyper*. Ik gaf van hem reeds enkele citaten in *De Reformatie* (VII, 356, aldaar wordt de vindplaats van het eerste der hier volgende vermeld).
Dr Kuyper dan zeide (cursiveering van mij):
'Onder hooger onderwijs verstaat niemand, en kan dus ook de wet niet verstaan, de private liefhebberij van iemand mee te deelen wat hij weet. Dat kan even goed door geschrift geschieden. Hooger onderwijs is onafscheidelijk van het doel om te vormen en voor te bereiden tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen.'
Of ook dit (geciteerd uit Parlementaire Redevoeringen 111, 11, 29):
'Ik mag en kan geen oogenblik aarzelen om, wanneer wij vragen naar de finis primus van de Universiteit, zooals deze door onze wet van 1876 bepaald is, beslist en stellig uit te spreken, dat de bestemming van eene Universiteit ligt in de vorming en voorbereiding, die ten goede moet komen aan de kweekelingen, ten einde zoowel verkregen worde hun wetenschappelijke formatie als hun geschiktheid voor het bekleeden van openbare betrekkingen. Dit staat in art. 1 zoo duidelijk uitgesproken, dat ik niet versta, hoe men in eene Kamer als deze, waar men zich met wetgeving bezighoudt en zich niet in eene academische gehoorzaal bevindt, andere denkbeelden verkondigt, en hoe men op dit punt een oogenblik van mij zou kunnen verschillen. Wanneer er geen behoefte bestond aan vorming of voorbereiding van kweekelingen voor de toekomst, dan ware het mogelijk, dat men allerlei inrichtingen in het leven riep *en niet de Universiteiten*, *zooals zij krachtens onze wet op het hooger onderwijs bestaan*.'
Of ook (Parlementaire Redevoeringen III, 11, 30):
'De *hoofdbestemming* van de Universiteit, de *vorming en voorbereiding van de jongelui tot wetenschappelijke personen*, *geschikt voor de verschillende betrekkingen*, die zij later zullen waarnemen.'

maar niettemin toch zóó, dat de theologische wetenschap als zoodanig er beoefend werd. *Op dit punt* is dus de tegenstelling tusschen de Theologische School en iedere universiteit, die onder de vigueur van de hooger-onderwijs-wet leeft, geheel en al verdwenen. Welnu: daar *is* dus praktisch een hoogeschool, wat verhindert haar te promoveeren? Zij heeft het recht daartoe in zichzelf: *iure suo*.

Aldus de redeneering der voorstanders.

Wacht nu even, zoo is geïnterrumpeerd van de zijde der tegenstanders, wacht nu even, want Dr Kuyper heeft geschreven in *De Heraut* van 15 November 1914:

> 'En wat het opwerpsel aanging, dat een opleidingsschool, door de Kerk gesticht en in stand gehouden, en met Docenten of hoogleeraren bezet, temidden van de Kerkelijke Huishouding zich zou kunnen emancipeeren, en optreden als een geheel vrije, onafhankelijke en zelfstandige school der wetenschap, was een te zeer zichzelf verduisterend beweren, dan dat het de moeite loonen kon, er dieper op in te gaan.
> Wat in het debat geconstateerd werd, dat de lasthebber nooit meer last kon bezitten dan zijn lastgever, wees op zichzelf reeds de zaak uit.'

Zeker, dit heeft Dr Kuyper geschreven.

Maar dezelfde Dr Kuyper *hàd* reeds vroeger zich uitgelaten over dat '*iure suo*'. Dat was, toen het ging over de verdediging van den goeden naam en de eere der Vrije Universiteit. Dr Kuyper schreef *toen* (Strikt Genomen, Amsterdam, J.H. Kruyt 1880, bl. 45):

> Onze Stichting (de V.U., K.S.) verkeert volstrekt niet in een 'onmogelijke positie'. Het *jus promovendi* in wetenschappelijken en internationalen zin bezitten we *jure nostro*, en *zou ons door een Staatswet zoomin toegekend als ontnomen kunnen worden*.'[1)]

Dit wat het '*iure suo*' betreft, inzake het vraagstuk, of wetenschappelijke mannen in zichzelf[2)] het recht hebben, iemand doctor te noemen, d.w.z. te verklaren, dat hij in staat is, te doceeren (wat natuurlijk nog weer iets anders is, dan de vraag, of men daar al of niet praktische, civiele, staatsrechtelijke gevolgen aan verbinden zal). Dr Kuyper beroept zich in hetzelfde verband op

1) Cursiveering van mij, K.S.
2) Natuurlijk thans *afgedacht van hun al-of-niet geïncorporeerd zijn in een universiteit of fragment daarvan*. Tegenover hen, die dan desnoods wel *één* aparte faculteit willen laten promoveeren, maar het recht daartoe *binden* aan een *macht (lastgever)* van *buiten* heeft deze impulsieve uitspraak van Dr Kuyper beteekenis.

den ‘nog altijd overknappe(n) jurist Kappeyne van de Coppello’. En wat heeft deze dan beweerd? Het is het volgende (zitting 21 Maart 1876):

> ‘Men heeft hier met veel kracht doen gelden, dat het *jus promovendi* alleen zou kunnen worden toegestaan door den Staat.... Integendeel. Wat is de doctorale graad? De wetenschappelijke titel van den geleerde, die bewezen heeft recht te hebben op den doctorshoed, hem door zijn *pares* toegewezen. De waarde van dien titel *wordt niet bepaald door de Wet, maar door de groote republiek der geletterden*, die weet, welke academiën behoorlijke waarborgen nemen, en welke niet, en die overal den doctor eert, die rechtmatig zijnen titel heeft verkregen.’[1)]

En dezelfde heeft ook dit gezegd:

> ‘Wanneer wij de bevoegdheid van onderwijs te geven ontzeggen aan iemand, die volkomen de bevoegdheid om te onderwijzen heeft, maakt men juist inbreuk op de vrijheid van onderwijs.’[2)]

Ik geloof, dat hier wel vaststaat, dat Dr Kuyper, zich bepaaldelijk de positie van de universiteit, die zijn naam draagt, indenkende, erkent, dat een kring van wetenschappelijke mannen *iure suo* het recht heeft, iemand als doctor te erkennen, en dit uit te spreken. Of zulk een doctoraat iets waard is, zal, behalve van den persoon in kwestie, ook moeten afhangen van de waarde der universiteit of hoogeschool in het algemeen en in een bepaalde periode. Het is dan ook een volmaakte illusie, te denken, dat dit ooit anders zal worden. Al worden er, ik weet niet, hoeveel wetten gemaakt. Maar dit komt nog wel aan de orde.

D. *Vierde voorbeeld.*

Er is gezegd (Dr Kuyper, *Heraut*, 15 Nov. 1914):

> ‘Er kan geen sprake van zijn, dat een Calvinistisch Kerkgeheel zich de beschikking over het doctoraat zou toeëigenen. Dit ware verzaking van het geloof der vaderen, en terugkeer tot het standpunt der Middeleeuwen geweest. De Kerk heeft over de wetenschap geen zeggenschap. Inspireeren mag ze de wetenschap. Domineeren mag ze op haar erve niet.’

En eveneens door denzelfden auteur (*Standaard*, 6 Nov. 1914):

> ‘in geen land en in geen kerk ter wereld, was dan ook ooit

1) Strikt Genomen, bl. 43.
2) A.w. bl. 43.

> zoo door en door *onwetenschappelijk* denkbeeld door ernstige mannen aan de orde gesteld. Meer dan vijf eeuwen bestaat nu het doctoraat, en nog nooit en nergens was het plan om het op zulk een wijze te vulgariseeren door een ernstig man, in wien wetenschappelijke ernst geëerd werd, te berde gebracht.'

Maar dezelfde Dr A. Kuyper *hàd* reeds erkend, dat het denkbeeld, dat ergens een '*kerkgenootschap*' een *volledige* hoogeschool oprichten zou, d.w.z. een hoogeschool-met-promotierecht, toch wel in eenig land ter wereld opgekomen was. Bijvoorbeeld in *Nederland*. En dat wij anders maar ons hadden te beklagen over een *bedriegelijk uithangbord* aan de poort van den nederlandschen wetgever. We citeeren weer Dr Kuyper (vindplaats in *De Reformatie* VII, 356):

> 'En in de organieke wet van 28 April 1876 is de overtuiging, dat *met name het hooger onderwijs volledig recht op vrijheid bezit* zóó sterk doorgedrongen, dat art. 99 verklaart: 'Het staat aan ieder Nederlander, ieder vreemdeling, die..., elke erkende vereeniging en IEDER KERKGENOOTSCHAP vrij eene bijzondere school voor hooger onderwijs te openen'.... '*Stilstand is hier ondenkbaar. Men schrijft geen vrijheid van hooger onderwijs in de wet als bedriegelijk uithangbord*. Een aldus toegekende vrijheid *moet voor verwezenlijking vatbaar zijn. Aan wat nominaal verkrijgbaar wordt gesteld*, *moet realiteit kunnen beantwoorden*, *zoodra de omstandigheden dat beginnen te eischen*.'

Dit, wat betreft de sterke uitspraak: 'in geen *land* ter wereld.
En nu de volgende, niet minder stellige: 'in geen *kerk* ter wereld'. Ik citeer maar weer 'Strikt Genomen'. Van de volgens Dr Bronsveld 8 door de 'Geref. Kerk der Hugenoten' gestichte academiën, zijn volgens Dr Kuyper

> 'er *drie* bij, waarvan het naar aller getuigenis vast staat, dat ze nooit iets anders dan *écoles de Théologie* met een gymnasium, ongeveer in den zin van de Theologische School te Kampen[1)], zijn geweest. Ik bedoel die van *Montpellier*, *Saumur* en *Die*.'

Dat deze scholen alleen dienden voor opleiding tot den dienst des Woords voegt de schrijver eraan toe. Maar in een noot merkt hij nog op:

> 'In gelijken zin als boven, hielden ook deze scholen aan het *jus promovendi* vast; slechts wat meer gymnasiaal-achtig.'

1) Toen (1880) nog anders ingericht dan nu.

Let men hierop, *dán* heeft volgende, zeer in het algemeen sprekende, opmerking, haar beteekenis:

> 'Tot het stichten van *propadeutische* en *theologische scholen* toch is elke kerk alleszins bevoegd. Dit is haar attribuut.'[1)]

E. *Vijfde voorbeeld.*

Er is - we komen volgens belofte hier nog op terug - er is gezegd: een doctoraat is een kwestie van de *universiteit*. Niet maar een aparte seminaristenclub moet hier over beslissen, want een doctoraat heeft wetenschappelijke waarde, en moet dus door *heel* den universiteitskring worden erkend, en toegekend. *De samenhang der faculteiten!*

Maar - al is door de feiten dit argument, als *praktisch wapen* althans, achterhaald (men denke aan Wageningen, Delft, Rotterdam), voor *òns* doel heeft het thans beteekenis, dat het ook reeds achterhaald was *in denzelfden tijd* toen het onder ons - ik denk nu aan de kerkelijke pers in het algemeen - nog druk opgeld deed. Het was achterhaald b.v. door Dr A. Kuyper, die openlijk erkende, dat '*de faculteiten eener zelfde universiteit een gansch van elkander afgescheiden bestaan leven*' (aangehaald in *De Reformatie*, VII, 356, vindplaats aldaar), en die het dan ook *niet* als een last, die de conscientie of de wetenschap verkrachtte, gevoeld heeft, dat de *Vrije Universiteit*, onder de bestaande wetgeving, *niet* in staat was de *samenwerking der faculteiten* bij alle promoties te doen optreden in werkelijkheid. Primo, omdat ze - helaas - nog steeds niet alle faculteiten bezet heeft. Secundo, omdat de Hooger Onderwijswet ten aanzien van de bizondere universiteiten in art. 200 het volgende bepaald heeft:

> 'De hoogleeraren in deze (bedoeld is de theologische) faculteit nemen in den senaat geen deel aan de beslissing over het toekennen van de in de aanwijzing vermelde doctoraten.'

Wat die 'aanwijzing' betreft: dit woord ziet op art. 184 van diezelfde wet, waar gezegd wordt, dat bizondere universiteiten (hieronder óók de Vrije Universiteit) bij de wet kunnen worden aangewezen, die *ten aanzien van uitdrukkelijk in de aanwijzing te vermelden*, door haar te verleenen, doctorale graden en getuigschriften van doctorale examens, gelijke rechten hebben als de Rijksuniversiteiten. Hier worden dan enkele doctoraten genoemd: rechtswetenschap, enz. Niet de theologie.

1) Strikt Genomen, bl. 52, 57.

F. *Zesde voorbeeld.*

In den strijd over het hier ons bezig houdend onderwerp is van de zijde dergenen, die aan een kerkelijke theologische school het promotierecht betwisten, telkens weer gezegd: *a*. de kerken hebben zich niet in te laten met wat buiten haar terrein en buiten haar bevoegdheden ligt. Voorts: *b*. de wetenschap is niet te rekenen tot het terrein van de kerkelijke bevoegdheden. Conclusie: *c*. omdat de doctorale promotie *enkel en alleen* te maken heeft met wetenschappelijke strevingen, en zuiver en alleen een *wetenschappelijk* werk is, behoort een school, die door de kerken opgericht is en door haar onderhouden wordt, het promotierecht *niet* uit te oefenen.

In dezen redeneergang *staat of valt alles met de consequent volgehouden weigering*, *om de Theol. School te zien als een (deels of volkomen) zelfstandig geheel*, *dat in zichzelf een eigen leven leidt* ('eigen', natuurlijk met gebondenheid aan de door de kerk beleden waarheid en het door de kerk geëerbiedigde recht Gods; doch wéé een inrichting, die zich in haar 'eigen'-aardigheden *niet* alzoo gebonden acht!)

Deze weigering nu *is* er inderdaad bij velen. Altijd weer ligt aan hun onder *a*, *b* en *c* geschetsten opzet-van-redeneering ten grondslag, wat Dr Kuyper in zijn reeds geciteerde driestar schreef: *dat een kerkelijke opleidingsschool zich binnen het kerkelijk-georganiseerd samenleven als zelfstandige inrichting met eigen levenswetten zou kunnen openbaren*, *dat is een zichzelf al te zeer verduisterend beweren*. Steeds wordt hier bij zulke redeneer-methode, in elke functie die de Theol. School verricht, niet alleen naar buiten, *maar ook naar binnen* (en de doctorale studiën zijn grootendeels voor mij, gelijk later blijken zal, een werk der hoogeschool *naar binnen*) de band tusschen kerk en school zóó vastgehouden, dat men van eenige '*souvereiniteit in eigen kring*' voor de te Kampen functioneerende wetenschappelijke ken-acte en in de wetenschap functioneerende vreeze van den geopenbaarden God niets wilde weten. Vandaar de leus: de lasthebber kan niet meerdere, hoogere macht hebben dan de lastgever. De lasthebber is dan hier de Theol. School (sommigen hebben zelfs in de laatste maanden het gereformeerde stopwoord 'deputaten' op de hoogleeraren te Kampen toegepast: deputaten voor de opleiding); en de lastgever (-geefster) (s) is (zijn) dan de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Maar nu een vraag.

Hebben nu dezelfde menschen, die deze ketting-redeneering volgen (Aristoteles is soms gevaarlijk) *altijd* en overal zóó geredeneerd? Passen zij met consequentie dit standpunt toe?

Ik meen: neen.

Zoodra deze zelfde menschen, of een deel van hen, voor de deur der Vrije Universiteit staan (ik weet wel, *dat bewijst nog niets* voor het goed recht van Kampen, maar we zijn nu bezig[1)] aan tegenstrijdigheden), *dán* zeggen ze: de wetenschap is *souverein in eigen kring*. Zij vormt een *eigen* leven, stelt zich zelf een *eigen* methode, een *eigen* aard heeft zij; enz. Men kàn hiermee niet bedoelen, dat de gereformeerde wetenschap aan de Vrije Universiteit niet gebonden zou zijn aan de waarheid van God, of aan de gereformeerde belijdenis, inzooverre die uitdrukking is van de waarheid Gods (verder bindt zich de kerk ook niet, zij zegt óók: 'inzoover'), want het is ons telkens anders verzekerd, en de theologische faculteit der V.U. zou dan ook, als men dit ontkent, geen gereformeerde *wetenschap* beoefenen, zij heeft zich immers precies zoo gebonden als de Theol. School ten aanzien van de confessie. - Wanneer dus van de zijde dezer broeders (ook ondergeteekende behoort onder hen, we maken dus geen scheiding, doch zoeken naar de onderscheiding) gezegd wordt: wij staan hier voor de poort der Vrije Universiteit, en daar is de *gereformeerde wetenschap*, en die heeft *als wetenschap* haar *souvereiniteit in eigen kring*, *dán* wordt dus *wèl* de bestaande onderwijs-inrichting TOT OP ZEKERE HOOGTE *geisoleerd* binnen de huishouding der haar dragende en instandhoudende gemeenschap, en wordt haar naar binnen een eigen levenswet toegekend, een eigen levensfunctie toegeschreven, zóó, dat de vrucht daarvan straks, o.m. in promotie's, zegenend afdaalt tot de haar onderhoudende en dragende christelijke gemeenschap.

Het zou water naar de zee dragen wezen, als ik hier veel citaten gaf. We behoeven slechts te wijzen op de magistrale redevoeringen, en overige uitlatingen, van Dr A. Kuyper over de souvereiniteit in eigen kring; te wijzen op Dr J. Woltjer, Vrijheid, de levensvoorwaarde voor het Hooger Onderwijs, enz. Met nadruk herinneren wij eraan, dat dit o.m. aan Dr Kuyper groote ernst geweest is. Dezelfde souvereiniteit in eigen kring - die dus de wetenschap, *onverschillig*, *waar ze geoefend wordt*, *of op last van wien*, *of op kosten van wien*, haar *eigen* leven toekent, en haar *eigen* levensfunctie laat behouden - heeft Dr A. Kuyper óók in het nederlandsche *parlement* verdedigd. Hij heeft er voor gearbeid, nacht en dag. Lees de *Staatscourant*, Handelingen 1905, bl. 451:

> 'In dit wetsontwerp' (van Dr Kuyper) 'geschiedt de poging, om voor de wetenschap te handhaven den regel van

1) Over het doel daarvan de volgende §.

het souverein zijn in eigen kring, zoodat niet de Staat peremptoir zal beslissen, wat wetenschappelijke eere zal hebben, maar de innerlijke levenskracht der wetenschap zelve.'

Nu komt de vraag op: waarom wordt de ééne maal als Dr Kuyper de Synode van 1914 in *De Standaard* bespreekt, '*een zichzelf verduisterend beweren*' genoemd, wat den anderen keer met klem verdedigd wordt voor vriend en vijand? Immers, het boven besproken isolement 'TOT OP ZEKERE HOOGTE' werd *ook* in de debatten van de synode, die Dr Kuyper bijwoonde, van de zijde der voorstanders van Kampens afbouw naar voren geschoven.

Ik kan me wèl voorstellen, dat iemand zegt: de kerk behoort niet aan de theologische wetenschap te doen; *in het algemeen niet*. Ik ben het met hem niet eens, maar dat is toch geen verhindering, om te zeggen: het is een *standpunt*. Maar ik zeg al weer: *we hebben in 1930 hiermee niets meer te maken*. Wij hèbben allen uit te gaan van het feit, dat Kampen veranderd is, dat het niet meer is, wat we thans nog in Apeldoorn vermoeden. Kampen is nu eenmaal door den wil der kerken ('lastgeefsters') een instituut geworden, dat *met het oog op een zeker doel* (gelijk de Vrije Universiteit *óók* met een bepaald praktisch doel) *wetenschap beoefent. Men mág niet meer spreken van 'zuivere*, *kerkelijke opleidingsschool'* in zulke manier, dat men die 'opleidingsschool' *tegenover* de wetenschapsschool plaatst.

Gegeven nu dezen toestand (die reeds lang bestónd, toen Dr Kuyper zijn bekende artikelen in *Standaard* en *Heraut* schreef) vraag ik van ieder, die voor *àlle* wetenschaps-scholen, onverschillig waar ze staan, onverschillig wie ze betaalt, de souvereiniteit in eigen kring opeischt, de eerlijke, ijzeren *consequentie*. Ik zeg tot hem: in al uw scholen van gereformeerde *wetenschap* (bestaande of denkbeeldige) snijden elkaar TWEE levenskringen: die van de christelijke gehoorzaamheid op de publieke levensmarkt (ambten, betrekkingen, bedieningen, waartoe b.v. de Vrije Universiteit *opleidt*, volgens de wet, en ook volgens *De Heraut*) aan den éénen kant, en die van de gereformeerde *wetenschap* aan den anderen kant. Die levenskringen snijden elkaar, maar gij gelooft aan de eenheid van Gods werk, en daarom zijt gij niet zoo ongeloovig, niet zoo liberaal, dat gij meenen zoudt, dat de wetenschap haar souvereiniteit in haar eigen kring zou mogen loslaten, of zou zien verteren, als de *praktijk* van het *leven* aan uw school ook een woord mee wil en moet spreken. Welnu, zeg nu ook tot Kampen: daar is een opleidingsschool, daar is de stem der praktijk; maar daar is óók wetenschappelijk leven; natuurlijk geloof ik weer aan God en aan de eenheid van Zijn

werk, en ik geloof dus, dat de wetenschap haar souvereiniteit in eigen kring behoudt, en dat *zóó alleen haar arbeid normaal* - d.w.z. volgens voor *háár* door God gestelde wetten - *geschieden kan*. Doet gij dat, zoo zou ik dan verder willen zeggen, dan wordt het hóóg tijd, ook voor Kampen toe te passen het woord van Dr Kuyper: '*een hoogeschool mag geen bron onaangeboord laten*, *geen diepte ongepeild laten*.' Of ook dit andere woord van denzelfden Dr A. Kuyper: '*de bedoeling van hooger onderwijs is altoos*, *in te leiden tot in de diepste motieven*, *die het verschijnsel*, *dat men onderwijst en onderzoekt*, *beheerschen*' (Parlementaire Redevoeringen, rede 'Hoogescholen', deel III, bl. 93).

Ik kan het niet anders zien, of hier liggen, *gegeven de reorganisatie van Kampen in 1896*, tegenstrijdigheden.

Men moet dan ook niet, met het bekende meerderheidsrapport van curatoren, zeggen: dat tenslotte zich *heel het geding concentreert* om *déze* vraag: behoort het hebben van een school van godgeleerde wetenschap als zoodanig tot de roeping der kerk?; want: over *die* vraag praten we niet; sedert 1896 is er in Kampen een school van wetenschap. Kan men nu aantoonen, dat de doctorale studie - met al wat er aan vastzit - niets, *hoegenaamd niets te maken heeft met het interne leven der school zelf*, gelijk ze tot nu toe heeft gearbeid, of dat de afbouw, die thans gevraagd wordt, in geenen deele het thans als eerste doel gestelde werk (wetenschap beoefenen met praktisch doel) bevruchten, versterken, inspireeren, vergemakkelijken zal, zeker, DÀN concentreert zich heel het geding om *bijna* dezelfde vraag, als het meerderheidsrapport (bl. 17) de allesbeheerschende kwestie noemt. Immers, DÀN wordt de beheerschende vraag: behoort het hebben van een soort van hoogere '*kopschool*', *die absoluut niets en niemendal te maken heeft met wat daaronder ligt*, die dus een puur mechanisch, opgeplakt, de professoren van de niet-kopschool volkomen koud latend fragment is, als zoodanig tot de roeping der kerk?

Evenwel, wie deze vraag zou stellen, *zou tegelijk voor zijn rekening moeten nemen* de van weinig wetenschappelijken zin getuigende hypothese, *dát* ergens in de wereld zoo'n 'hoogere kopschool' als zuiver in de lucht hangend fragment, denkbaar ware.

Zoo onwetenschappelijk zijn natuurlijk de curatoren niet. Integendeel, zij schrijven zelf, dat 'de wetenschap, naast de nuttige taak, dat zij bekwaamt voor ambten en betrekkingen, nog een *eigen taak* heeft, het onderzoeken van al de werken Gods *in hun onderlingen samenhang*'. En als het nu op den *samenhang* der dingen aankomt, op de diepten, op de verbindingen der begrippen, op de

wortel-vragen, dan zal ieder dadelijk toestemmen, dat die *juist* bij dát onderzoek benaderd worden, dat nu eenmaal in den schoolvorm eener onderwijsinrichting zich uitwerkt in het proces van doctorale examinatie en promotie.

Om alles saam te vatten, meen ik dus, dat *dezelfde* menschen den éénen keer zeggen: hooger onderwijs *móet* afsteken tot de diepte, en den ànderen keer - inzake Kampen - zeggen: het is *niet nóódig*. Dat zij den éénen keer de wetenschap souvereiniteit in eigen kring toekennen, en daarmee ontwikkeling, *dóór*-zetting, van haar baanbrekend werk, tot in het wortelgebied der wetenschappelijke verschijnselen toe, en den ànderen keer een school zich fantaseeren, die wel, goedmoedig, den naam van 'wetenschappelijk' krijgen kan, maar dan niettemin haar dorst maar stillen moet door den beker *halverwege* te drinken, de bron *halverwege* aan te boren. Dat zij den éénen keer zeggen: lastgever en lastnemer zijn wel niet van elkaar gescheiden, *maar toch wel degelijk van elkaar onderscheiden*, en den ànderen keer dit laatste woord, natuurlijk onbedoeld, eenigszins achter hun baard wegslikken.

Ja, wat die lastgevers en lasthebbers betreft: hoelang heeft *hetzelfde* christelijk geweten, dat *nú* zegt: 'de lastnemer kan geen andere taak hebben dan de lastgever, dus: de *kérk* moet geen wetenschap "drijven", mitsdien haar school *óók niet*', - *tegelijkertijd* erin toegestemd, dat de kerk op het zendingsterrein chirurgische operaties verichtte en geboorten leidde? Neen, ik wil geen grapjes, en ik vergeet ook volstrekt niet, dat men den laatsten tijd dan ook de 'medische zending' aan een vereeniging wil overdragen, zooveel mogelijk. Maar ik heb het nu dan ook over tegenstrijdigheden. En *in dat verband*, en daarin *alleen*, wijs ik erop, dat men den éénen keer wel degelijk zuiver-kerkelijk werk - de zending - zoo volledig mogelijk doet, en het zijn harmonische kansen van ontwikkeling laat, wanneer dat *aan het groote doel bevorderlijk kon zijn*, doch den anderen keer zich strikt houdt aan de vraag: *wat is de taak in engeren zin van de lastgeefster?* Zóó vragend, had men óók wel kunnen zeggen: het is de taak van de kerk niet, gebroken beenen te zetten, maagzweren operatief te behandelen, wordende moeders bij te staan. Maar gelijk ten aanzien van dit laatste een milde geest gevraagd heeft: hoe kunnen wij uitbouwen, en het groote doel bevorderlijk zijn, zoo worde nu ook *hier* in alles gevraagd: hoe kan men een eenmaal bestaand instituut royaal afbouwen, een eenmaal gestelde taak *breed* opvatten?

Stelt men die vraag ten aanzien van heel ons kerkelijk leven *na 1896*, *dán* meen ik, dat het antwoord niet steeds op elk terrein

gelijk geweest is. Den eenen keer zie ik een seignoraal calvinisme, dat zijn weg vond in de breede actie van het gereformeerd-kerkelijkinstitutaire leven, den ànderen keer tref ik een totaal andere houding.

G. *Zevende voorbeeld*.

Nu kom ik - want het wordt anders *te* vermoeiend - tot mijn *laatste* geval. Het raakt dezen keer niet zoozeer een *meening*, als wel een algemeene *houding*, een ver-houding.

Er is gezegd: laten de kerken toch *voorzichtig* zijn, want de doctorale titel is door de wet beschermd. Wij moeten toch rekenen met de wet.

Reeds eerder is dit argument gebruikt om tegen het Kamper promotierecht te waarschuwen.

Den laatsten tijd evenwel is dit argument in het middelpunt der belangstelling geplaatst. Men heeft erop gewezen, dat bij zekere staatscommissie een zeker wetsontwerp rakende de doctorale promotie, aan bijzondere scholen, in voorbereiding was, en dat dit wetsontwerp wel eens lastige bepalingen kon blijken te bevatten, bijaldien het tot wet verheven werd. En dat de kerken wel waken moesten tegen *staatsbemoeiing*, die dreigde.

In *dit* verband ga ik natuurlijk niet in op dit wetsartikel zelf. Slechts zij even opgemerkt, dat het jammer is, dat het pas opgerichte Chr. persbureau niet reeds eerder gefunctioneerd heeft. *Nu* heeft dit Persbureau, alleen lettende op wat *na* den datum van zijn oprichting in *De Heraut* geschreven is, gepubliceerd, dat dit wetsontwerp werd aangevoerd als een *bezwarende* omstandigheid, die de vervulling van wat velen voor Kampen begeeren, wel in den weg zou kunnen staan, terwijl toch, nog betrekkelijk kort *vóór* de oprichting van dit Bureau uit *ditzelfde* concept van wet *moed* geput is voor de toekomst, en een *prikkel tot voortvaren* eraan ontleend is door een sterken voorstander van de erkenning van het Kamper promotierecht, Ds H.J. Heida.

Maar - nog eens - dit blijve verder rusten.

Want over de benauwenis van dit dreigende legislatieve spaakin-den-wiel wil ik straks nog wel een heel enkel woord in ander verband spreken.

Ik blijf me nog beperken tot het punt: schommelende houding.

En ik vraag: is die er niet?

O, het was een mooie tijd, toen men van liberale zijde, en ook wel van niet-liberalen kant de Vrije Universiteit wilde breken met koele, hoogmoedige critiek, toen men, *vóók tegenover haar* de naamlooze majesteit van den '*staat*' en van de staats-digniteiten op-

roepen wilde, om haar stichters met hun eigen figuur verlegen te maken, en haar het promotierecht te beknibbelen, doch toen het calvinistisch zelfbewustzijn, geleid door een sterk vertrouwen, zeide: dat raakt ons niet: *wij gaan onzen eigen gang*.

Ja, wij *vergeten* het toch niet, nu we het zoo goed hebben, aan den buitenkant, tegenwoordig, wij *vergéten* het toch niet, dat die tijd er geweest is? Wij vergéten toch niet, dat ook het promotierecht van de Vrije Universiteit beknibbeld is?

Laat mij uit dien tijd een enkel staaltje mogen citeeren, waarvan de vermelding ook nog wel iets te zeggen heeft aan enkele kerkbode-broeders, die het almaar weer hebben over: '*maar*' een seminarie, en '*maar*' één (deel van een) faculteit. Laat ik hen mogen herinneren aan den tijd, dat Dr Kuyper in het parlement zijn mooien strijd voerde voor het bijzonder hooger onderwijs. Toen hij den strijd voerde voor wat ook ik noem de *rèchten* der Vrije Universiteit. Het was, toen hij voorstelde, dat het 'ius promovendi' *met volledige erkenning* ook zou kunnen worden toegekend aan hoogescholen, die althans met twaalf hoogleeraren zouden bezet zijn.

In die dagen is van regeeringswege het advies van de onderscheiden hoogleerarencollege's gevraagd, zulks in verband met heel de aan de orde zijnde reorganisatie van de hooger-onderwijs-wetgeving. En zoo is het gebeurd, dat ook de hoogleeraren der Leidsche universiteit zich moesten beraden over wat voorgesteld was. Een concept-advies is onder hen rondgegaan, om daaroverheen te komen tot een aan de regeering te geven antwoord. In dien tijd was het stuk uitteraard geheim, maar thans is het voor ieder, die wil, toegankelijk. In dit concept nu van een door de Leidsche hoogleeraren uit te brengen advies inzake de voorgestelde wijziging der H.O. wet (Acad. Statuut) (Bibl. Leiden 772 A 78, ook 924 73) lezen we het volgende:

> 'Staande voor het feit, dat de regeering kennelijk het "ius promovendi" in den aangeduiden zin wil brengen binnen het bereik van scholen, die niet meer dan een dozijn hoogleeraren vermogen aan te stellen, noch te bekostigen, van scholen dus, die amper twee, maar zekerlijk geen drie faculteiten bezetten kunnen naar den eisch, vindt zich ten slotte de senaat gesteld voor deze keuze: aan welke vordering hij meer waarde hecht: pluraliteit van faculteiten, maar met de groote kans, dat onder haar de bescheidenste eischen van volledigheid, aan elke faculteit te stellen, ernstig schade lijden; of wel: zoo compleet mogelijke bezetting der leerstoelen, in één faculteit behoorende, al zij dan soms het gevolg, dat zulk eene "bijzondere uni-

> versiteit", als hier bedoeld, slechts uit eene enkele faculteit bestaat. Uit dat nood-dilemma kiest de senaat, na rijp beraad, den tweeden term. En daarom geeft hij, op het in 3° voorgeslagene, met aandrang dit amendement in overweging: dat in eene faculteit aan zulk eene school, als hier bedoeld, "ten minste dat getal van leerstoelen moet wezen, dat op het oogenblik, waarop de faculteit als volgerechtigd optrad, ook voorhanden was in de zwakst bezette onder de 3 gelijknamige faculteiten der rijks-hoogescholen".'
> - - - - - - - 'Liever eene enkele, naar den eisch bezette faculteit, dan eene veelheid van onvolledige faculteiten. Daarmede houdt verband dat, naar zijn oordeel (d.w.z. het oordeel van den Leidschen senaat, K.S.) van een rechtsgeldig "ius promovendi" dezer scholen slechts voor die doctoraten mag sprake zijn, waartoe door de daarbij betrokken faculteit hare leerlingen volledig kunnen zijn opgeleid.'

Men verneemt uit dit stuk den geest der hooggezetenen aan 's lands universiteit. Zij zien van hun Olympus ietwat meewarig op wat men de aanvangen der Vrije Universiteit zou kunnen noemen, neer. Wie wat hier te lezen staat zich voor den geest stelt met *gelijktijdige* herinnering aan wat de Vrije Universiteit wàs, toen *zij* haar eerste leerlingen promoveerde, die behoeft niet lang onzeker ervan te zijn, of de algemeene geest van de wetenschappelijke kringen in Nederland dat nu eigenlijk wel behoorlijk vond. De geest was tégen. Merkwaardig is daarbij, dat de Leidsche hoogleeraren liever nog één faculteit zien promoveeren, die bezet is, zooals Kampen tegenwoordig, dan zij de Vrije Universiteit zagen promoveeren, toen zij voor het *eerst* het deed...

Natuurlijk laten we verder deze Leidsche opinie rusten. We willen er geen munt uit slaan voor Kampen (al willen we wèl een paar broeders, die 'maar' die ééne faculteit in Kampen met eenige meewarigheid bekijken, ermee tot bescheidenheid adviseeren). En wij willen natuurlijk óók niet den goeden naam der Vrije Universiteit ermee vervolgen, want zij heeft over het algemeen genomen, getoond, dat haar promoties, wat de wetenschappelijke waarde betreft, voor die der rijksuniversiteiten in geenen deele onderdoen. Eerder omgekeerd, wat het *algemeene* peil betreft.

Maar het is ons *hierom* te doen:

Ook de Vrije Universiteit heeft haar vervolgers gekend. Ook op *haar* weg heeft men het spook der wetgeving willen plaatsen, om haar rustigen gang te breken. Ook tot haar is gezegd: de doctorale titel is een door de wet beschermde titel, en eigenlijk hóórt ge

niet onder de gróóte hééren. Dat is gezegd bij haar begin. Het is ook gezegd - zie boven - bij haar vervolg.

Heeft toen de gereformeerde pers, hebben toen de gereformeerde voorgangers, hebben toen soms de Kamper docenten hardop, of terzijde, bijval gegeven aan de stem, die stram van wetten was? Heeft men toen soms van den kant der Vrije gezegd: de staat moet erbij te pas komen, de publieke opinie moet ons gunstig zijn, wij zullen, eer wij van wal durven steken om *op eigen fundament te bouwen*, eerst eens al de zig-zag-bewegingen van den wetgever afkijken?

Het antwoord op die vraag ligt in het nog al gedurfde beroep van Dr A. Kuyper (zie boven) op het betoog van den 'overknappen jurist' Kappeyne van de Coppello. Het ligt in zijn fiere woord:

> 'het ius promovendi in wetenschappelijken en internationalen zin *bezitten we jure nostro*, *en zou ons door een Staatswet zoomin toegekend als ontnomen kunnen worden*'.

En het antwoord ligt wederom, voor wat de thans acute en actueele vraag van staatsinmenging in bijzonder theologisch onderwijs betreft, in deze woorden van Dr A. Kuyper

> 'Voorzoover hier op het theologisch onderwijs van *toezicht* sprake is, behoort dit *natura sua niet aan de Overheid*, *maar aan de kerk*.'

Het ligt in deze woorden van een tijdgenoot van Dr Kuyper:

> 'Doch dit staat voor hem (den minister Dr A. Kuyper, K.S.) vast, dat de Overheid *zich stiptelijk heeft te onthouden van alle bemoeiingen en inmenging ten aanzien van de godgeleerde faculteiten bij de bijzondere universiteiten. Dit heeft de Overheid trouwens ook steeds gedaan ten opzichte van de seminaria en kweekscholen*, *ook al verleent ze aan velen dezer subsidie*.'[1)]

Wat dunkt u: is dat niet de *sterke geest*, die *niet* achter den wetgever aan komt, maar die, *hoewel natuurlijk* - uit *krachts*-bewustzijn, niet uit slaafsche vrees! - *ter dege rekening houdende met de algemeene legislatieve toestanden in Nederland*, EIGEN wegen gaat, en de gelegenheid daartoe opeischt als een rècht?

Maar als we dàn tegenwoordig zien, hoe een wetsontwerp, dat nog volstrekt geen wet is, waarvan zelfs nog in geen enkel opzicht iets kwaads kan vermoed worden wat betreft de vrije ontwikkeling van het theologisch onderwijs naar den aard der gereformeerde

1) H. de Wilde, De Wet op het hooger onderwijs met de voorgestelde wijzigingen, voorzien van verklaringen aan de hand van de Memorie van toelichting en hare bijlagen. Wageningen, Vada, 1903, bl. 80.

belijdenis - waar het om gaat! - reeds voor sommigen een reden is, om te zeggen: laat ons nog wat wachten, want daar is ergens iets aan het Binnenhof bezig, dan kan ik met jaloerschheid terugdenken aan den tijd, toen het gereformeerde volk opgeroepen werd te bouwen, te bouwen wat het bouwen wilde, *en niet achterom te zien* (hoewel steeds ook om zich heen).

Natuurlijk *geloof* ik van iedereen, die tot de onzen behoort, dat hij nog iederen dag diezelfde kracht vertoonen wil, zoodra het een bouw-werk betreft, *dat hem noodzakelijk dunkt*.

Maar juist als ik die erkenning mij bewust maak met bovengenoemde feiten voor oogen, dan moet ik wel constateeren: er is hier waarschijnlijk een sterke overtuiging, dat het Kamper promotierecht niet noodig, misschien zelfs wel ook nu nog, dat het verboden is.

Hierover valt te spreken.

Maar dien wetgever laat ik persoonlijk liever rusten, temeer, omdat ik tot nu toe voor wat Kampen betreft, van hem geen enkele echte schade verwacht. Maar daarover later.

§ 4. Voorloopige terugblik.

Ziezoo, daar zijn 24 bladzijden volgepraat, en, eer de lezers het zeggen, zeg ik het *zelf: en nog is er niets bewezen*.

Ik weet het zelf heel goed: met al het voorgaande is nog niets gezegd, dat op een bewijs pro of contra lijkt.

Toch heb ik dit alles niet achterwege willen laten.

Waarom ik het dan naar voren bracht? Om onaangenaam te zijn? Om met de nagels wat granietkorrels weg te peuteren uit het standbeeld van een reus; een kinderlijk werk, dat toch vanzelf wel ophoudt? Om de *sfeer* te bederven met het vrij leelijke, en altijd voor den bedrijver en wie hem toelacht, geváárlijke, werk van vitten op anderen, *en daarmee volstaan?*

Het is alles verre van mij.

Ik wéét zelf, dat ik de voorgaande paragraaf met tegenzin geschreven heb. Ik weet ook, dat als ik nu *niet meer* zei, dit alles oneerlijk en *gevaarlijk* is. Want het kan de hoofden warm maken, en de harten koud. Als ik - stel eens, dat er in de voorgaande paragraaf waarheid schuilt - *nú* een punt zet, dan heb ik op *oneerlijke* wijze op de volksconscientie ingewerkt, en meer op den volksmenner willen lijken, dan op een broeder, die in eigen huis spreekt onder broeders.

Daarom wil ik, terugblikkende op het voorgaande, twee dingen zeggen, eer ik verder ga:

a. Niemand leze wat ik opgemerkt heb over de *opponenten* tegen Kampens afbouw, zonder *gelijktijdige erkenning*, dat ik met *hetzelfde* accent gezegd heb, en nòg nu zeg: *óók de voorstanders* waren het met elkaar en met zichzelf *niet* eens.

b. En als dus iemand, op dit punt gekomen, zou willen zeggen: de *afwijzing* van het Kamper promotierecht kan, gelet op die tegenstrijdige houding, kwalijk worden gezien en aanvaard als een synodaal besluit, genomen onder de leiding des Heiligen Geestes, dan wil ik die uitspraak - *die ik inderdaad bedoel - geen oogenblik losmaken* van de *éven sterk* naar voren gebrachte opinie, dat naar mijn meening de leiding des Heiligen Geestes *evenmin* te aanvaarden *ware* geweest, indien een voorgaanden keer het synodaal besluit *pro* geluid had, *onder de toenmalige constellatie*, ook wat de *voorstanders* zelf betreft.

Ik wil dus geen goedkoop succesje, en ben zeer báng voor een *partij-applausje*. Ik wil het niet 'netjes gezegd hebben', aan niemand.

Ik wil alleen *dit* zeggen: laat men niet met sommigen beweren: de synode heeft gesproken, wij aanvaarden de leiding van den H. Geest, en nu moet het maar uit zijn. De leiding des H. Geestes is een *geloofs*stuk; en het geloof wordt bewezen uit de *werken;* en tot de *werken* der genade behoort *óók* een *normaal functioneeren van de christelijke logica*. Als de logica niet christelijk en niet consequent functioneert, geloof ik, in veel gevallen, wel aan de historische leiding van Gods algemeen voorzienig bestel, - maar die is voor mij, en voor mijn kerk, geen *maatstaf* van *goed* of *kwaad*. Ik moet weten, of *ik*, of mijn *kerk*, in het *geloof* heeft gehandeld, naar de wet Gods, Hem ter eere.

Gezien nu het bovenstaande in § 3, geloof ik daar letterlijk niets van, als ik denk aan de besluiten inzake het Kamper promotierecht, voorzoover die afwijzend waren.

Maar ik hoop elk misbruik van mijn woorden, elk gretig uitbuiten van mijn zeven voorbeelden, *af te snijden*, door *evenzeer* tot de *voorstanders* te zeggen: ik zou *evenmin* in bovenaangegeven zin de leiding van den Heiligen Geest vandaag kunnen aanvaarden als het besluit indertijd was genomen, overeenkomstig uw en mijn wensch. Want ook uwerzijds was er geen eenstemmigheid; geen uit één vaste overtuiging gegroeide beweging; óók *úw* argumenten waren tegen elkander verdeeld.

Het heeft misschien zijn nut, hierover na te denken. Dat voorkomt

partijstrijd; het leert ons strijden tegen elke verkeerde begeerte, om den ander te vangen in zijn eigen netten, alsof dan daarmee voor ons de zaak beslist was. Het leert ook berusten in de anders wel wat tezeer vermoeiende langdurigheid van het debat over deze dingen. Want misschien kunnen wij elkander nu beter in de oogen zien, dan vroeger, als *beiderzijds* erkend wordt: *we waren niet klaar*, *en we hebben dingen gezegd, die we toch eigenlijk niet hebben doorgedacht*.

En nu we toch openhartig aan het spreken zijn, wil ik nog iets eraan toevoegen.

Wanneer de *tegenstanders* van Kampens promotie-daad telkens gezegd hebben: de *kerk* mag dit niet, en de *kerk* mag dàt niet, en de *kerk* heeft hier geen zeggenschap over, en ze heeft het dáár niet over, -

en als dan de *voorstanders* op hun beurt antwoordden: ja, maar, heeft een *vereeniging* wèl recht hier en daarop, en wèl zeggenschap hier en daarover? - of: redeneert gij *altijd* wel zóó consequent in de thans gevolgde lijn als ge thans doet, nu het Kampen betreft? -

dan repliceeren eerstgenoemden meermalen: met uw verlof, *maar daar gaat het nu niet om*. Al zouden anderen ook fouten maken, het is maar de vraag, of de *kèrk* doen mag en kan, wat gij voor haar wilt. Ook officiëele rapporten laten dit geluid wel hooren.

Deze repliek van de opponenten is natúúrlijk volkomen waar.

Maar een ieder zie toe, *wat hij met de waarheid doet*.

Onder volkomen erkenning van het goed recht van ieder, om de voorstanders van Kampens afbouw te vermanen, niet op de inconsequenties der opponenten zich te beroepen ter vergemakkelijking van eigen taak tot argumentatie, zeg ik thans tot de opponenten iets dergelijks. Want daar *is toch* inderdaad een zeker *recht* in de kerk, om elkaar te vragen: gij, spreekt gij altijd alzoo? We hebben meermalen met dezelfde personen te doen, in de kerk ‘als organisme’ en als ‘instituut’; en ik heb, juist als ik van mijn broeders, die een helder verstand bezitten, wil blijven aanvaarden, dat er niet ‘iets anders achter school’ (Dr A. Kuyper, zie boven) in hun redeneeringen, dan ook den *plicht*, èn de *natuurlijke neiging*, hun gedragingen hier èn daar, hun betoogen voor de poort van Kampen, èn Delft, èn Amsterdam te brengen onder *één gezichtspunt*. Kan ik dat niet, dan mag ik nóg niet zeggen: er zit iets anders achter. Maar dan *móet* ik wel zeggen: hier was de logica zoek, en dus is één van die voorwaarden *niet* vervuld, die mij, hetgeen tot nu toe geschied is, rustig leert aanvaarden als werk, dat ‘naar de meening des Geestes’ geschied is.

Juist omdat het in de *kerk* altijd zoo hooge *ernst* is, moet men elkaar zoo hooge eischen stellen ten aanzien van de logica.

En dit is dan ook het heilzame element in die vanzelf opkomende vraag: spreekt gij altijd zoo, als gij het vandaag doet? Men moet die vraag *niet te gauw afweren* met een: 'daar gaat het vandaag niet om'; want het *is* zoo: vandáág gaat het er niet om, omdat het er voor de conscientie van dezen spreker ALLE dagen om gaan moet.

§ 5. Organische afbouw, geen mechanische bij-bouw.

Een van de sterkste argumenten, waarmee de voorgestelde gedachte van Kampens afbouw bestreden wordt, wordt aldus uitgedrukt: Kampen heeft een school, die, hoewel wetenschappelijk werkend, zuiver en alleen de 'opleiding' dient. Daarom is haar bouw voltooid, als zij met eere dàt werk verricht en completeert. Gaat men te Kampen evenwel promoveeren, dan wordt er *mechanisch*, kunstmatig, d.w.z. zonder organischen samenhang met het eigenaardige wezen der Kamper Theol. School iets *bóven òp* gezet; een instituut, dat zuiver en alleen wil doen aan '*wetenschap*', dat de kerk de 'beschikking' geeft over *wetenschap* en wetenschappelijke *titels;* dan wordt er wetenschappelijk werk verricht, vrijwel in de lucht; en daaraan heeft de opleiding zelf niets, en de kerk heeft er ook niet veel aan, en het staat dus buiten het kader van de Theol. School.

Nu geloof ik dat niet.

Ik meen - en dit is één van de argumenten, waarmee ik de promoties in de theologie ook te Kampen zou willen zien geschieden - ik meen, dat de vervulling van wat velen wenschen, Kampen heel *normaal laat uitgroeien*. Dat *niet* van een mechanischen *bij*-bouw moet gesproken worden, maar van een rustig, van binnen naar buiten, van begin tot volheid, zich ontwikkelend *léven*. Een organischen *àfbouw* dus.

Reeds wees ik op het *eigenlijk alles afdoende woord van Dr Kuyper:* een hoogeschool - en we gaan weer uit van het *feit* van 1896 - mág geen diepte ongepeild, geen bron onaangeboord laten. Hier is *niet het breedte-*, *maar het diepte-beeld* gebruikt. M.a.w. het gesprek gaat hier niet allereerst over de *neven-vakken*, waar het meerderheidsrapport het over heeft, en waarop ik straks nog terugkom, maar het gaat nu over de *verdieping*. Over het afdalen,

juist ook in de *thans reeds gedoceerde* hoofdvakken, tot de diepste schachten.

Nu zal men zeggen: dat is werk voor de hoogleeraren. Hoogleeraren moeten degelijk zich voorbereiden, en al geven zij ook maar wetenschap in candidaats-lepels, zij moeten toch *voor zichzelf* hebben gestudeerd tot op den bodem. Daarom zal men mij haastig tegenwerpen: een hoogleerarencorps, dat goed werkt, zàl tòch wel afsteken naar de diepte, die gij op Dr Kuyper's voetspoor wilt aangeboord zien.

Men houde mij ten goede, dat ik die tegenwerping *in het kader van ons vraagstuk* niet aanvaard.

In de eerste plaats niet, omdat ik niet uit het oog wil verliezen, dat aan een onderwijs-inrichting nu eenmaal alles zich automatisch omzet in een *school-proces*. Het studeeren wordt daar doceeren; het leiden tot een zeker punt wordt examineeren op een zeker punt; het afronden van een zeker denk-geheel wordt automatisch omgezet in het toekennen van een academischen graad. Een school is pas *school*, indien zij een zekere evenwichtspositie brengen en bewaren kan tusschen het geven der doceerende lieden en hun eischen, hun controleeren, hun examineeren van de discipelen. Daarom is het ook volkomen juist, dat al dat doceeren en examineeren en tenteeren en paedagogiseeren eenerzijds een heilzame prikkel is voor elken hoogleeraar, hoewel het hem anderzijds deels *belemmert* in zijn zuiver proces van pure *wetenschaps-beoefening* (de overlast der examens kan zelfs een hoogleeraar te zwaar worden, zoodat de theol. faculteit qua talis aan de Vrije Universiteit dan ook een zucht van verlichting slaken kan, als een ander haar wat werk afneemt en er meer tijd overblijft voor productieven arbeid). Ik wijs, ter ondersteuning van het in den hoofdzin gezegde, maar weer op Dr A. Kuyper (Parlementaire Redevoeringen III, II, 32):

> ‘De eerste bestemming van de Universiteit (is), te zijn en te blijven eene *onderwijs*inrichting.’

Alsmede op deze uitspraak van denzelfden auteur (a.w. 31, 32):

> ‘De Universiteit *omvat niet de wetenschap*. Het terrein der wetenschappen en der instituten, waarover zij beschikt, is veel uitgebreider dan de Universiteit en wanneer men zelfs vraagt naar inrichtingen, die als finis primus (eerste bestemming, naaste doel, K.S.) bevordering der wetenschap ten doel hebben, dan is eene inrichting als de Koninklijke Academie van Wetenschappen en dan zijn allerlei vereenigingen van wetenschappelijken en historischen aard, die in ons land bestaan, veel meer in uitsluitenden zin wetenschappelijke inrichtingen.

> Neen, de groote markt der wetenschappen is bij de boekverkoopers, niet aan de Universiteit. De groote markt der wetenschappen is in het Britsch Museum; daar vindt men, wanneer men wetenschappelijken honger heeft, of zich wetenschappelijk wil tracteeren, alles uit den loop der eeuwen, wat men hebben wil. En al is het, dat men tal van mannen met bijzondere systemata, omdat zij gestorven zijn, niet meer kan hooren, ook al wilde men er voor naar Leiden gaan, de gelegenheid ligt ten volle open, om hun werken ons aan te schaffen.'[1)]

Men hoort het dus uit den mond van één, die het wéten kan: aan elke hoogeschool is een *levend rapport*, een *zekere spanning* - men vergunne het modewoord - tusschen *het studeeren èn het doceeren* der hoogleeraren.

Deze spanning, dit levend rapport is aan een *hoogeschool inhaerent;* het studeeren draagt het doceeren, het doceeren stuwt, leidt, beheerscht het studeeren.

Daaruit vloeit dan evenwel voort, dat het afsteken naar de diepte, die de hoogeschool immers 'niet onaangeboord *màg* laten', *juist in het schoolverband*, (dat de hoogleeraren immers *voor hun leven bindt*, en deels drukt), laat ons het zacht zeggen: *zwaar belemmerd wordt*, *indien er niet tevens is een in-zetting*, *een in-voeging*, *van*

1) In den loop van het betoog tot nu toe heb ik meermalen Dr Kuyper aangehaald in zijn politieke optreden. En in verband met de hooger-onderwijs-wet. Daarom lasch ik hier in een mij door een belangstellende verstrekt overzicht van alles, wat de 'hoogescholen' raakt in de Handelingen der Tweede en Eerste Kamer. Hoofdstuk II 'van de Hooge Scholen', handelend over Delft, is aldus vastgesteld bij de Wet van 22 Mei 1905, S. 141. De besprekingen in de Kamers gehouden, zijn te vinden in:
Bijl. Hand. IIe Kamer 1902/03, no. 135, 1-5; 1903/04, no. 18, 1-16; 1904/05, no. 114, 1-14.
Hand. id. 1903/04,, bladz. 1272-1301, 1304-1321, 1324-1343, 1345-1400, 1402-1418, 1420-1433, 1436-1455, 1458-1475, 1478-1495, 1497-1517, 1519-1537, 1539-1557, 1560-1567, 1653; 1904/05, bladz. 1064-1130, 1277.
Hand. Ie Kamer 1903/04, bladz. 377-413, 436-447, 451-469, 475-491; 1904/05, bladz. 397-406, 416-426, 433-451, 465-471.
Voorts zijn er nog de wijzigingen in:
Art. 55, als vastgesteld bij de Wet van 1 Maart 1920, S. 105, 11 Juni 1921, S. 782;
de besprekingen waaromtrent te vinden zijn, respectievelijk:
Bijl. Hand. IIe Kamer 1918/19, no. 391, 1-3; 1919/20, no. 57, 1-17.
Hand. id. 1919/20, bladz. 621-639, 674-700, 961.
Hand. Ie Kamer 1919/20, bladz. 448-449, 478-480, 553-561; en:
Bijl. Hand. IIe Kamer 1920/21, no. 473, 1-8.
Hand. id. 1920/21, bladz. 2536-2542, 2544-2554.
Hand. Ie Kamer 1920/21, bladz. 948-951, 959-960.

dat DENK- *en* STUDIE*proces*, dat wil afsteken naar de diepte, *in het* SCHOOL-*proces*.

Ik geloof, dat dit punt niet zonder beteekenis is.

De levende en immer weer verplichte relatie tusschen den eigen *denk*-arbeid der hoogleeraren eenerzijds, en hun arbeid van *doceeren* en examineeren anderzijds, zal hen, zoolang de studie-gang van het school-proces zich *beperkt* tot een zeker *deel* van het studieveld altijd belemmeren in het overzien, methodisch, rustig, naar eigen wensch, van heel het veld, heel de diepte. Ik geloof dan ook, dat dit *op den duur* schadelijk werken zal voor het geheel; ik geloof, dat Kampen nooit tot *vollen* bloei zal komen, en de hoogleeraren in het algemeen over het tijdsverloop van een eeuw b.v. nooit datgene zullen kunnen praesteeren, wat zij zouden *hèbben* kunnen geven, èn aan de gereformeerde wetenschap, èn aan de 'opleiding', als Kampen blijft staan bij een deel van het studieveld.

Omdat ik enkelen zie glimlachen, en anderen hoor zeggen, dat de Kamper hoogleeraren 'het van hun vrienden maar moeten hebben' - een opmerking, die alleen te plaatsen is bij wie slecht leest - wil ik er ten overvloede nog op wijzen, dat de hoogleeraren bij het onder *òns* gebruikelijke academische arbeidssysteem *er anders voorstaan dan vele van hun collega's in het buitenland*. De duitsche studenten b.v. trekken doorgaans rond van de eene hoogeschool naar de andere. Zij blijven hier zóóveel, ginds weer zóóveel semesters. En tenslotte doen ze 'ergens' examen. Voor velen hunner, de meesten, is er geen sprake van, dat zij bij eenzelfde hoogleeraren-groep eerst propaedeutisch examen, daarna candidaats-, vervolgens doctoraal-examen, en ten slotte de promotie doen. Vandaar dat de hoogleeraren op hun beurt hun colleges inrichten, *vrijwel geheel los van de examinatie*. Ze houden 'voordrachten' over onderwerpen, die hen interesseeren, steken daarbij ook vaak naar diepten af, die wij in Nederland alleen hooren benaderen in de z.g. doctorale studiën (natuurlijk komt het omgekeerde geval óók voor) en bekommeren zich doorgaans weinig om de examen-eischen. Wie hun voorlezingen bijwoont, moet maar zien dat hij het begrijpt: er zitten bij *eenzèlfde* college menschen, die voor het eerst studeeren, en anderen, die zich voorbereiden voor de promotie. Er zitten jongeren èn heel oud-gedienden.

Maar in Nederland - ik spreek nu alleen maar over ons zelf - *is de gang heel anders*. Daar blijft doorgaans dezelfde groep van studenten bij hetzelfde college van hoogleeraren. Dit gezelschap marcheert dan van propaedeutisch naar candidaats-examen, en - bij normalen gang van zaken - naar doctoraal examen en promotie.

In het laatste stadium doorgaans in een verengd gezelschap. *Dáár* is de hoogleeraar dus reeds door de omstandigheden ertoe geneigd, en ook deels verplicht, te *rekenen met de examenstof*, en de bevattings-mogelijkheid van de studenten, die hij in een bepaalde groepeering vóór zich heeft.

Mist nu een school, en een hoogleerarencollege, jaar in jaar uit, een *deel* - en juist het *belangrijkst* deel uit wetenschappelijk oogpunt - van het studieveld *in den school-gang*, dan moet zich dit wreken. Laat de hoogleeraar nòg zoo'n werker en denker zijn, als hij wil, het *levende rapport* tusschen studeeren en doceeren is voor hem op dit punt weg. Zeker, hij mist de bezwaren, die ik straks heb opgesomd; men zou dus zeggen: hij kan, heerlijk, veel rustiger werken aan dezelfde stof, die promoveerende collega's moeten afdoen met ‘mijnheeren, die hen vréése lijk storen’. Toegegeven. Maar - de *prikkel*, de dagelijksche drang, is *óók* weg. En aan den anderen kant *blijft* de voortdurende, telkens weerkeerende plicht tot bewaring van de evenwichts-positie tusschen denken en doceeren hem *wèl* in beslag nemen *ten aanzien van de vakken*, *die voor het candidaats-examen zijn vastgesteld*. Wil hij in dien arbeid *frisch* blijven, dan zal zijn tijd vanzelf weer onevenredig verdeeld blijven: te *veel* arbeid voor de candidaats-, te *weinig* occupatie met de doctorale studies.

Men moet mij nu niet zeggen: maar Kampen heeft toch zulke uitnemende professoren altijd gehad; het *leven* lacht u uit. Wij, gereformeerden, zeg ik op mijn beurt, hebben tot nu toe altijd geleefd van menschen, die meer deden, dan zij moesten doen. Men kan dit niet altijd verwachten, en - de kerk mag het niet *vrágen*.

Evenwel: het is niet alleen dit.

Want de doctorale studies *grijpen ook heilzaam op héél het* ‘*schoolleven*’ *in*. Dr Kuyper hoorden we Kappeyne van de Coppello citeeren; en deze zei, dat de doctorstitel aan den candidaat door zijn *pares* wordt uitgereikt. *Pares* - d.w.z. *zijns gelijken*. Natuurlijk is dat een vriendelijkheid, maar die toch dezen redelijken zin heeft: dat *juist in de promotie* een student tamelijk dicht bij zijn hoogleeraar komt. Niet wat de wijsheid betreft in het algemeen - althans bij een hoogleeraar, die gróót in het zijne is - maar in het bepaalde onderdeel van het studieveld, dat hij in dissertatie behandelt. In de promotie vormt de hoogleeraar mèt den student een soort van *co-öperatief* gezelschap; ze worden *com*-militones, d.w.z. zij strijden *samen* in eenzelfden wetenschappelijken kamp, waarbij natuurlijk wel de een de algemeene leiding heeft, maar waarbij toch ook de ander een bepaald thema zóó behandelen kan, *dat ook*

de hoogleeraar voor zijn leven er iets aan heeft. In de z.g. scripties - die antiquiteit bestáát nog - heeft menig hoogleeraar een bepaald puntje, waar hij toevallig net mee 'zàt', en voor welks nauwkeurige bestudeering hij geen tijd had, aan een candidaat te bewerken gegeven, die dan natuurlijk, met een paar helpers, in één week zoo wat àlle bronnen aanboort, die hij vinden kan. Hier *hèlpt* hij den hoogleeraar, ook al 'maakt' hij er nòg zoo weinig van. En bij de dissertatie is dit nog veel sterker het geval. Juist in het bewerken van dissertaties ligt voor een hoogeschool, *die weet*, *wat ze wil*, die een *bepaalde gedachte* volgt, een bepaalde *belijdenis*, een kòstelijke gelegenheid *om aan haar eigen draad te spinnen*. Ik denk niet eens aan de kwestie van toekomstige hoogleeraren, ik denk aan den *dagelijkschen opbouw* van den zwaren geloovigwetenschappelijken arbeid. *Juist waar beginsel-studie is*, waar een *gereformeerde* wetenschap wacht op nog nauwelijks aangeraakte gebieden, *juist dáár* is een systematisch opbouwen van een reeks van dissertaties een machtige arbeid, die de hoogeschool *naar binnen versterkt*, die HEEL het onderwijs[1)] ten goede komt, en die haar werk voor de volgende jaren en eeuwen stuwen kan.

En ik denk hier aan het wijze woord van het meerderheidsrapport: *regeeren is vooruitzien. Juist*, ómdat regeeren vooruitzien is, meen ik, dat wij niet vragen moeten, hoe wij van 1854 af, tot 1954, 2054, 2154 enz. toe, dragelijke dominees kunnen vormen, die kunnen preeken, catechiseeren en exegetiseeren, maar of we onze *eenmaal bestaande* hoogeschool blijvend, reformeerend wèrk laten doen, schóól laten máken, laten *afsteken naar de diepte* door eendrachtige, einheitliche, samen-werking van het geprivilegiëérd gezelschap van doceerenden en discipelen (de oude idee van de academie).

* * *

'*Regeeren is vooruitzien*', - ik denk daaraan nog in een ánder opzicht.

Want ik kom nu nog even aan de vraag: raakt de doctorale studie ook de '*opleiding*'*?* Men weet, dat het meerderheidsrapport daar dan zoo sterk op staat: het moet in Kampen voor de '*opleiding*' iets te beteekenen hebben. En 'opleiding' blijft dan staan bij het candidaats-examen, want de kerken *vragen* niet meer.

Inderdaad.

Maar *het zou wel eens anders kunnen worden. Regeeren is vooruitzien:* het is niet gezegd, dat de kerk *altijd* in den dommel

1) Dus *ook* dat voor het candidaats-examen.

blijven zal, en daarom van 1854 af tot 2154 enz. toe àl maar door van *iederen* dominee zal blijven eischen precies hetzelfde, als wat óók van elken *ánderen* predikant geëischt wordt. Het zou wel eens kunnen zijn, dat we wat meer van de specialisatie-gedachte gingen overnemen, die de Roomsche kerk zoo grooten bloei gebracht heeft, en dat we wat minder de passe-partout-praktijk gingen volgen, in onze lastgeving aan de dominees. Een begin ervan hebben we al in de zending.

En nu denk ik hier aan wat ook in het meerderheidsrapport ter sprake komt. Daar wordt gezegd:

> 'Terwijl aan den eenen kant de specialiseering der wetenschappen steeds verder voortschrijdt, treden daarnaast, en ook in verband hiermede, de veelvuldige punten van aanraking tusschen de verschillende wetenschappen in onze dagen steeds duidelijker aan het licht. Zoo zijn er verschillende onderdeelen der theologische wetenschap, tot welker zelfstandige beoefening in onzen tijd nadere studie van een of meer niettheologische vakken noodig of wenschelijk wordt geacht. In overeenstemming hiermede is in het academisch statuut, zooals dat bij de wijziging van 25 Maart 1926 voor de rijksuniversiteiten is vastgesteld, voor het doctoraal examen in de theologie bepaald, dat van de twee bijvakken, die de candidaat heeft te bestudeeren, één kan behooren tot de vakken eener andere faculteit. De bedoeling is natuurlijk, om aldus aan iemand, die van een bepaald onderdeel der theologische wetenschap studie wil maken, gelegenheid te geven, in het kader van zijn studie op te nemen een niet-theologisch vak, dat geacht wordt met het door hem gekozen onderwerp nauw saam te hangen.'

Tot zoover de opmerking in het rapport.

Zooals ze daar staat, wordt dus heel die opmerking altijd nog in verband gezet met heel de voorstelling van het rapport, volgens welke de promotie en haar voor-studie *niet* rechtstreeks het *praktische* leven raakt, doch een vrij *abstracte*, *puur-wetenschappelijke*, doctorale arbeid is (een opvatting, die ik boven reeds zijdelings bestreed). Al dat bestudeeren van die bij-vakken wordt hier dus eveneens stilzwijgend *geïsoleerd* van wat het meerderheidsrapport dan wèl tot de 'opleiding' rekent: de vorming tot den *praktischen arbeid van den dienaar des Woords*[1]. Dat bestudeeren van die

1) De opmerkingen, die het rapport geeft in heel het betoog, en ook vooral op bl. 14 en 15, met name ook de verwijzing naar de Memorie v. toelichting op de wet van 1 Maart 1920, bl. 15, noot, bevestigen dit.

bij-vakken, die niet in engeren zin theologische vakken zijn, heeft dus, volgens de algemeene redeneering van het Rapport, NIETS TE MAKEN MET DE OPLEIDING VAN DEN PREDIKANT VOOR ZIJN EIGENLIJK PREDIKANTSWERK.

Maar alzoo is toch niet de bedoeling geweest van hen, *die de jongste wijziging van den promotiegang in boven omschreven zin hebben aan de orde gesteld*. Bij hèn zat wel dégelijk ook de gedachte voor aan den PRAKTISCHEN ARBEID VAN DEN PREDIKANT. Ik verwijs hier naar een bron, die ook in het Meerderheidsrapport wordt geciteerd, en daar dus blijkbaar gezag heeft: Mr H.J. Smidt, Het Academisch Statuut, met aanteekeningen van Mr H.J. Smidt uitgegeven *met machtiging van Z.Exc. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen*, N. Samsom, Alphen a.d. Rijn, 1922. Een alleszins *betrouwbare* bron dus, als men weten wil, *wat de bedoeling van den nederlandschen wetgever* geweest is.

En wat blijkt nu?

Dit: dat hier het doctoraal examen al, heel nuchter, met de *predikants-opleiding* in verband gezet wordt. We lezen op bl. 81/2 (in een bespreking van de regeling van het doctoraal examen in de faculteit der godgeleerdheid):

> 'De twee bijvakken moeten gekozen worden buiten de groep, welke het hoofdvak op het examen uitmaakt. Ten minste één daarvan moet behooren tot de vijf vakken van het candidaatsexamen, terwijl één kan behooren tot de vakken eener andere faculteit. Men meende, *dat de wijzigingen, welke in de laatste jaren in de* WERKZAAMHEDEN VAN DEN PREDIKANT *zijn ingetreden*, *het wenschelijk maken*, dat een theoloog, die zich voor het doctoraal examen wenscht voor te bereiden, met het hoofdvak uit zijn faculteit de studie van een vak als psychologie, paedagogiek, philosophie, economie, sociologie enz. kan verbinden.'

Men ziet, ik geef dit citaat, hoewel ik dadelijk vermoed, dat men het tegen mij zal keeren, en dat men zeggen zal: nu hoort ge nog eens, wat allemaal gebeuren moet. Psychologie, paedagogiek, philosophie, economie, sociologie. En het rapport der curatorenmeerderheid noemt dan nog: staathuishoudkunde, staatsrecht, psychiatrie, assyriologie.... Wie zal dat betalen?

Ja, ik weet, dat men het citaat zoo kan aanwenden, en wil daarom opzettelijk de aandacht dien kant helpen uitleiden, dat lijkt me eerlijker. Geen slimmigheidjes! Vooral niet in de *Kerk!*

Maar wie dit citaat tegen de verlangens van de voorstanders van Kampens uitbouw keeren wil, dien zou ik zeggen: vergeet niet, dat

een deel van wat hier genoemd wordt, reeds te Kampen wordt gedoceerd. Dat een ander deel gemakkelijk kan worden ingeschakeld in den gang van het onderwijs, als het eenmaal zoover komt. En dat in het algemeen te verwijzen is naar wat prof. Hoekstra hiervan gezegd heeft. En voorts vooral: dat de kwestie *eerst principieel* moet bekeken worden, *los van alle financiën*. Zoo werken we toch ook voor andere belangen, nietwaar?

Heb ik zoo dit 'gewaagde' citaat ronduit gegeven, laat mij het dan *nú* aanwenden *naar mijn eigen bedoeling*. Ik heb *dit* op het oog: *hier* wordt *wel degelijk* de doctorale studie naar haar nieuwen opzet met de *praktijk van het ambt* verbonden.

Het is 'opleiding'.

En nu zal men zeggen: wij gereformeerden zullen ons bevestigingsformulier voor de dominees voorloopig wel niet veranderen. Hetgeen ik zoo dadelijk geloof. We zullen heusch nog wel wat langer knoeien moeten; de *officieele* kerk, om b.v. professoren *emeriti* te verklaren met behoud van het formulier, en de *officieuze* dominees, die voor hun kerk zweeten, door arbeid waar om geróepen wordt, en die toch ieder, die eraan begint, kwalijk genomen wordt (als tijdroof aan de gemeente) in te wringen in hun gewonen arbeid, vaak met persoonlijk offer.

Maar dit zal niet altijd zoo blijven. Onze kinderen zullen op den duur leeren roepen om formulieren, die plooibaar zijn - iets anders dan rekbaar - en die ruimte laten voor de hoog-noodige *variatie* in den arbeid der predikanten. Ze zullen roepen om kerkelijke bepalingen, die den naam en de eere van den dienaar des Woords laten behouden aan wie dat verdienen, ook zonder kunststukjes van emeritaats-verklaring (ongeschikt-verklaring van kerngezonde menschen). Ik noem maar iets. En ik wil er slechts mee zeggen: op den duur zal ook bij ons het predikantswerk niet zoo *algemeen* geregeld en zóó voor ieder gelijkelijk omschreven zijn, als het nu is.

Dan zal dus ook bij ons de 'opleiding' vragen om een paar van die studievakken (niet voor allen, maar voor een deel der candidaten) welke thans reeds bij anderen, en bij den wetgever ook - dien zoozeer ontzienen wetgever! - worden noodig geacht voor sommige doctorandi, met het oog op de *praktijk* van den predikant.

Laat men nu consequent wezen. Niet den wetgever aan den éénen kant als schrikbeeld oproepen, en hem aan den anderen kant verdoezelen. Niet als bloote wetenschappelijke, voor het volk onvruchtbare *abstractie* voorstellen wat elders in het *werkelijke leven* reeds gezet wordt.

'Regeeren is vooruitzien'. En als dan de loop der dingen op den duur ertoe leiden zal, dat de predikantstaak wel degelijk vragen zal om een deel van die studiën, die nu reeds zijn ondergebracht bij het *doctoraal* examen, laat men dan niet zóó vreemd staan te kijken, als iemand, ook met het oog op de opleiding en de praktijk, de doctorale studies wil zien ingelijfd in de eenmaal bestaande theologische school. Laat men de School *met haar tijd laten meeleven*. Regeeren is zijn tijd beheerschen, door hem *bij te houden* met eigen inzicht.

En als eenmaal, zooal niet in onmiddellijk concreet belichaamde ideeën, dan toch wel in een vage toekomst, die regeeren leert vooruitzien, de doctorale studie wel waarlijk de *praktijk* van den predikant (een deel der predikanten) zal raken, dan zeg ik: welnu, laat de gereformeerde kerken haar eigen school den tijd laten bijhouden, ze niet laten verdrogen, en laat in volle kracht, *ook met het oog op de praktijk*, worden toegepast in een ruimeren zin, dan blijkens de mededeeling van Curatoren de sympathieke hoogleeraar zelf thans nog het wil, het nobele woord, dat prof. Ridderbos uitsprak bij zijn inauguratie: zoolang de kerken de Theol. School hebben, moeten zij die 'niet anders dan met eere laten voortbestaan'.

En ik ben er zeker van - en wil dit wel eens graag zèggen hier - dat deze hoogleeraar wèl anders dan ik denkt over de manier van contact tusschen promotie en praktijk; maar dat hij, zoodra hij toegeven *zóu*, dàt de promotie lag in de lijn van de praktijk van heden en van de toekomst, met nòg sterker accent dan schrijver dezes deze passage uit zijn eigen inaugureele rede van a tot z zou willen gehandhaafd zien.

§ 6. 'Normale ontwikkeling'.

Uit het bovenstaande is wel gebleken, dat mijns inziens de gevraagde uitbouw van Kampen geenszins is het overtrekken van den Rubico, die twee andersoortige gebieden scheidt, (bl. 23, Meerderheidsrapport) doch dat die uitbouw valt onder het hoofdstuk: '*normale ontwikkeling*'. Het meerderheidsrapport wil dit laatste alzoo verstaan hebben: '*dat een zaak zich zóó ontwikkelt*, *dat zij steeds beter en volledíger beantwoordt aan het doel*, *waartoe zij in het leven is geroepen en nog wordt in stand gehouden*'. Ik *aanvaard* deze opvatting, en wil ze, gelet op het bovenstaande, toe-

gepast zien op de Theol. School in de door de voorstanders van heden aangewezen richting.

Nu staat hier weer betoog tegen betoog.

Men houdt mij vóór het *reglement* der Theol. School[1]. Staat daar niet: dat de Theol. School de *opleiding tot den Dienst des Woords*, de opleiding van de *'leeraren'* beoogt?

Welnu, zoo zegt men mij dan: al *zoù* nu in uw voorgaande opmerkingen een *element* van waarheid schuilen, dan willen we nog altijd ons bedienen van de niet onbekende onderscheiding tusschen wezen en wèl-wezen[2]. En we zeggen dan: tot het *wézen* van de opleiding behoort wat thàns te Kampen gegeven wordt (tenminste, als we letten op wat de kerken, niet van alle predikanten, maar van de vroegere studenten eischen), en met het wèlwezen hebben wij niet te maken, want daarvan spreken de reglementen niet.

Nu zou ik willen antwoorden: indien gij u zóó strikt wilt houden aan de *letter*, trek dan aan het klokketouw, want de Gereformeerde Kerken kunnen 'hare leeraren', kunnen 'hen', die tot de bediening des Woords wenschen opgeleid te worden, *niet* opleiden te Kampen. Slechts *een deel* van hen kunnen zij daar vormen. Een ander deel, de dienaren des Woords, die missionair zijn, *kùnnen* de kerken aan haar eigen hoogeschool niet geven wat ze noodig hebben, zelfs als men afziet van de vreemde talen. *Indien* dus de kerken aan haar leeraren *altemaal* geven wil, wat zij behoeven, *dán is* al een eind van den weg, dien ik de Theol. School zou willen zien opgaan, afgelegd. Dit wijzen op die missionaire dienaren des Woords is dan ook heusch geen grapje, of handigheidje. Anderen mogen aan deze dingen denken bij de bespreking van het rapport inzake betere vooropleiding van de zendingsarbeiders, ik denk eraan, als ik me 'het beding', en het reglement der Theol. School zie voorleggen, in den strijd over het promotierecht.

Maar voorts: ook al wil men dan zich aan de letter binden, alsof die niet zou mogen aangevuld worden vooralsnog: hebben we dan nog niet de andere, voor een gereformeerd mensch al even

1) Over de *candidaatsbul* zullen we maar geen woord meer spreken; in de pers is nu wel duidelijk genoeg gemaakt, dat met volle bewilliging van de daartoe *'gerèchtigde'* personen die bul bewijs is van een verleenden wetenschappelijken graad, en geen acte van permissie slechts, om naar de deputaten ad examina eener classis te tijgen, en daar aan te bellen.

2) Nog eens: thans wil het Meerderheidsrapport dien kant *niet* uit: het ziet *niet* de onderscheiding van *'wezen'* en *'wèl*-wezen', doch spreekt van *het ééne* 'wezen' (opleiding) èn *een heel ànder 'wezen':* wetenschap 'an sich'. (Twee 'gebieden'!).

gewone en vertrouwde onderscheiding van een ding '*in engeren zin*' en een ding '*in ruimeren zin*'?

Gelooft men nu werkelijk, dat er vandaag ergens een instituut zou te vormen zijn tot opleiding b.v. van *artsen*, en dat dit instituut serieus zou kunnen werken, als men tot zijn docenten zei: gij moet in heel den gang van het school-proces u stipt *onthouden* van alles, wat tot de doctorale studiën behoort? Of, dat men een *juridisch* opleidings-instituut kon vormen, anno 1930, met commando: denkt eraan, wel 'opleiden' tot het doctoraal *examen*, maar geen stap verder? Niemand, die het gelooft. Ieder zou zeggen: zulke instituten bestaan niet, die zijn denkbeeldig[1)]. Maar waarom dan Kampen gehouden binnen de perken van een verleden, dat nog niet toe *kòn* komen aan den voltooiden bouw, doch inmiddels reeds in 1879 over de doctoraatskwestie *dacht*, en een *curatorium* - toén - verwekte, *dat in 1885 publiek verklaarde*, *dat het inderdaad meende*, *dat de Theol. School het recht heeft titels te verleenen*. Alleen maar: de tijd was nog niet gekomen.[2)]

Ik wilde, dat men ten aanzien van Kampen nu óók eens wist te spreken van opleiding '*in engeren*' en '*in ruimeren*' zin. Men moet

1) Ik kies juist *deze* voorbeelden, omdat het rapport van de meerdeheid der curatoren zelf eraan herinnert, dat men in Nederland *arts*examen, en doctoraal-examen in de *rechten* afleggen kan, zonder daarmee nog automatisch tot de promotie te komen; deze is volgens curatoren immers in wezen iets gansch *anders* dan 'opleiding'.

2) Eerlijkheidshalve verklaar ik, dat ik in de *toen bestaande* omstandigheden dit recht van de Theol. School *niet* erkennen kan, en de gronden, die curatoren toen aanvoerden, ook niet als juist erken. Maar men moet niet zeggen, dat wat men thans voor Kampen wil, zoo ongehoord *nieuw* is; en soms zou men zuchten: had men in 1885 maar door-gezet; voor *verkregen rechten - al is dat een bij God an sich onerkenbaar begrip* - heeft men bij ons altijd respect: een *officieele* synodale commissie bracht zelfs in 1927 in een *officieel* stuk de *te verkrijgen* rechten van de Theol. School in verband met de *verkregen* rechten van de Theol. Faculteit van de Vrije Universiteit. Zij handelde immers, in 1927 'over de verhouding van de Theol. School tot de *Vrije Universiteit* en de rechten, welke de theologische faculteit ten aanzien van het promotierecht *"onder ons"* heeft verkregen'. Wie zijn die 'ons'? Thans verbiedt men ons min of meer, de kwestie te bezien in het licht van de V.U. In het algemeen erken ik het recht van die opmerking en haar paraenetische kracht voor BEIDE onderwijsinrichtingen 'onder ons'; doch een uitlating als ik citeerde, spreekt, naief-eerlijk, duidelijke taal, en laat de vraag opkomen, of inderdaad de kerk 'als instituut' zich zoo wel geheel losmaken wil van de kerk 'als organisme', zoodra het gaat over de *te scheppen* toestanden en de *bestaande* toestanden. Wie van ons eischt, dat wij het een zullen scheiden van het andere, dien vragen wij (zie boven): spreekt gij altijd alzoo? Dit is nu eens geen vraag van een partij-mensch, al zal het wel door den een of ander gedacht worden; hetgeen hij dan maar verantwoorden moet.

altijd de wetenschap ‘ruim’-te laten; ik zeg dit even nadrukkelijk ten aanzien van de wetenschappelijke opleidingsschool, genaamd Vrije Universiteit, die ‘onder ons’ op synodes ter sprake komt, voor welke wij als kerken gevraagd worden te bidden, en die in onze kerkelijke pers de aandacht vraagt voor een serie van artikelen, nu al geruimen tijd, als ten aanzien van de wetenschappelijke opleidingsschool te Kampen. Onderwijs, wetenschap, moet ruimte hebben, altijd, *welk doel zij ook allereerst nastreeft*.

En dan denk ik weer aan wat ik in de vorige paragraaf opmerkte. Dat n.l. in het algemeen het interne leven der Theol. School ongemeen zal versterkt worden in *àlles*, wat zij doet, en ook voor de opleiding in den *allerengsten zin* doen *móet*. Dat haar studie intensiever worden zal; haar leerlingen geprikkeld worden zullen; haar bibliotheek - die nu, wat de *hedendaagsche* filosofie en theologie betreft, zoo kaal en arm is, dat men er van schrikt (geld, geld) - wel zal *móeten* worden uitgebreid, zoodat men niet, voor de eerste de beste kwestie, die men nu eens aanpakken wil, dadelijk naar Leiden moet (de Amsterdamsche professoren hebben tenminste nog, desverlangd, de Amsterdamsche bibliotheek van de gemeenteuniversiteit, en zijn in een oogenblik te Leiden, waar ik één van hen herhaaldelijk heb zien werken). Raakt dit allemaal de ‘opleiding’ niet? Zelfs in ‘engeren’ zin? Berekent men altijd zoo precies op de maat ‘onder ons’? Beeldspraak is gevaarlijk, en ik zeg zelf, eerlijkheidshalve, dat het volgende beeld slechts *voor een klein deel* de kwestie raakt, indien het opgaat. Onder dit voorbehoud vraag ik: houdt men een kleermaker, een loopjongen, altijd met net precies zóóveel levensmiddelen, en vooral niet meer, op de been, dat hij juist precies geschikt is, om de naald te voeren op zijn tafel, en zijn kruiwagen voort te duwen? Of geeft men hem de ruim-te?

Nog eens: die beeldspraak treft geen doel; het zou dwaasheid zijn, met zulke argumenten den kleermaker, den loopjongen de gelegenheid te willen openen, op zijn minst bokskampioen te worden, opdat hij in elk geval kracht hebbe voor het hurken op zijn tafel, en het duwen van zijn kruiwagen.

Maar als men eenmaal zich plaatst op het *ruime* standpunt, en Kampen meer geeft, dan het tot nu toe gehad heeft, *reeds* om de *thans* daar te verrichten werkzaamheden, *dàn* komt er meer kijken. *Dàn* herinner ik weer aan wat in de voorgaande paragraaf gezegd is; *dàn* wijs ik er op, dat daar toen óók gebleken is, dat het rapport van de meerderheid der curatoren ten onrechte het theologisch doctoraal-examen in het algemeen losmaakt van opleidings- en

predikants-praktijk[1]; *dàn* kan men de vraag stellen: indien er in Nederland een tendenz waar te nemen is, om het predikantswerk uit te breiden, en het doctoraal examen daarbij tot op zekere hoogte in te schakelen, *waarom moeten wij dan achterblijven?* Men zegt immers, terecht: wij moeten *rekenen* met de algemeene toestanden in Nederland; en: als wij eenmaal doctoreeren, dan moet dat doctoraat *niet beneden* het algemeen-nederlandsche peil komen. Waarom zegt men dan óók niet: wij moeten rekenen met de algemeen-nederlandsche toestanden, die een opleidingsschool voor wetenschappelijke bedieningen *overal* op het peil van de doctorale studiën brengen[2], en wij moeten rekenen, ook inzake de opleiding, met de algemeene verruiming van de opleidingskansen voor de predikanten en hun praktisch werk?[3] Wij moeten niet achteraan komen; vooral niet in het jaar, waarin men 'onder ons - ik citeer weer een synodaal rapporteur 1927 - getoond heeft, dit óók niet te willen ten aanzien van de Vrije Universiteit. Natuurlijk *behóuden* wij daarbij *eigen methode* in alles, maar blijven met de algemeene toestanden in Nederland *rekenen*.

En als dan de overweging van dit alles dringt in de richting van uitbreiding, en als dan die uitbreiding *vanwege den schoolvorm* weer automatisch dringt in de richting van instelling van doctorale studiën, dan neem ik, *als ik eenmaal zóó ver gekomen ben* - NIET EERDER! - weer het thema van opleiding tot den dienst des Woords op, maar dan nu *in dezen zin*, dat ik vraag: *wat is dienst des Woords?* Is dat nu net precies een draaglijke preek, en een stevige catechisatie, en een pastoraal vermaan, en dan nog wat *en daarmee uit?* Een dienst des Woords, die uiteenvalt in zooveel persoonlijke *diensten* als er dominees zijn, en zooveel *dienstmomenten*, als er officieele kerkelijke acten in boven aangeduiden zin zijn?

Of is dienst des Woords een *algemeen begrip*, waaronder ook gebracht *kàn* worden, behalve dan het *fragmentarisch* werk van zóóveel dienstdoende predikanten en het *momenteele* werk van strikt-liturgisch, of in engeren zin ambtelijk werk van dienaren des Woords, het *niet*-fragmentarisch, en het *algemeen*-ambtelijk werk van de christelijke profetie, van het *uitdragen van het Woord*

1) Zie het citaat dat ik gaf van Mr Smidt. Of begrijp ik de noot op bl. 15 niet goed? Geheel doorzichtig is ze voor mij niet.
2) Dat *deel* der roomsche seminariën, dat *niet* promoveert, doet hiervan niets af, gelet op de *onderscheidenheid* van het ambtswerk bij de Roomschen èn de onderlinge saamhoorigheid der Roomsche kerkelijke scholen.
3) Zie weer citaat Mr Smidt.

Gods? Men kan dadelijk een heirleger van kerkelijke formulieren en liturgische formuleeringen tegen mij in het gelid brengen; maar *ik* kan daartegenover een heirleger van citaten uit onze groote theologen geven; en ik zeg dan: het reglement der Theol. School is nu eenmaal *geen* liturgisch formulier en *geen* kerkrechtelijk artikel, al heeft het natuurlijk wel degelijk dien kant uitgekeken, toen het opgesteld is. Maar het gaat nu over de *verbintenis van de zuivere letter èn den ruimen geest* in een eerlijk *voortbouwen aan wat eenmaal staat. Ik geef volmondig toe*, dat zùlk een *uitbreiding* van het begrip 'dienst des Woords' *niet in de letter van het Reglement der Theol. School*, als men het *historisch* interpreteert, opgesloten ligt (en hoop dus, van doordraven nog niet beschuldigd te worden). *Maar ik voeg er aan toe*, dat dezelfde 'vaders', die *meer dan een halve eeuw dichter dan wij* (1879) stonden bij de *eerste* formuleeringen van het reglement der Theol. School *al dachten aan een uitbreiding van de opleiding in den breeden zin van doctorale studiën* (zóó dwaas spreek ik dus nog niet). Ik voeg er ook aan toe, dat *elke* uitbreiding van de Vrije Universiteit, die buiten haar letterlijk-geëxegetiseerde oorspronkelijke reglementen zou vallen, door mij met vreugde zou worden begroet, als ze naar den geest ermee te verbinden viel, en dat wat mij betreft, een wijziging van de letter *in dàt geval* ook met vreugde zou worden begroet. En weder vraag ik, of niet inderdaad bij zulk een ruimere opvatting (die evenwel het wezen van het bestaande en gereglementeerde geen gewéld doet) het begrip 'dienst des Woords' nog wel wat verder reikt dan liturgische en kerkrechtelijke formulieren uitdrukken; of, bij wat breedere opvatting daaronder ook niet vallen kan heel de profetie van de kerk, en van haar dienaren des Woords, heel haar getuigenis geven voor de waarheid ook in geschrift? Kan men zoo precies een hekje zetten, een schotje, tusschen wat in de kerk gedaan wordt, om te zeggen: *hier* is de dominee bezig met 'dienst des Woords' en *dáár* 'doet' hij nu maar zoo wat 'aan' '*wetenschap*', die met den dienst des Woords niet te maken heeft? Sikkel, Sikkel! Berg dan uw boeken, met hun breede vol-zinnen over *den Naam* en *het Woord* des HEEREN maar op...

Neen, ik kan me niet vinden in dat *isoleeren* van den dienst des Woords aan de eene zijde en van de christelijke theologische wetenschap ter andere zijde. Men behoeft mij niet te vertellen, dat ze *onderscheiden* zijn; en van onderscheidingen neem ik niet graag afscheid, want dat is de dood. Maar in de *niet-scheiding* is het léven.

Ik vorm me evenwel niet te veel illusies, en geloof daarom niet, dat men thans iets bereiken zal met het beroep op een van alle kanten betwistbare 'ruimere' opvatting van het begrip '*dienst des Woords*'.

Maar dit begrip is gelukkig *het eenige niet*, dat 'veilig' in reglementen staat. Er is óók sprake van een school, *ten dienste van* hen, die tot de bediening des Woords wenschen opgeleid te worden. 'Ten dienste van', dat is rekbaar. Er wordt gesproken van '*opleiding*' van de leeraren; opleiding is een rekbaar begrip. Er wordt geëischt '*tenminste*' de '*geheele*' Theologische vorming, dat is, de vorming door de wetenschappelijke toebereiding voor de heilige bediening. *Heilige bediening* - dat is rekbaar. '*Tenminste*', *dat laat ruimte*.

En nu staat men eenvoudig *(als de 'twee-gebieden-theorie' eenmaal aanvechtbaar bleek)* voor de *keus:* de ruimere of de engere opvatting. *Hier* is speling, *de letter zelf laat ze open*. En geen andere dan een *wenschelijkheids*-overweging kan *dán* den doorslag geven, zoodra men voor de vraag staat: wat is in het algemeen de vruchtbaarste *vorming* voor de *heilige bediening*, - in het *algemeen*.

Nu komt de vraag zoo te staan: spreekt men van de heilige bediening der predikanten als levend en beweeglijk en generaal corps, kan men dan zeggen, dat een aangemoedigd en vergemakkelijkt verbreeden van de studie, en een dieper afdalen in de openbaring van God, en in de kennis van Hemzelf en van Zijn werk, *geen beteekenis heeft*, *geen vruchten draagt voor* '*de heilige bediening*'*?*

Ik weet, wat men zeggen zal. Er zal worden geantwoord: aan al die doctorale studie *heeft men niets voor.... de preeken*.

Och ja, er *zijn* er, die het klaar spelen, wat ze *weten* - soms heel wat - te houden *buiten* hun ambtelijk werk. Maar dat geldt dan voor *precies hetzelfde percentage* ook van hen, die het candidaats-examen aflegden! Zeker, daar zijn er wel onder de gepromoveerden, die met hun doctorale studiën niets meer doen, wanneer ze eenmaal hun doctorale bul kunnen bergen, en die wat ze verzameld hebben, losmaken - hoe is het mogelijk - van hun levenswerk: dat een homogeen kontinuum moest wezen van dienst des Woords, *dienst des Woords*.

Máár: er zijn er óók, die hun studiën, al of niet in den academischen vorm gegoten, willen zetten in levend verband met hun levenswerk: dienst des Woords.

En als er nu in Kampen menschen *zijn*, en als de kerk - die te zorgen heeft, art. 19, dat er studenten in de theologie zijn -

jonge menschen *ziet*, die nog idealen hebben, en verlangens, neen niet naar een mooi titel-tje, of een net visitekaartje, maar naar de eerlijke, volhardende, het leven-nemende in-verband-zetting van *studie èn dienst des Woords*, moeten dan die jonge menschen worden weggestuurd, omdat de kerk *officieel* den dienst des Woords al wel gedaan vindt, als ze maar ordinairlijk kunnen preeken? Men zegt: ze kunnen elders terecht. Ik antwoord: dat is *niet altijd* zoo; maar, afgedacht daarvan: het komt erop aan, dat wat de *kerk* nu eenmaal officieel als het *háre* in stand houdt, óók officieel erkenne, dat de 'heilige bediening' een ruim begrip is, en niet uitgeput is in preeken, die geen ketterijen verkondigen, en wat daar verder ambtelijk volgt. Ik ben wat bang voor het spreken van de kerk als 'moeder', wat dat leidt gauw tot kromme exegese; maar onder dit voorbehoud zeg ik toch: 'moeder' moet haar zonen, die idealen hebben, niet met een koud gezicht naar huis sturen, zeggende: woudt gij nog meer hebben, maar jongelief, dat andere is 'maar' wetenschap, in elk geval, daar heb *ik* niets aan voor den *dienst des Wóórds*, ziet ge?

Nú hóór ik zéker iemand zeggen: hij draaft door; en een ander: hij *bewijst* te veel, daarom bewijst hij niets. *Ik aanvaard dat*, wanneer men n.l. mij *eerst* durft antwoorden: gij *verlangt* 'te veel' van de kerk, en wie te veel verlangt, verlangt *in het rijk der hemelen* een - niets. Het woord is nú aan den interpellant; en *ik* vergenoeg me voorloopig met de nuchtere opmerking, dat men de '*opleiding*' *kan bezien van den kant der minimale eischen van de vrágende kèrk*, ÈN *van den kant der maximale verlangens van de tot een levensoffer bereide zónen der kerk*. En ik vind het, rondweg, een teeken van armoede, als men bewust zou gaan zeggen: houd de opleiding schraal, schraal, vergenoeg u met het minimum van wat '*geëischt*' wordt. We kunnen ook als 'officieele' kerk heel wat *bederven*, heel wat idealisme dooden, heel wat lakschheid bevorderen, door, in onze officieele instellingen te blijven vragen naar het minimum: jonge man, méér wordt niet gevráágd....

En staande tusschen het *minimum* van wat de kerk dan van haar studenten eischt, en het *maximum* van wat haar zonen soms voor den *lévens-dienst* des Woords zullen willen, zeg ik: instelling van de doctorale studiën is volstrekt niet het maximum, natuurlijk; ook niet het minimum, toegegeven; maar *net precies het juiste* MIDDEN.

Ik lees het in den aanvang dezer paragraaf afgedrukte zinnetje over '*normale ontwikkeling*' nog eens over, en zeg, nu na deze 2 paragrafen: dat is nu net, wat velen voor Kampen willen.

§ 7. Terug naar de Middeleeuwen? Roomsch? De wetenschap in den kerkekerker?

Wij moeten nu iets zeggen over de *bezwaren*.

Een ‘bezwaar’ is onder gereformeerden altijd een héél groot ding. Wie maar zegt, ‘bezwaard’ te zijn, kan dadelijk een heele classis overeind doen zitten.

Zoodra wij dan ook met bezwaren komen, gebruiken wij de superlatieven. Een goed vriend van me zei mij, dat hij deze brochure een ramp voor de kerken vond - hij had nog geen letter ervan gezien -; een ander schreef me indertijd, dat ik liberaal was, door ‘*de kerk*’ de ‘*wetenschap*’ in handen te willen spelen - hoewel ik daar nooit aan gedacht heb; en nòg een ander vond, dat ik nu toch belachelijk begon te worden. Van alle die blijf ik even goede vrienden, maar ik geloof, dat ze dezen keer wat haastig zijn.

En die overhaasting is m.i. hieraan te wijten: zij gaan, zonder al te veel omslag te maken met zichzelf, uit van de juistheid der stelling, dat een kerk, die zich met ‘de wetenschap’ inlaat terug voert naar de Middeleeuwen; dat zulk een kerk de wetenschap, die immers in eigen kring souverein is, knècht onder kerk-jukken, en in het algemeen een roomschen ondergrond verraadt in haar speciale verlangens te dezen opzichte.

We verwijzen maar weer naar de boven afgedrukte driestar van Dr Kuyper, en naar veel andere geluiden, die eenzelfden toon doen hooren.

Nu is het niet kwaad, hier eerst even terug te gaan naar de zuivere proporties. Het lijkt mij een vlekje, dat het meerderheidsrapport ontsiert, wanneer dit tot 2 maal toe zinspeelt op de mogelijkheid, dat wie Kampen willen uitbouwen, misschien iets achter de mouw houden. Dat zij eigenlijk zouden willen *aansturen* op een kerkelijke *universiteit*, maar dat zij *zèggen:* geef ons een *faculteit*. Om dan, als dit eenmaal gebeurd is, later *nog meer te vragen*.[1)] Men behoort aan te nemen de goede trouw, tot het tegendeel onvermijdelijk blijkt.

Welnu, er is slechts gevráágd: geef volop gelegenheid tot theologische promotie, en dan is het daarmee uit.

Aan dit woord kan men de vragers toch *houden?*

1) Ik verwijs hier naar bl. 22, noot (het lijkt me gevaarlijk, uit het nietreageeren op een opmerking conclusies te trekken), en ook op bl. 23, regel 9 van boven.

Let men nu zuiver en alleen op hetgeen *gevraagd* wordt, zonder eenige nevenbedoeling te onderstellen, is het dan waar, dat in de lijn van wat *voorgesteld* wordt ligt: een knechten van de wetenschap, een terugkeer tot de Middeleeuwen, enzoovoort?

Ik kan er niet aan denken, dit vraagstuk ook maar even aan te raken in zijn kern: op de consequenties van een doordravende redeneering heeft trouwens prof. Greijdanus reeds gewezen; en voorts zijn er Bavinck en Woltjer, en anderen, om tegen doordraven ook hier te waarschuwen.

Maar - men wil de stem der *historie* laten spreken. Historie is altijd gemakkelijk: ge kunt ze in- en uit-schakelen al naar het verlangd wordt. Daarom zie men altijd toe, *wat* men in de kerk, en in de trouw, met een historisch betoog doet; er is weer recht voor de vraag: gij, spreekt gij altijd zoo?

Dit daargelaten: de historie-stem dringt tot ons door. Wij móeten wel even luisteren.

Nu is wel één van de hardnekkigste beweringen, die men met een beroep op de historie aandringen wil: dat wetenschapsbeoefening door de kerk terugkeer is naar de Middeleeuwen, roomsch. Want de Roomsche kerk heeft in de Middeleeuwen zich óók van de wetenschap meester gemaakt en haar willen binden en kluisteren. En naar die ‘donkere’ Middeleeuwen moeten we niet terug. We willen waken voor de ‘vrijheid der wetenschap’.

We zullen er hier maar niet expres op wijzen, dat die Middeleeuwen zoo donker niet geweest zijn, en dat de winst van humanisme en renaissance tegenover de erfenis der middeleeuwen onwillekeurig het beeld in gedachten brengt van het ineenzinken van een snorkenden Goliath, die zich wijs had gemaakt dat hij Israël kon bevrijden van zekeren nietsnutten David.

Maar we vragen twee dingen te bedenken.

Het eerste is, dat wetenschap beoefenen *namens* de kerk, in *opdracht* van de kerk *nog heel wat anders is*, dan wetenschap beoefenen *door* de kerk zelf. *Verkerkelijkte theologie*, of een *vertheologiseerde kerk* (twee gevaren, waartegen het meerderheidsrapport waarschuwt) hebben *hier* niets mee te maken. Die twee misgeboorten kunnen er wel zijn, maar het gevaar voor het *eerste* (d.w.z. verkerkelijkte theologie) is er *altijd*, doch dat gevaar zal veel en veel *grooter* zijn, als men de kerkelijke studie *aan banden legt* (niet verder dan die candidaatsstreep) dan wanneer men ze het *ruime sop* laat kiezen; vergeet dat niet; - en het gevaar voor het *tweede* (n.l. een vertheologiseerde kerk) is er óók altijd, maar dan niet *na*, doch *vóór* den opbloei van de wetenschapsbeoefe-

ning namens de kerk; *niet daarna:* een vertheologiseerde kerk zal de *kracht*, het *élan*, het *gelóóf* missen, om te doen, wat thans voor Kampen gevraagd wordt, en zulks dan met de motiveering, die behalve door anderen, zoo ook door mij in de bovenstaande paragrafen gegeven is. Een vertheologiseerde kerk is ziek, heel erg ziek, en een zieke kerk zal geen krachtpraestaties doen, zooals b.v. de gezonde uit-zetting van de namens haar verrichte theologische studiën. *Zij* legt liever scholastische railtjes voor vlugloopende candidaats-wagentjes. Ik weet, dat ik hier maar korte aanduidingen geef, te kort waarschijnlijk voor vele van de gehoopte lezers, maar ik hoop toch, dat ook zij er even over nadenken willen. Het rustigjes *blijven staan* bij den streep van het candidaatsexamen - wat dan eenmaal geëischt wordt - KAN een symptoom zijn van de ziekte eener vertheologiseerde kerk; maar de roep, om een school, die *eenmaal bestaat* (de kwestie of ze bestaan móet, behandel ik niet, *mag* thans niemand behandelen) uit te breiden, en af te steken naar de diepte, is juist een bewijs, dat men nog geen vertheologiseerde kerk heeft.

Maar in de tweede plaats zou ik hierop willen wijzen.

Het is, zacht gesproken, een bewijs van te haastig denken, en het trekken van onzuivere vergelijkingen, als men zegt: in de Middeleeuwen had '*de kerk*' de wetenschap in handen, en *nu* zal '*de kerk*' het *wéér* gaan doen, als de Kamper verlangens vervuld worden. WIL MEN EENS ZEGGEN, WAT HIER IN DIE BEIDE GEVALLEN VERSTAAN WORDT ONDER 'DE KERK'? We zijn toch niet in.... Roomsch gezelschap, en ook niet onder aanhangers van het collegialistisch stelsel van kerk-regeering? Ik meende, dat wij onder *gereformeerden* zijn met elkaar. En dan wijs ik juist hèn erop, dat '*de kerk*' in het ééne zinnetje (over de Middeleeuwen) *heel iets anders is* dan in het ándere zinnetje (rakende Kampen). In het *eerste* geval beteekent 'kerk' zooveel als: *de clerus*, de *hooge geestelijkheid*, *de pauselijke macht*, de als *mondige* beschouwde *geestelijkheid*, die TEGENOVER de *ònmondige*, *niet* profeteerende, met '*blind* geloof' ronddolende *leeken-schare* stond. DIE geestelijke clerus, met name het pauselijk en bisschoppelijk gezag, die speelde de baas over de universiteiten.

Het is nu wel heel jammer, dat een enkele broeder hier en daar zóó ijverig in Duitsche boeken heeft gelezen (b.v. in Paulsen, die over de gelijksoortigheid van het *pauselijk* gezag in *Rome* met het leergezag van den 'duitschen paus' *Luther* heel wat liberalen onzin schrijft), dat hij zoo onwillekeurig is weggedoezeld onder de lectuur, en nu ook al onder 'kerk' *overal hetzelfde* verstaat.

Wonderlijk, dat knappe koppen, die anders bij het opstaan en naar bed gaan het verschil tusschen collegialistisch, papaal, en presbyteriaal kerkbegrip haast in hexameters kunnen voordragen[1)], nu ineens over '*de kerk*' in de Middeleeuwen èn '*de kerk*', die dan Kampen onderhoudt, praten, alsof er zoo heelemaal geen litteratuur meer is over gereformeerd kerkbegrip, en alsof er '*geestelijken*' zouden zijn *èn* bij Luther - de duitsche boeken! - *èn* bij Rome, *èn* bij... *ons*.

Neen, als ik aan de Middeleeuwen denk, dan zie ik den *paus* en diens onder-hoorigen. Dan zien ik daar een greep naar de wetenschap, die *los staat* van de christelijke profetie van de gemeenschap der ware christgeloovigen, aan welke in haar breede geloofsworsteling de in Christus verborgen schatten der kennis en der wijsheid te ont-dekken gegeven zijn. Dan zie ik daar een - in eigen oogen - geprivilegieerd clericaal gezelschap al of niet in bond met de wereldlijke macht grijpen naar de kennis, en *ik mis* de vrije vergadering der geloovigen, *ik mis* de geroepenen tot de genade van het koninklijk priesterdom, *die bij óns in vrijheid leven*.

Daarna zie ik *de Reformatie* opkomen. Ik hoor Paulsen verkondigen[2)], dat de universiteit te Wittenberg na de Reformatie, toen ze voor het *vraagstuk*[3)] stond, of *theologische* promoties voortaan nog wel zouden kunnen geschieden, er toch toe overging, en zich over het ontbreken van het vroegere autoriteits-vertoon van de thans verworpen Roomsche geestelijkheid 'zich troostte' met de autoriteit van het *wereldlijk gezag*, die immers veelszins in de dingen van de kerk ingreep, en zoo ook aan de theologische promoties autoriteits-glans verleende.

Maar men zal toch kwalijk kunnen beweren, dat dit nu een historisch bewijs, of zelfs maar een historische *aanduiding* is, waaruit men kan afleiden of vermoeden, dat de reformatorische geesten *de kerk niet bevoegd achtten*, of dan *alleen maar in geval van nood* bevoegd achtten, *wetenschap te oefenen?* Dat zij, zoekende naar een 'autoriteit', die de promotie zou kunnen doen geschieden, het dilemma stelden: *òf* een autoriteit, die *buiten* de universiteit ligt, *òf* anders *géén* autoriteit, die de promoties kan doen geschieden?

Ik herhaal: zóó kan men toch niet redeneeren? Om te beginnen

1) *Om misverstand te voorkomen:* ik heb hier *niet* het oog op ook maar *één* van de schrijvers in het officieele Rapport-met-bijlagen.
2) Fr. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts, 2e Aufl., Leipzig, Veit & Co., 1896, 1, 211.
3) Omdat men meende, dat de oude titel 'meester' (magister) voor gepromoveerden, verboden was in Matth. 23:10.

is dit ‘zich troosten’ maar een *sneer* van Paulsen: die term zegt ons niets. Dan bovendien: de Reformatie begon met onzekere schreden; men kan uit die eerste schreden en uit die ook latere capitulaties voor de overheid geen ‘principes’ zoomaar distilleeren. In Wittenberg was Luther, geen bij uitstek systematische geest; en daar was Melanchthon, die in zijn reformatorisch kleed toch nog heel veel humanistische draden had zitten, heusch niet alleen in de vóering... Bovendien: wàt betaalde, en wat autoriseerde vroeger de overheid zoo al niet? Heel het luthersch, later ook het in calvinistischen geest uitgewerkte school-systeem ging uit van de idée: laat de overheid betalen. En vandaar ook de autoriteit van de overheid, en tevens de invloed van de kerkelijke autoriteiten in de schoolzaken überhaupt.

Maar hiermede is allerminst het recht ontkend van de *kerk* om ten bate van eigen leven wetenschappelijke instellingen te creëeren, noch ook de idee van een promotie van de professoren ‘*iure suo*’ - onverschillig, wie een school betaalde! - overboord geworpen. Integendeel. Paulsen wijst erop, dat direct na de Reformatie de theologische faculteit tot een soort van kerkelijke instelling werd[1]. Dezelfde verhaalt precies *op dezelfde bladzijde*, die van de aan de universiteiten *dóór*dringende en *òp*dringende *staats*macht spreekt, dat *bij de promoties desondanks de verplichting*, *om een eed van trouw af te leggen op Schrift en* BELIJDENIS, *bleef voortbestaan*[2]. En wie nog verder in de geschiedenis van het universitaire leven indringt, ook in protestantsche landen, ziet, dat de op papier bestaande verplichting tot erkenning van de ‘kerkelijke’ of ‘overheids’-autoriteit almeer in de praktijk tot een dood gebruik werd, en dat *feitelijk* de faculteit promoveerde *als gemeenschap van geleerden*, *jure suo*. Het feit, dat daarbij meermalen een complete gemeenschap van faculteiten ontbrak, zegt in dit verband ook wel iets.[3]

Laat men dus niet zeggen: ‘het is ongehoord, en het is gloednieuw, *tenzij men ons naar Róme terugvoert*’. Want als men van iets nieuws spreekt, dat in vele eeuwen niet geweest was, dan was de oprichting van de Vrije Universiteit óók iets volkomen nieuws, waartegen ook gemokt is, speciaal van liberale, en ook van andere zijde, omdat men een hoogeschool zonder autoriteit *van buiten* niet wilde. Al die lieden, verworderd en geërgerd, klaagden, hekelden: wij vinden hier geen autoriteit, wij zien ‘koekebakkers, en

1) Bl. 212.
2) Bl. 250.
3) Zie ook over *Montauban* (gesticht door een generale synode en graden verleenende) o.m. La Grande Encycl., Paris, XXIV, 204.

tuinharkers, en smeden'. Toch erkennen wij allen dit nieuwe, en blijft ook de geïnstitueerde kerk met die universiteit officieel in relatie treden (*en gelukkig ook*, wie zou het anders willen?). Maar laat men dan óók niet vandaag in *diezelfde* Kerk, en met *diezelfde* Vrije Universiteit voor oogen, onder ons elkaar tegenwerpen: gij wilt de Kerk voor Kampen iets laten doen, *wat nog nooit vertoond is*, dat 'met alle traditie strijdt', dat de 'historische lijn' verlaat, en wat dies meer zij. *Dit geldt precies zoo van de Vrije Universiteit*. En een bijlage in het Curatoren-rapport, welke ons verzekert, dat in de stichting van de Vrije Universiteit nu juist de *oorspronkelijke idée* van universiteitsstichting - samenkomst van vrije wetenschappelijke mannen - weer naar voren is gekomen, kan deze bewering dan ook alleen maar handhaven, als er twee belangrijke dingen *vergeten* worden:

a. de heele *Vereeniging* voor hooger onderwijs op gereformeerden grondslag (die toch heusch wel wat *meer* doet dan voor gebouwen en honoraria zorgen immers, en die *niet* behoort tot de gemeenschap van 'leerenden' en 'onderwijzenden', waaruit vroeger de universiteiten gevormd zijn);
b. het *contract*, aangegaan met de Gereformeerde Kerken, waardoor met name de theologische faculteit voor haar deel erkend heeft, dat de 'vrijheid van de wetenschap' zich niet laat ombrengen, als de geloovige wetenschap zich vrijwillig bindt aan wat zij houdt voor de waarheid Gods...

Wil men nu iemand, op dezelfde manier als in zooeven bedoelde uitlating, ook bij de Theol. School, stel, dat zij volledige hoogeschool wordt, *wegdenken:*

a. de *Gereformeerde Kerken* (beziende alzoo het corpus der te Kampen werkende geleerden als een ook naar zichzelf toegekeerd college van vrije mannen);
b. het 'contract', aangegaan met de Gereformeerde Kerken, waardoor de theologische faculteit, die alsdan bestaan zal, voor haar deel erkent, dat de vrijwillige binding aan wat de personen der hoogleeraren houden voor de waarheid Gods beteekent de ware 'vrijheid van de wetenschap',

welnu, *wat is dàn de traditieverkrachting*, *als Kampen gaat promoveeren?*

* * *

Zoo kwamen we vanzelf van de historie tot haar paraenese, gelijk ze tot nu toe onder ons (ook als kerk) het geweten toesprak.

En nu de toepassing?

Laat ons nog even doorredeneeren over die beweerde *knechting* van de wetenschap door de kerk. Het kan toch zijn, dat een goed lezer zal zeggen: ja, maar, ge hebt in punt *b* de woorden wat *anders gerangschikt*, den éénen keer en den anderen keer; *kan daar misschien de kneep niet zitten?*

De opmerking zou van accuratesse getuigen; maar een wezenlijk verschil inzake de vrijheid der *wetenschap* (waar het thans over loopt) ligt daarin *niet*. Immers:

a. de *personen* van de hoogleeraren aan de theol. faculteit van de Vrije Universiteit moeten volgens contract behooren tot een Gereformeerde Kerk in Nederland;

b. als *belijdende christenen* hebben zij dus reeds *vóór* hun benoeming bij zichzelf *beslist*, dat de vrijwillige binding van alle denken aan de waarheid Gods, gelijk deze, naar hun gewortelde overtuiging, in de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken uitgedrukt ligt, niet alleen *mogelijkheid* hiedt *vàn*, maar zelfs *voorwaarde* is *vóór* de *ware vrijheid der wetenschap;* dat alle wetenschap, die de *zonde* doet (ook het ongeloof, met name in de methode is *zonde*) *niet* vrij is, want 'die de zonde doet', ook in de wetenschap, is een dienstknecht, een *slaaf*, der zonde;

c. in deze hunne persoonlijke overtuiging, en vervolgens in al hun daaruit opkomende wetenschappelijke verrichtingen, staan zij er precies zoo voor als de hoogleeraren van Kampen. Dit geldt óók voor hun doctorale college's, en hun optreden bij de promoties.

d. daarom staan de zaken beiderzijds gelijk, en moet men niet van *vrijheid* spreken in het ééne huis en van *knechting* in het andere, als het om *dezelfde* verhoudingen gaat.[1)]

Ja, maar, zal iemand nog zeggen: het contract met de kerken is, wat de Vrije Universiteit betreft, *wederopzegbaar;* zij kan elk oogenblik zeggen - we spreken nu over abstracties! - wij zijn met onze doordringende wetenschap gekomen tot de ontdekking, dat de waarheid Gods NIET ligt uitgedrukt in de belijdenis der Gereformeerde Kerken, we breken dus, ook voor de theologische faculteit, elk contact met haar, en gaan onzen eigen vrijen gang. Daartegenover zou men te Kampen *àltijd* gebònden zijn; veranderen de kerken, dan verandert de Kamper hoogeschool, zij staat of valt met de schommelingen in het belijden der Geref. Kerken. Is *dát* geen wezenlijk verschil?

Ja, zeker, dat is verschil.

1) Ik weet het wel: de kleine teen is een bekend beeld. Maar dat beeld raakt alleen de V.U. De kerk kan toch haar *eigen* kleinen teen niet in haar *eigen* klem nijpen?

Maar een bezwaar daaraan ontleenen voor wat de vrijheid der wetenschap betreft, *dat kan wèl*, *op* ZIJN *standpunt*, *een nietkerkelijk mensch doen*, *maar een kerkelijk mensch kan of mag dit op* ZIJN *standpunt met geen mogelijkheid*.

Zeker, wie BUITEN de kerk staat, of zijn methoden van denken en doen zich *in abstracto* indenkt op *niet*-kerkelijk standpunt (de V.U. b.v.) DIE kan zeggen: ik wil niet gebonden zijn, mijn wetenschap moet 'vrij' wezen. Ook de Vrije Universiteit KAN dat zeggen, vandaag, ook nog zonder dat daarmee de personen van haar hoogleeraren ophouden, wat hun *persoonlijk* leven betreft, het gereformeerde belijden los te laten; het gaat dan enkel over de *methode*, over het gezichtspunt, over het punt, vanwaar men van wal steken wil.

Maar ik begrijp ter wereld niet, *hoe de* KÈRK *van* HAAR *kant*, VAN HAAR KANT, zeg ik, een BEZWAAR *ontleenen kan aan de vrijwillige confessioneele binding van vrije belijdende leden*, *die hoogleeraar worden*, een bezwaar dan, nota bene, ten aanzien van de *'vrijheid der wétenschap'*. Het doet mij dan ook vreemd aan, wanneer kerkelijke vergaderingen van haar *eigen* standpunt uit *zichzelf* vermanen, toch vooral te handhaven de 'vrijheid der wetenschap', die dan... *belemmerd* worden zou, als *Kampen* 'Wissenschaft treiben' gaat. Maar de kerk van haar kant *gelóóft* toch, roept toch uit, *betuigt* toch voor God, en engelen, en menschen, dat wat zij heeft, en belijdt, *sleutel is van de wetenschap*, *vrijmaking* is van het denken, *oorsprong is en waarborg* van de *vrijheid* van het menschelijk denken? Zeker, de kerk kan *verkeerd* belijden, ze kan achterstallig blijven, en traag, in het belijden van de waarheid. Maar zij *erkent* dan toch, dat haar waarheidsbelijdenis *niet onveranderlijk is*, dat de wetenschap haar op alles wijzen mag, wat zij gevonden heeft, dat zij daartoe zelfs wordt *uitgenoodigd*, en dat de kerk, wanneer het resultaat der wetenschap blijkt in te gaan tégen haar belijdenis, maar te strooken met het geopenbaarde Woord en zijn inhoud, haar belijdenis *corrigeeren* zal? En als nu de *kérk* een bezorgd gezicht zet voor het oog der toeziende wereld, zeggende: *als maar niet de wetenschap onvrij wordt*, *zoodra* IK *ze ga beoefenen*, dan heeft de Kerk ÒF de waarheid, ÒF zichzelf *een slag in het gelaat gegeven*.

Ik zeg: de *waarheid*, en: *zichzelf*.

De *waarheid* heeft zij een slag in het gelaat gegeven, indien zij in het algemeen beweren zou, dat *de kerk*, *ook als zij worstelt met de waarheid* in gehoorzaamheid, toch een *kerker* voor de wetenschap is; liberale hoogmoeds-theorieën in den mond der gereformeerde kerk...

En *zichzelf* slaat zij in het gelaat, als zij zou willen beweren: nu ja, de waarheid is wel aan mij, kerk, gegeven vanwege den in Christus geopenbaarden Verbonds-god, die de schepping mij leert zien in het licht der herschepping, maar ziet ge, ik ben wat traag en wat vadsig, en ik laat mijn belijdenis soms eeuwen lang maar op papier staan, zonder ze uit te breiden, te corrigeeren, waar noodig is, EN NU ZAL IK MIJN LEVEN MAAR OP DE BASIS VAN DEZE TRAAGHEID INRICHTEN: laat de wetenschap *mijn* deur voorbijgaan, want *die is bij mij niet vrij*, mijn 'bruiloftskleederen' zijn nu eenmaal keurslijven, als ik eerlijk ben.

Maar wat zou dat voor een kerk zijn? Als ze zóó diep gezonken is, *dan kan ze niets groots doen;* dan is het *uit* met haar rijk, dan is het óók gedaan met de innerlijke levenskracht der Vrije Universiteit, voorzoover die althans uit de gemeenschap, die ook als kerk optreedt, geestelijk opkomen moet; de historie leert trouwens, dat alle wetenschap en alle filosofie den band met haar tijd vasthoudt en vasthouden *móet*.

Wil dus een synode van de Gereformeerde Kerken voor God verklaren, dat bij haar de wetenschap onvrij wordt, wil zij dat VAN HAAR KANT verklaren, dan zal dat *een publieke ongeloofsdaad* zijn, met gebeden in- en uit-geleid. Maar daar is voorloopig geen gevaar voor: de broeders staan straks allemaal op, om te belijden, dat ze de drie formulieren aanvaarden. Deze sluiten een dergelijke dwaasheid uit.

* * *

Keeren we nu, na dit noodzakelijk intermezzo, terug tot ons uitgangspunt, dan vraag ik, het curatorenrapport voor mij:

kijk nu eens twee kanten uit: den kant van *Rome* (het schrikbeeld) en den kant der *Vrije Universiteit* (het lokkend beeld, dat sommigen - in *kerkelijke* uitspraken - *beschermd* willen zien, vanwege 'onder ons verkregen rechten' en vanwege de vrijheid der wetenschap);

en zeg mij dan eens: *wat is nu de beweerde overeenkomst met Rome, en wat is nu het beweerde verschil met de theol. faculteit der Vrije Universiteit, bijaldien Kampen gaat promoveeren?*

Wat de *overeenkomst met Rome en de Middeleeuwen* betreft: *ik zie ze niet*. Want:

1. Rome heeft de wetenschap geknecht door den *clerus;* maar wij *hèbben geen clerus*, wij hebben de vrije geroepenen Gods in de hoogste levens-openbaring, die in de wereld mogelijk is: het geloof;
2. Rome heeft de wetenschap geknecht, door *de kerk onfeilbaar*

te verklaren, de wetenschap aldus te binden aan kerkelijke formulieren, *die niemand ooit zou mogen wijzigen;* maar *wij kènnen* die overmoedigheid *niet*, wij belijden de *toetsbaarheid* van de confessie aan de Schrift; het belijden is bij ons even *beweeglijk* als de wetenschap beweeglijk... *màg* wezen.

En wat het *verschil met de theol. faculteit der Vrije Universiteit* betreft, *ik zie ook dat verschil niet*, want

1. aan de V.U. laat, wat het theologisch karakter der promoties betreft, de staat zich niets gelegen liggen, en te Kampen zou dat ook niet zoo zijn (contrôle over het 'peil', den 'hoogte-stand' van het onderwijs raakt den inhoud niet, kwetst dus ook de theologische vrijheid niet);
2. de V.U. erkent geen staatsautoriteit, waar*uit* zij bevoegdheden ontleent, Kampen ook niet (het *algemeene* '*peil*' bijhouden geschiedt *vrijwillig* en is dus geen erkenning van staats-autoriteit);
3. de theologische faculteit aan de V.U. bindt zich aan de geref. belijdenis, en de promoveerenden in de theologie eveneens, en voor Kampen wordt niet anders begeerd;
4. de V.U. komt op uit het vrije leven van de geloovige gemeenschap, maar deze studeert, onderzoekt, examineert, promoveert *niet zèlf*, doch *door haar organen*, de hoogleeraren; en Kampen komt op uit het vrije leven van de geloovige gemeenschap, die dan ook niet studeert, onderzoekt, promoveert, etc. '*door*' *zich-zèlf*, maar *in haar organen*, de hoogleeraren;
5. de V.U. promoveert (*en doceert!*) iure suo, Kampen eveneens.

En nu weet ik het wel: er blijft in wat ACHTER die twee 'faculteiten ligt, eenig verschil. Want in de vereeniging voor Hooger Onderwijs op geref. grondslag komen de geloovigen bijeen als 'organische' geloofs-gemeenschap, terwijl ze in de kerk samenkomen in den vorm van het kerkelijk 'instituut'. *Maar* dit onderscheid in wat ACHTER de beide promoveerende faculteiten ligt *beteekent volstrekt geen verschil* voor het wetenschappelijk functioneeren van de organen, die *beiderzijds* IN de faculteiten het werk verrichten, omdat

a. de theol. faculteit van de V.U. zich heeft gebonden aan de belijdenis van de Geref. kerken, iets, waartegen *zij hárerzijds* wèl bezwaar kan hebben, maar de *kérk* op *háár* standpunt *niet;* integendeel: zij moet God er voor danken;
b. omdat in *beide* gevallen de *wetenschap* behoudt haar 'souvereiniteit in eigen kring'; een bewering, waartegen *wèl* de Vrije Universiteit *hárerzijds* opkomen kan, formeel genomen, zoodra de

band aan de kerk ter sprake komt, maar waartegen de *kérk* op *haar eigen standpunt* GÉÉN bezwaar inbrengen kán, zoolang zij gelooft, dat God met haar is, omdat de '*souvereiniteit* in eigen *kring*' een begrip is, juist voor haar *belijden*, dat *dadelijk* moet worden vertaald (d.w.z. naar de keerzijde gewend) in het andere begrip: *dienstbaarheid* met eigen *levensfunctie*.

Ik kan niet genoeg waarschuwen tegen de bewering, dat de kerk van HAAR KANT ooit toegeven moet, *dat bij haar de wetenschap on-vrij wordt*. Het raakt hier diepe beginselen, en in volle overtuiging verklaar ik hier, dat naast Dr Kuypers's bewering:

> 'er kan geen sprake van zijn, dat een Calvinistisch kerkgeheel zich de beschikking over het doctoraat zou toeëigenen. Dit ware verzaking van het geloof der vaderen en terugkeer tot het standpunt der Middeleeuwen geweest',[1)]

mijnerzijds vrijmoedig deze andere bewering gesteld wordt:

> 'er mag geen sprake van zijn, dat een Calvinistisch kerkgeheel de knechtelijkheid van de aan haar uitgedrukt geloof zich vrijwillig bindende wetenschap zou erkennen. *Dit ware verzaking van het geloof der vaderen en terugkeer tot het standpunt der door Dr Kuyper zoo gelukkig bestreden liberalen geweest*'.

* * *

Ik zal nu maar niets meer zeggen over die voor zichzelf benauwde *kerkelijke* patronen van de vrijheid van wetenschap. Ik kan de door hen voorgedragen leuzen alle verdragen, en begrijpen, als ze van *buiten*-kerkelijke zijde komen, ook van de Vrije Universiteit als deze zich *haar* positie, zuiver formeel, indenkt. *Maar ik kan ze niet verdragen* van *kerkelijke* menschen. En heel het debat over Kampens uitbouw is toch van a tot z een *kerkelijk* debat? Nietwaar? Of is het misschien anders, als we de 'oordeelen' eens genetisch verklaren willen?

* * *

Ik kan dan ook verder heel het historisch onderzoek laten rusten. Wij hebben slechts deze enkele punten er even uit willen lichten:

a. het feit, dat inderdaad na de Reformatie de *staats*-macht

1) Onnoodig, nu nog eens te verzekeren, *dat dit de bedoeling nooit is geweest* en nimmer zijn zal. Geen '*beschikking*' over '*het*' doctoraat, maar een in een *bepaald* doctoraat *vanzelf uitloopend* geloovig schoolverkeer tusschen wetenschappelijke organen der kerk èn aankomende dienaren der kerk.

achter de universiteit stond, zegt niets, want *wàt deed vroeger de overheid niet*, wàt *betaalde* ze al niet, wat 'autoriseerde' ze al niet? Een pleidooi, dat Kampens afbouw tegenhouden wil, omdat toch altijd vroeger eeuw het promotierecht liefst bond aan door de *overheid* instand gehouden hoogescholen, zou voor een gereformeerde bedenkelijk zijn, want hij is in alle *àndere* gevallen dádelijk bereid tot de tegenwerping: de overheid bemoeide zich vroeger overal mee, en dat is lastig genoeg geweest voor de kerk.

b. de kwestie van de '*kerkelijke*' overheersching in de Middeleeuwen heeft met Kampen niets te maken, want hier domineeren de factoren van: *clerus èn* onveranderlijk leergezag, welke beide factoren onder ons onbekend zijn;

c. wat Kampen wil, is inderdaad - factisch, niet principieel - onder Nederlandsche protestanten iets nieuws, maar dat nieuwe aanvaarden we, ook als kerken, in de Vrije Universiteit; in zóóverre is het dus al oud;

d. van de Vrije Universiteit verschilt een eventueel promoveerende kerkelijke hoogeschool *wèl* wat den band aan het kerkelijk *instituut* betreft, maar dit maakt geenerlei verschil voor den wetenschappelijken gang of de wetenschappelijke autoriteit der *theologische* promoties, en kan de souvereiniteit der wetenschap, die bij de gehoorzame kerk volkomen veilig is, volgens het geloof der vaderen, in geenen deele breken.

e. zoowel te Amsterdam (V.U.) als eventueel te Kampen werkt het geloovig initiatief door zijn *organen*, die weer *voor zichzelf* volkomen *vrij* zijn; en *dit* is *géén* loslaten van den zuiveren *norm*, die door *critisch* beschouwen van de *praktijk* der vaderen ons uit de historie wil toespreken; immers:

1. reeds in de Middeleeuwen waren de hoogescholen *slechts ten deele* kerkelijke inrichtingen[1)] want de overheid betaalde en regelde veel;
2. reeds toen was het toezicht van den clerus dikwijls bloote formaliteit;[2)]

1) Paul Barth, Gesch. d. Erziehung in soziol. u. geistesgesch. Beleuchtung, Leipzig, 1925, S. 213, 215 (dennoch war die mittelalterliche Hochschule auch äuszerlich nur zur Hälfte eine kirchliche Einrichtung; rechtlich keine kirchliche Anstalt, doch eine Genossenschaft, zuerst der Lernenden, dann der Lernenden und der Lehrer).

2) P. Barth, a.w. 212: die Oberaufsicht des Bischofs über die Prüfungen wurde bald rein nominell, in Paris schon seit 1284; in Oxford und in Cambridge wurde der Kanzler aus einem Beamten des Bischofs zu einem solchen der Hochschule, der dem Rektor der anderen gleichbedeutend war. In Deutschland hatte der Kanzler sehr geringe Bedeutung. *Auszerlich* aber bestand jene Aufsicht durch das ganze Mittelalter.

3. reeds toen dus leefde de idee, dat, als 't erop aankomt, het wetenschappelijk gezag bij de promotie *in de hoogleeraren* ligt, die nu reëel gesproken, wat de wetenschappelijke zijde der promotie betreft, promoveeren iure suo (het kerkelijk toezicht ging over de zuiverheid der leer);
4. deze idee ging met de Reformatie mee, en kreeg door haar meer kans van beleving in de praktijk;
5. na de Reformatie blijft wel de overheid machtigen, betalen, maar ook hier is dit *geen gezònd* uitvloeisel van den geest der Reformatie, zoomin als in de kerk, waar de overheid óók ongewenschte leiding gaf;
6. toch treedt eenerzijds de theologische faculteit op in nauw verband met de kerk, en trekt anderzijds de overheidsbemoeiing en -autorisatie zich geleidelijk terug;
7. ook hier dringt het leven zelf en de reformatorische zuurdeesem dus weer in déze richting, dat de promotie, wat haar *wetenschappelijke* waarde betreft, ligt bij de hoogleeraren, 'iure suo' optredende, de hoogleeraren, die zich daarin geenszins belemmerd voelen, als de theol. faculteit 'zur kirchlichen Behörde' wordt, of bij de promotie den eed op de confessie moet vergen.

We komen dus tot de conclusie, dat het schrikbeeld van Rome en de Middeleeuwen op onze generale synode *alleen dàn dienst kan doen* tot verhindering van den uitbouw van Kampen, wanneer men:

a. *inzake de Middeleeuwen* zeer overdrijft;[1)]
b. inzake de toestanden na de Reformatie veel noodzakelijk te bedenken feiten en factoren *verwaarloost;*
c. het begrip 'kerk' *roomsch* of *collegialistisch* interpreteert, en deze interpretatie zóó maar *overdraagt op de Geref. kerken;*
d. vergeet, dat de 'autoriteit', uit welker naam dan vroeger gepromoveerd werd, HEEL den studiegang 'sanctioneerde'[2)], *van den grond af*, zoodat men eventueele 'bezwaren' tegen *promotie* aan een van de kerken uitgaande hoogeschool dan ook *niet pas bij de promotie* moet te berde brengen, doch bij het *begin*, de *oprichting*, den *opzet*, de *eerste* werkzaamheden. *Maar hierover spreken wij niet: het beding*, *en de reorganisatie van 1896 zijn nu eenmaal feiten*. En dit is de stem der historie, ook van de reformatoren: waar een begin is, ga daar door tot het vervolg, overal waar *vrijheid*

1) Men leze maar eens, - om iets te noemen - Gustav Wolf, Quellenkunde der deutschen Reformationsgeschichte, ler Band: Vorreformation u. Allg. Reformationsgeschichte, Gotha, Perthes, 1915, S. 107, 108.
2) Zie b.v. voor wat den paus betreft, Oncken, Allg. gesch. II, VIII, 406/7.

is van beweging.[1] Tenzij het begin *zonde* voor God is; maar wie wil dat beweren, die met het 'Beding' vrede neemt?

* * *

Me dunkt, we kunnen het hierbij wel laten. *Men moet uit een door en door onzuiveren toestand in het verleden geen argumenten halen*, *pro noch contra*.

Wilde ik 'n beetje *ondeugend* worden, dàn zou ik nog kunnen opmerken, dat de vaderen, die we af en toe pro memorie uittrekken, en die we ook maar af en toe los denken van den magistraat, *indien* zij ons waarschuwen, ons *juist* waarschuwen *tegen een knotten van de kerk door de gereformeerde universiteit*. Men moet maar eens lezen, wat er te koop geweest is over de universiteit van *Bazel* juist in verband met de *door haar bedreigde* vrijheid van de KERK.[2] Maar zoodra Kampen de aandacht vraagt, zijn ineens enkelen, *in* hun *kerkelijke* qualiteit, doodsbang voor de beknotting van de *wetenschap* door de kerk....

Nog eens: als ik hierop door-redeneerde, zou dat slechts wat 'ondeugend' zijn.

Ik doe het dan ook niet, en heb er ook geen begeerte toe.

Ik vrees voor de kerk, die *wakker* is, geen gevaar van den kant der wetenschap; maar men moet onder ons elkaar óók niet te lang *ophouden* met een kruistocht ten bate van de *vrijheid der wetenschap*. 'De wetenschap' lacht daar maar zoo'n beetje om; die is net zoo vrij, als ze *wil;* zóó zegt zij het in het algemeen; en: ze is nèt zoo vrij, als ze *gelooft*, zoo zeggen wij.

Maar overigens - een *belijdend lid eener Geref. kerk* voelt zich VRIJ, als hij belijdt; ook als hij *belijdend* tusschen de geestesmonumenten der eeuwen op en neer gaat. *En eigenlijk meende ik*, *dat dit zoo ongeveer ons a b c was*. Dit laatste zinnetje is te bitter om '*ondeugend*' te wezen.

1) Denk aan Montauban in zijn *eersten* opzet, denk aan Melanchthon, die een hoogeschool zonder *disputationes* den naam van hoogeschool niet waard achtte, enz. (disputationes waren doorgaans een onderdeel van het proces der promotie), Paulsen, a.w. I 217; hij verwijst naar Corpus Ref. III, 189; ik verwijs naar Corpus Ref. (ed. Bretschneider, Halis Saxonum, Vol. X 1842, Kolom 914, 915.

2) Litteratuur hierover vermeld bij Gustav Wolf, Quellenkunde, Gotha, 1916, 2er Band, 2er Theil, 131. 'Er (Mykonius) geriet... in heftigen Streit, weil er... trotz seines Doppelamts nicht die enge Verbindung von Universität und Kirche (niet te vragen, hoe de meerderheid over dit kopbrekend vráágstuk van velen dacht) *und die damit gegebene Unterordnung der Pfarrer unter die Anschauungen der theologischen Fakultät*, *wünschte* (Wolf, 131).

§ 8. Het recht en de pretentie der kerk.

Herhaaldelijk heb ik uitgesproken in deze brochure, dat ik de voor velen blijkbaar benauwende vraag, of de kerk 'aan wetenschap mag doen', hier *niet* als afzonderlijke vraag principieel zal trachten te behandelen. En ik houd dat vol. Opzettelijk. Want:

a. Veel hierover zeggen, *is niet noodig*, omdat het meerderheidsrapport ten aanzien van de kwestie, wat de kerk, strikt genomen, wel zou mógen, zich nog al voorzichtig uitlaat; voorzichtiger, gelukkig, dan wij het wel eens gehoord hebben;

b. Voorts - en dit is het voornaamste - de erkende verandering van de Theol. School in een inrichting, die namens de kerk *wetenschap* '*drijft*', (en niet maar zóóveel lepels dogmatiek etc. per dag te slikken geeft uit een *door een ander* toebereid drankje) de reorganisatie dus van 1896, heeft over dit geding reeds *praktisch* beslist; en de goede trouw brengt natuurlijk mee, *dat men zich daarbij neerlegt;*

c. Tenslotte, onder verwijzing naar wat in de vorige paragraaf gezegd werd, meen ik, te mogen gelooven, dat *indien* eerst maar enkele valsche vergelijkingen en onwezenlijke onderscheidingen bij de menschen haar axiomatisch karakter gaan verliezen, een heel groot deel van de bezwaren zal zijn weggenomen op dit punt.

* * *

Evenwel, ik kan me voorstellen, dat iemand, die van ouds is vastgeroest in de idee, dat 'de kerk' nooit 'aan wetenschap doen' moet, zich dan wel wil neerleggen bij het *bestaande* - terwille van het beding - en desnoods ook nog wel erkennen wil, dat er wel eens wat haastig is geredeneerd over dien kerkelijken kerker, waarin de wetenschap zou hebben liggen zuchten, maar tóch voor de veiligheid van zijn gang, en de zekerheid van zijn gemoed, liefst zegt: het bestaande blijve, *máár:* ik wensch geen stap *vóóruit* te treden op een pad, dat me toch eigenlijk niet zuiver, niet geoorloofd lijkt in den grond. Of tenminste: in dubiis abstine.

Daarom wil ik, na het bovenstaande, nog wel iets ervan zeggen, heel vluchtig.

* * *

Natuurlijk erken ik, met iedereen onder ons, dat de kerk niet de taak heeft, om '*de wetenschap*' te beoefenen. *Zij heeft beter werk te doen*, *hooger*, *rijker*.

Maar men moet hier niet verzuimen, twee vragen *vooraf* te stellen:

a. wat *beteekent* dat, als ik zeg: *de kerk doet iets*; wordt altijd *hetzelfde verstaan* onder die uitdrukking?

b. *als* de kerk iets doet, *waartoe* doet zij het dan; is de verrichte arbeid *doel in zichzelf*, dan wel een *middel* tot bereiking van een haar nadrukkelijk aangewezen doel?

Over dìe beide vragen een kort woord.

* * *

Wat vraag *a*. betreft: men moet zich wèl ter dege realiseeren, dat de volzin: '*de kerk doet iets*' nu niet bepaald altijd de volledige of zuivere uitdrukking is van wat men daarbij zoo al denkt, of moet denken. Allereerst het z.g. *onderwerp* van den zin, 'de *kerk*', is niet steeds gelijk. En het *gezegde*, dat de kerk n.l. iets '*doet*', is eveneens lang niet altijd van gelijke beteekenis.

Ik kan b.v. zeggen: de kerk *belijdt*, de kerk *wandelt* in de vreeze Gods, de kerk *heiligt* den rustdag, de kerk *openbaart* het lichaam van Christus, enzoovoort. In al *zulke* gevallen bedoel ik met '*kerk*': de geloovige gemeenschap, hoofd voor hoofd, de totaliteit der waarachtig christ-geloovigen, en daarin dan weer ieder lid voor zichzelf persoonlijk optredende, en het werk der gemeenschap doende.

Zeg ik evenwel: de *kerk* bedient (in engeren zin) het Woord, de *kerk* onderhoudt de zuivere bediening der sacramenten, de *kerk* oefent leertucht, dan treedt in al die handelingen wel heel de kerkgemeenschap als autoriseerende, approbeerende, meewerkende macht op (anders is het gereformeerde kerkbegrip en -recht geschonden) maar dan zie ik toch weer een *verbizondering* optreden: de kerk doet dat, maar *door haar ambtsdragers*, die voor haar denken, besluiten, niet zonder haar medewerking, maar toch met een afzonderlijke verantwoordelijkheid, die voor allen niet gelijk is.

Men zal zeggen: hier hebt ge nu juist de *ambtsdragers* ter sprake gebracht, en dat weten we allang, want het meerderheidsrapport zegt: dat, indien Christus de wetenschap aan de kerk had willen toebetrouwen, Hij daarvoor een *ambt* aan de kerk zou gegeven hebben.

Daarom wijs ik erop, dat we ook dikwijls handelingen aan '*de kerk*' toeschrijven, die niet door haar leden hoofd voor hoofd, niet ook door haar ambtsdragers, maar - schoon met bewilliging, en krachtens besluit van de kerkelijke gemeenschap in wettige vergadering - zonder eenige directe ambtsbemiddeling geschieden. Zoo onderhoudt de kerk betrekkingen met de overheid (de 'hooge overheid'); de daartoe aangewezen 'deputaten' behoeven geen

ambtsdragers te zijn. Evenzoo kan ‘de kerk’ allerlei andere vertegenwoordiging naar buiten aan niet-ambtsdragers opdragen; kan zij archieven verzorgen, een zendingsschool onderhouden, cursussen voor zendingspersoneel organiseeren, contracten afsluiten met handelsmaatschappijen (Java!), *huishoudelijke zaken verrichten*, zonder direct optreden van het ambt, hoewel natuurlijk nimmer buiten bewilliging en leiding van het ambt.

Stel dus eens het geval, dat de kerken, krachtens wettig besluit van een generale synode, er toe overgaan, terwille en in het belang van de *kerkelijke huishouding*, terwille ook van haar *algemeen geestelijken invloed op de wereld*[1)], een theologische faculteit op te dragen een completen studiegang in te richten, dan kan men nog *volstrekt niet zeggen*, *dat de kèrk zich de wetenschap*, *of de* ‘*beschikking over*’ *de wetenschap toekent;* en dat zij dit doet op dezelfde wijze en met dezelfde pretentie, waarmee zij zich beschouwt als lichaam van Christus, als draagster van de christelijke tucht, als belijdenis-doende gemeenschap. Want in het *laatste* geval heb ik iets, dat aan het *wezen* der kerk *inhaerent* is, en waaraan *alle leden* der kerk mede arbeiden; doch in het *eerste* geval zie ik een arbeid *voor* de kerk, opgedragen aan een ten deele in-zichzelfweer afzonderlijk optredend instituut. Men heeft toch zeker ook

1) Een woord over dien *algemeenen geestelijken invloed op de wereld*. Ik hoor sommigen vragen: heeft ‘de Kerk’ daarmee te maken, ook al zou men dan met hetgeen zooeven onder vraag *a* besproken werd, willen rekenen? Men vergunne mij de wedervraag: indien de kerk in alle consequentie zeggen wil: dit staat buiten de kerkelijke bemoeiing, en wie daaraan doet, betreedt een niet-kerkelijk terrein, waarop de kerk niets te verrichten *heeft*, waarom heeft dan de Leeuwarder synode, voorgelicht door bekwame rapporteurs, die ook in dit geding meespreken, besloten, *den naam en de eere van den dienaar des Woords te laten behouden* door zulke personen, die wel den eigenlijken dienst des Woords verlaten hebben, doch inmiddels een taak aanvaard hebben, *die met de roeping tot verkondiging van het Evangelie in nauw verband staat* (de preciese formuleering kan ik thans niet zoo gauw bereiken)? Indien men consequent volhouden wil, dat zulk een met de niet-strikt-liturgische, maar toch wel met de *algemeene* taak van den evangelischen roep verband houdend levenswerk de officieele kerk niet aangaat, dan moet ik concludeeren, dat de kerk zich ertoe heeft vernederd, bij kerkelijk besluit eereteekenen en geestelijke ridderorden aan personen uit te reiken; hetgeen voorzeker haar taak *niet* is; ook als men denkt aan Matth. 23: 8-11, den tekst, die volgens sommigen vroeger theologische promoties verbood.... Ik zeg dit even, omdat het *verband houdt* met wat ik boven den dienst des Woords, den naar buiten uitgaanden roep voor de eere Gods, *in algemeenen zin* noemde. Ik geloof, dat dit Leeuwarder besluit deze opmerkingen althans ontheft van het verwijt, dat ze àl te zot zijn.... Zegt men inzake de m.i. kerkelijk-huishoudelijke en het probleem kerkwereld rakende vraagstuk van het Kamper promotierecht, dat alles buiten de taak der kerk ligt, waarvoor in directen zin geen *ambt* gegeven is, dan mag er onder ons wel eens gróóte schoonmaak gehouden worden.

nooit gezegd, dat de kerk zich de beschikking over de praktijk der chirurgie toeëigende, toen kerkelijk aangestelde medici op het zendingsveld ze toepasten? Of, men heeft toch zeker nooit gezegd, dat de kerk zich de beschikking over *de paedagogiek* als wetenschap toeëigent, zoodra de kerk terwille van de eigen kerkelijke huishouding, - in dit geval de catechese - zich methodisch de beste methode van het catechiseeren laat indenken door paedagogen uit haar midden? Dit alles *raakt de kwestie van verleening van formeel-wetenschappelijke graden niet*, *zegt men*. Maar hier verwijs ik naar § 5 en § 6 en naar wat nog volgt.

ad *b*. Daarom wil ik met klem op de noodzakelijkheid wijzen, om aan de *tweede* vraag, die ik stelde, aandacht te verleenen. *Waaróm* doet 'de kerk' iets, als zij het doet? In *dit* geval moet dan eigenlijk de vraag zóó gesteld worden: *waarom geeft de kerk* aan een college van daartoe volgens haar meening door den Vader der Geesten en den vleeschgeworden Logos en den Heiligen Geest geschikt gemaakte mannen *opdracht*, iets voor haar en te haren behoeve te doen?

Hier is tweeërlei mogelijkheid te onderscheiden.

De eerste is deze: de kerk kan '*iets doen*' omdat zij meent, dat het tot *háár* allereigenlijkste taak behoort, tot de taak, die aan haar leven inhaerent is, tot de taak, die met haar léven samenhangt, en die niemand anders in de wereld kan vervullen.

Of - en ziedaar de tweede mogelijkheid - zij kan 'iets doen' (vergeet nu weer de scherpere vraagstelling van daareven niet) terwille van een *praktisch belang*, om haar eigen kerkelijke huishouding, terwille van haar organisatie, haar praktische inrichting, haar zorg voor de toekomst, haar praktische aanwending van de gaven, en krachten, en middelen, en fondsen, waarover de God der genade haar de beschikking gaf, *opdat ze daarmee Hem zelf weer zou dienen in haar bepaald essentieele bestaansvormen en -functies*, toen Hij haar zeggen liet: alles is uwe (ook de wetenschap), doch (en hier verheft zij zich, mèt de wetenschap, *bóven* de niet-kerkelijke wetenschapsverrichting) doch gij zijt, met al wat gij hebt en doet (ook met uw wetenschap) van Christus, en Christus is Gods.

* * *

Onderscheidt men nu in deze dingen wel, dan meen ik, dat de indertijd door Dr A. Kuyper[1)] gegeven qualificatie van hetgeen

1) Men vergeve mij, dat ik dien naam telkens noem; ik doe dat, met het recht van ieder, die als gereformeerd kerklid hem op de synode van zijn kerken heeft zien komen met het bepaalde doel, om Kampen het promotierecht te onthouden; èn uit de praktische overweging, dat velen, ook nog in den laatsten tijd, op dit bepaalde punt zijn redeneering overnemen; in de kerkelijke pers zijn Dr Kuyper's uitlatingen te dezen zonder kommentaar overgenomen, en het meerderheidsrapport zinspeelt er ook op.

de voorstanders van Kampens afbouw wilden, alsof dit n.l. zou uitloopen op een 'Calvinistisch kerkgeheel', dat '*zich de beschikking over het doctoraat toeëigende*', zacht gesproken, *overdrijft*. Het is dezelfde overdrijving, nu naar de *toekomst* gekeerd, als die wij ook het woord hoorden nemen ten aanzien van het *verleden*, in de welbekende uitspraken over de Middeleeuwen, den paus en 'de Kerk', die dan de wetenschap hadden 'geknecht'. En die overdrijving is nog iets *méér* dan slechts overdrijving. *Overdrijving* houdt nog altijd de zaak, waar het op aankomt, vast. Maar hier wordt één van de vele onderscheidingen, die Dr Kuyper zelf zoo meesterlijk ons heeft willen leeren, stillekens, en onbedoeld, wegge-werkt: de onderscheiding n.l. tusschen kerkelijk wézens-werk, èn werk van de kerk, dat haar praktisch-huishoudelijk dient; alsmede de onderscheiding tusschen wat de kerk zelf doet, strikt genomen, èn wat zij, zonder het *zelf* te doen, *opdraagt* aan eenigen van haar zonen, altijd binnen het groote kerk-verband, en met de beperking van het aan de kerk gegeven mandaat in den breedsten zin van het woord.

Keert men nu tot de nuchtere probleemstelling terug, dan constateer ik: dat onder ons niemand er aan denkt, de kerk voor te stellen, dat zij 'beschikke over het doctoraat', of ook maar dat 'de kerk' 'de' wetenschap zou gaan 'beoefenen'. Wanneer een huismoeder de wasch van haar man en kinderen verzorgt, *richt zij geen wasscherij in;* dit gebeurt slechts, als zij daarvan een *beroep* maakt, en alle mógelijke 'wasschen' aanneemt; maar in het eerste geval verzorgt zij *haar gezin*, en dàt is haar *eigen* taak. Wanneer een huisvader zijn tuin bewerkt, om zijn gezin aan groente te helpen, dan heeft hij zich niet aan het '*tuindersbedrijf*' overgegeven, want hij beperkt zich tot zijn *gezins*-taak, en *gaat daar niet buiten*.

En zoo zal het ook met de kerk staan.

Ik weet het wel - en voorzie de tegenwerping - men zal zeggen: *die laatste vier woorden* zijn voor u de fatale woorden: daar hangen we u aan op in den promotiehof. De man *gaat daar niet buiten*, zegt ge zelf; zoodra hij dat doet, is hij inderdaad bezig, het 'tuindersbedrijf' uit te oefenen. En, zoo hoor ik dan verder weer tegenwerpen: het Kamper werk is, voorzoover het opgaat in het opleiden tot het *candidaatsexamen* (het gevraagde

minimum) inderdaad te vergelijken met de moeder, die de wasch van het *gezin* ‘doet’, den vader, die voor zijn *gezin* den tuin verzorgt; doch zoodra dan ook de kerkelijke opleidingsschool *buiten het candidaatsexamen* werken gaat, neemt zij een ‘wasch’ aan, die *buiten* haar taak ligt, neemt zij tuiniersarbeid aan, die *niet* voor het gezin dient, ‘doet’ zij dus aan ‘wasscherij’ en ‘tuinderij’.

Ik aanvaard deze tegenwerping evenwel niet. Want ik heb reeds boven (§ 5 en § 6) betoogd, dat inderdaad de uitbreiding van de Theol. School haar *eigen* leven ten goede komt, ook voor het opleidings-doel[1)]; dat ook *de kerken zelf* de vrucht er van zullen plukken, dat wel degelijk de instelling van doctorale studiën de *kerkelijke huishouding* dient. Wil iemand hier precies grenzen trekken? Maar het leven zou hem uitlachen, en onze jaren en jaren en jaren gevolgde kerkelijke praxis ook.

En nu vraag ik het: *is dat bij God verboden*, dat de kerk, vrij, zelfstandig, gelegenheid geeft aan haar kinderen, die zich voor hun leven willen geven, om zich te bekwamen voor het leven, en om hun studiën, *waarmee zij God en de kerk willen dienen*, te ‘voltooien’? Laat de academische term, die van ‘*voltooien*’ spreekt, ons toch als kerk eindelijk eens laten begrijpen, dat wij niet *onvoltooide* dingen moeten doen, eeuw in, eeuw uit: want daar komt een *principieele* bestrijding toe: het màg niet van Godswege, het mag dus niet tot den dag van Christus toe, tenzij dan - in noodgeval[2)].

1) Op gevaar af, dat men dit woord zal misbruiken, zeg ik toch, dat m.i. Kampen op den duur (afgedacht nu van de *persoonlijke* qualiteiten van de daar werkende hoogleeraren) *als inrichting* van hooger onderwijs altijd het *essentieele* daarvan *missen* zal, als niet het *geheel* der theologische wetenschap daar systematisch in het school-proces overzien wordt. Mag Kampen als hoogeschool niet *tot den bodem* afsteken, dan moet Kampen (nog eens, *als hoogeschool)* altijd leentje-buur spelen. Dit is ELKE *hoogeschool* onwaardig.

2) Men redeneert: in den regel, *als er dus geen noodstand* is, moet het niet, omdat het *niet mag*. Alleen als er *nood* is (er nergens gereformeerde wetenschap te vinden is) mag het wel. Ik stel daartegenover: als het niet *mág*, dán mag het *nooit*. NOOD BREEKT DE WET NIET, NOOIT. Dat is maar een ongereformeerd spreekwoord: nood breekt wet. Als david de toonbrooden eet, breekt hij den zin der wet niet, *doch vervult ze:* want de ‘zin’ der toonbrooden was: dat de natuur opklimme tot de genade; en alzoo was het, toen David IN ZIJN GEVAL de toonbrooden at. Toen werd de vader van den Christus, de Christus zelf, in het leven gehouden, want de toonbrooden *waren* ook van Christus, Hij was het einde ervan. Dat de priesters en ook David zelf dit niet begrepen, is juist hun ongeestelijkheid of oudtestamentische kortzichtigheid: zij zien Christus niet, noch de òpheffing van de natuur tot de genade. Zij redeneerden, goedmoedig-liberaal: geef den stumper de toonbrooden maar: nood breekt wet. Maar Christus zegt later, als hoogste verklaarder van wet en geschiedenis: die brooden *kwamen nu juist op hun goede plaats*, n.l. bij den vleeschelijken vader van Christus, ze dienden als vrucht van Israels akker, *juist heden* de heilshistorie en den God der genade zóó prachtig, als ze anders nooit in de gelegenheid waren te doen. De wet was niet gebroken, maar op een ongedacht-*heerlijke* wijze vervuld: het was al een begin van de komende werkelijkheid, als het vleeschgeworden Woord brood straks eet op aarde: de natuur, die de genade dient. - Precies zoo staat het ook met de priesters, die op den sabbath in den tempel dubbel (handen)werk verrichten, en toch niet schuldig zijn, want die handenarbeid is wel voor anderen een schending van de sabbatswet, maar voor de priesters niet, want zij dienen zoo door de natuur de genade. Daarom *past Christus ook zijn eigen*, van de dagen van David - het vervolgde Woord - en van de dagen der priesters (op sabbath dubbel werk doende) *wetten*, zijn *eigen* wetten, *toe*, als hij op den sabbath koren-aren met de hand *fijnmaalt* (d.w.z. volgens Joden en *ook volgens Christus: molenaarswerk doet*, Christus aanvaardt die *schijnbare* ‘overdrijving’ graag, want inderdaad: het kleinste, korenaren fijnmalen, is met het grootste, molenaarswerk doen, één voor God); of als hij op den sabbath die korenaren vooraf *plukt* (d.w.z. volgens de Joden, èn *volgens Christus zelf: oogst*). Want Christus ‘redt zich er niet uit’ met de ongeestelijke uitvlucht, dat een ‘paar’ halmen geen korenveld zijn, en dat fijnmalen geen molenaarswerk is, enz. doch hij *handhaaft* zich als Logos met de openbaringsverkondiging: dat hier de natuur de genade dient, dat ze hier *op haar plaats komt*, dat dus hier de zin van de sabbathswet heerlijk vervuld wordt. M.a.w.: Hij zegt *nooit: nood breekt wet*.

* * *

Men vergeve mij deze uitweiding. Ik wil ermee zeggen: *één van beide:* men moet verklaren: de kerk *màg* het niet, maar dan mag zij het niet, al hebben we in geen honderd jaar één gereformeerde universiteit te wachten (nood breekt geen wet), *òf:* men moet zeggen: als het *ooit* mag, *dàn màg* het *nu ook*, dan is het maar een kwestie van *praktijk*. Mijns inziens weerspreekt het meerderheidsrapport zich, voorzoover het n.l. de kerk iets in dezen *verbieden* wil, als het schrijft: '*wij voor ons meenen ook niet*, *precies te kunnen uitmaken*, *wat eene kerk in bepaalde gevallen zou mógen doen; op velerlei terrein kan de nood des levens soms nopen*, *dingen te doen*, *waartoe men naar den gewonen regel niet geroepen is*.' Hiermee kan ik het niet eens zijn: een *wet*, een roeping, geldt voor alle dagen. En voor alle tijden. Indien men meent, dat het *wèl* zou *mogen*, wat velen voor Kampen vragen, als er nood was, laat men dan erkennen, dat op dit standpunt van een *principieel verbod geen sprake mag zijn*, maar dat men staat voor een kwestie van *praktijk*. Niet, dat ik ze zoo zie; maar als degenen, die nu tegenhouden, het zoo wilden zien, waren we een eind op weg naar de zuivere afbakening van de wederzijdsche gezichtsvelden. Als het ooit mag, dan mag het ook nu, en dan zeg ik: geef Kampen zijn normalen uit- en afbouw, al kwamen er ook in één jaar honderd vrije universiteiten.

Zoo willen wij dus de kerk geenszins de pretentie opdringen, dat haar '*de wetenschap*' is toebetrouwd; wij hebben van haar grootere dingen te spreken, 'en met de zaligheid gevoegd'. Wij willen haar *niet* buiten eigen terrein doen treden, zooals b.v. zij, die *als kerk* willen waken[1)], dat de vrijheid der wetenschap niet geknot worden zal (laat daar de wetenschap maar voor zorgen, die heeft deze kerkelijke voogdij niet noodig).

1) Ik las ergens een officieel voorstel, waarin o.m. hiervan sprake is.

Neen, keeren we liever den penning om: niet de kerk beschikt over de wetenschap, maar de kerk *wórdt beschikt* tot *háár* wetenschap. De wetenschap, die haar dient in het leven van haar ‘gezin’, de wetenschap, waardoor zij hetgeen *haar* is toebetrouwd, hetgeen *haar* is geopenbaard, hetgeen *haar* is gezegd, indenkt. Moet zij er af blijven? *Maar zij kan het niet láten!* Want het ‘*kennen*’ der kerk is naar zijn oorsprong en wezen wel iets gansch *anders* dan het kennen der wetenschap, doch zoodra het zich in *deze* wereld oriënteert, en tegenover de negatie, handhaven, en in eigen taal belijden wil, heeft het in *deze* wereld de vormen, de methoden der wetenschap noodig. Haar leven dringt erheen. Wie de kerk *verbieden* wil, zelf te laten werken, ook als instituut, door van haar aangewezen theologen, voor de theologische wetenschap, die dwingt de kerk, van de dagen van Adam af tot op den dag van Christus' wederkomst toe, immer leentje-buur te spelen; die noopt haar, haar werk te doen, naar binnen en naar buiten, met oogen, die ‘de wetenschap’ eerst openen moet; die verklaart de logische onmondigheid tot den duren prijs van haar heils-‘sieraad’. Evenwel, al haar *prijzen zijn* betaald. O, zeker, alle wetenschap, die Selbstzweck is, die is in de kerk, geestelijk gesproken, hoererij, roof, gepleegd aan de tijden, de werk-tijden, die haar van God gegeven zijn, een keeren van den rug tot den in hoogste openbaring in haar sprekenden God, en een keeren van het gelaat naar de schepping, die Hij gewrocht heeft. Maar een wetenschap, die de kerk verricht voor versteviging van eigen leven, voor zelfbezinning, voor uitgaand getuigenis, voor dieper bewustwording, ook langs institutairen weg, in alles, wat zij *als kerk* te doen heeft, *zùlk* een wetenschap is het openen van de oogen, eer zij een offer brengt; het erkennen, dat zij niet heeft te leenen bij de (armere) wereld, noch als instituut heeft te wachten op het misschien trager, althans - *menschelijk* gesproken - immer *toevallig* werkende of niet-werkende organisme, maar dat zij van God ontvangen heeft, niet alleen de ambtelijke verrichting, doch ook het vermogen, en de taak, om die ambtelijke verrichtingen systematisch in te denken, tot in den bodem toe, en ze, alweer systematisch te *verbinden* in de eenheid van den geopenbaarden God, en van Zijn werk.

Waarlijk, de kerk kan het niet láten.

Haar is het *profetische* ambt toebetrouwd. Maar moet zij de waarheid belijden, zonder ze methodisch ingedacht te hebben? Moet zij denken en belijden, *alleen maar* in begrippen en woorden, *alleen maar* langs wegen en in methoden, die de wetenschap van elken tijd buiten haar om gevonden heeft? Of mag ze enkel maar

critisch proeven, wat de wetenschap haar heeft overgegeven? En dan zonder haar (in dat geval op de *wetenschap* toegepaste) critische geloofs-normen ook wetenschappelijk te formuleeren. Maar dit ware negativisme, criticisme, geen bewust spreken van de waarheid Gods. En die critiek werd hoogmoed, onder den *schijn* van geloofszekerheid. Of moet zij als *instituut* maar *afwachten*, wat uit het 'organische' leven opkomt? Maar dan is profeteeren, voorzoover het het instituut betreft, alleen maar afhankelijk van de meerdere of mindere werking van den Geest in het organisch leven der kerk; ons is echter voorgehouden, dat het instituut der kerk er is, o.m. ook, om geestelijke gaven, die de Geest schenkt, te leiden, en haar vrucht in te zamelen, en te regelen (die afhankelijkheid BLIJFT dus, *doch neemt de regeeringsdaad niet weg; prikkelt ze veeleer*).

En zoo kunnen we verder gaan. De kerk is het *koninklijk* ambt toebetrouwd. Maar mag zij het object van haar heerschappij, en het veld van haar heerschappij, en de termen van haar heerschappij niet bewust en methodisch indenken, zelfstandig, door haar organen?

Aan de kerk is het *priesterlijk* ambt toebetrouwd; maar is het haar verboden, de gronden, de manier, de draagwijdte van haar priesterlijken dienst zelfstandig in te denken? Als de kerk niet haar *eigen* wetenschappelijken drang, door haar geloof gewekt, mag 'vieren', dan gaat zij als kerk, in institutairen vorm, ik zeg niet, als een blinde door de wereld heen, maar toch wel als een, die geen stap kan zetten op den weg, die vóór haar ligt, of ze moet wachten, tot van buiten haar iemand zoo goedertieren is, een weg te effenen, en een handwijzer te zetten. Ze kan dan enkel maar terugzien op de *afgelegde* baan, die... verloren gaat in een chaos van wegen en dool-wegen als *alleen* 'wetenschap' weg-werkster was, zonder geloof en belijdenis. Ja, die halve onmondig-verklaring van de kerk, dat is een van die dingen, die me wel eens pijn kunnen doen; en men zou een geistesgeschichtliche studie van separatie en doleantie moeten schrijven, geloof ik, om dit permanent verschijnsel in de kerk zelf te kunnen verklaren en te kunnen... vergeven.[1)]

Zelfs geloof ik, dat het een zegen zou zijn voor de kerk, de verscheurde kerk, in het algemeen, als elk kerkelijk instituut, zich, zonder eenigszins 'de' wetenschap haar vrijen gang te betwisten, en zonder het oog te sluiten voor wat ook daarin de Logos nog geven wil, zich tot heilige roeping stelde: haar eigen problemen, haar eigen speciale problemen, in te denken volgens methode, en,

1) *Om misverstand te voorkomen:* ik zoek de schuld aan beide kanten.

om haar kinderen, ook: in schoolverband. Iemand, die misschien bij ondergeteekende een onderstelde gevoelige snaar wilde raken, zei eens tot mij: man, schrijf toch niet over dat promotierecht, want als Kampen vandaag begint, dan pakt Apeldoorn morgen aan; en waar is het eind? Ik heb dat naast me neergelegd, want in Apeldoorn is een zuivere - niet formeel-wetenschappelijk ingerichte - opleidingsschool, en is *niet* wat Kampen heeft na 1896. Maar overigens zeg ik: stel eens, dat de chr. geref. geschikt waren voor het hebben van een chr. geref. hoogeschool, dan waren ze gedwongen - nu zijn ze het reeds - methodisch-wetenschappelijk in te denken *het* speciaal christelijk-gereformeerde. Ik zou daartoe geen kans zien, en ik geloof, dat zij er zelf ook geen kans toe zouden zien, want '*het* christelijk-gereformeerde *bestaat* niet; er bestaan alleen: christelijke gereformeerden. Als een kerk zoo gedwongen werd, zichzelf opwekte, om *haar* bestaan, *haar* specifieke prediking, te legitimeeren in theologischen zin, te zien, ob sie '*möglich*' sei, zou dan de katholiciteit van het christendom, de eenheid van het geloovig-wetenschappelijk denken niet bevorderd worden? Voor klare wetenschap wijken alle fabeltjes. De kerken kunnen zoo angstig gemakkelijk onzin spreken, want ze laten de wetenschap maar loopen.

Ik wil maar zeggen: de gehoorzame, nederige kerk kan het niet *láten*, háár drieërlei ambtelijke verrichtingen en genadegeschenken methodisch in te denken, en ze weer onderling te verbinden in de diepste vragen van geloovige theologie. *Geen doel*, *maar enkel middel*. Als zij haar altaar bouwt, dan zal ze het bestek van de trappen van het altaar zelf teekenen. De mathematische verhoudingen daarvan - we houden de beeldspraak even vol - moge ze *vinden*, geteekend door menschen *buiten* haar, afgodendienaars, of *vrije* geesten uit haar *eigen* kring, ze zal alles wat ze vindt, dankbaar gebruiken, want alles is van haar, *maar:* ze zal over alles wat ze vindt critisch haar geest doen gaan, en schöpferisch ook zelf de trappen teekenen, en ontwerpen, en leggen, de trappen van haar altaar. Ze *lééft* van het vinden niet. Zóó zal ze haar altaartrappen betreden, het offer in de hand, het offer onder den voet, het offer in den geest, en die alle verbonden door wat de bijbel noemt het 'hart'. Niet-kerkelijke wetenschap, *die* zij een werken van den geest, uit een hart, dat niet-kerkelijk is. Maar de wetenschap der kerk - dáárin beweegt *háár* hart den geest.

* * *

Uit het gezegde blijkt wel, dat daarom de vergelijkingsgewijs ter sprake gebrachte verhouding van lastgever - lasthebber (kerk en Theol. School) me niet de *eenige* vergelijking schijnt, waarmee men hier werken kan. Zeker, in de lijn van het bovenstaande ligt *óók*, dat de lastgeefster (de kerk) de roeping heeft, het haar toegewezen object der (geloofs) kennis bewust, en tot den grond, in te denken, en dat het voorts profijtelijk voor haar is, dit te doen in schoolverband. In zooverre neem ik het gebruikte beeld graag over, en kan mij *niet* overtuigen, dat de vergelijking lastgever - lastnemer *in den weg staat* aan wat voor Kampen gevraagd wordt. Maar het beeld zèlf is - gelijk elk beeld - eenzijdig. Lastgever en lasthebber zijn twee, *betrekkelijk los van elkaar* werkende, machten. Gebruikt men evenwel het (ook bijbelsch) beeld van het *lichaam*, met oog, oor, hand, voet, dan *ziet* niet het *heele* lichaam, *hoort* niet het *heele* lichaam, *werkt* niet het *heele* lichaam, *loopt* niet het *heele* lichaam ìn *al* zijn deelen, maar het lichaam heeft den last te *leven*, en te *werken*, en vervult dezen last nu door *bizondere* levens*functies* 'op te dragen' aan *bizondere* lichaams*organen*. Zóó zal ook niet 'de kerk' in àl haar leden, in heel haar instituut, de wetenschap beoefenen, maar haar algemeenen last: God kennen met heel het verstand, met heel de ziel, met heel het hart, en met alle krachten, zal zij onder meer vervullen door een bizondere levensfunctie in dit algemeene levenswerk op te dragen aan een bepaald orgaan. Het komt *hier* op de opdracht aan; aan 'de' wetenschap kàn de kerk geen opdrachten geven. En haar kinderen, in wien God daartoe 'iets gelegd heeft', zal zij daardoor en daartoe opwekken: daar is dan het schoolverband, dat trouwens reeds eenmaal gegeven is, sinds 1896. *Wàs* dat schoolverband er niet, dan stond de kwestie anders. Nu het er is, kan men volstaan met de vraag: is het verboden? Zoo neen, ga dan door tot het eind.

* * *

Zoodat ik, aan het eind van dit hoofdstuk gekomen, naar het slot van het vorige teruggrijp, en Myconius nazeg, maar dan een beetje vrij: zijt gij zoo *bang* voor de vrijheid van de *wetenschap?* Wees liever *verheugd* over de vrijheid van de *kerk*. *En zorg*, *dat deze erkend blijve*. De wetenschap zal voor het *háre* zorgen. Voor *die* zorg is de kerk inderdáád *onbevoegd*. Karlstadt had indertijd gewetensbezwaar tegen promoties in de theologische faculteit in het algemeen (Matth. 23:10); maar juist tegenover hèm moest

Myconius de onafhankelijkheid van de kerk ten aanzien van de universiteit verdedigen.[1)]

Misschien was dat niet heelemaal een toeval.

Evenmin als het toeval was, dat Melanchthon, in wien reformatie en humanisme getrouwd waren, op theologische promoties aandrong. Zet men hém dan weer naast Calvijn met zijn Academie, dan wordt de zaak pas goed. Want Calvijns Academie promoveerde niet, zoo wordt ons verhaald. Och neen, Calvijn kon ook alles niet, wat hij wilde, en Melanchthon werkte alles niet weg, wat wij zouden willen wegwerken (overheids-autoriteit). Maar als Melanchthon van alle academies zegt, dat ze *zonder* 'disputationes' (een onderdeel gewoonlijk van de promoties) den naam van academie eigenlijk niet waard zijn, en men hóórt hem dat zeggen ook dus per consequentiam met betrekking tot de Academie van Calvijn, dan geloof ik, dat Melanchthon, staande voor het feit, dat er nu eenmaal in Kampen zoo iets is als wat Calvijn in Genève had, zou zeggen: praat toch niet langer, gebruik toch de vrijheid, die ge hebt, want anders ziet het er op den duur voor Kampen niet best uit: postremo schola sine disputatione prorsus friget, nec meretur nomen Academiae[2)]. Hetgeen gezegd is: het gaat hier om den *normalen afbouw* van Kampen, *en anders gaat het er achteruit*, verzandt op den duur daar het leven, en wordt er de warme levensbeweging tenslotte gemist. Precies zooals Johannes Sturm in Strassburg zeide: een school, die geen graden verleenen kan, wordt in haar bloei belemmerd.

Staat in uw vrijheid om der wille van de praktijk.

Want de leus der kerk is geen andere, dan dat zij vrij is. Van haar is de 'Freiheit *von*', en óók de 'Freiheit *zu*'. De *negatieve* vrijheid *vàn* alle buiten haar opkomende wetenschap, *én* de *positieve* vrijheid *tòt* het scheppen van wegen, die haar kunnen leiden tot haar van God gestelde doel.

§ 9. Een dreigement van den wetgever?

Nog een enkel woord over de onlangs te berde gebrachte kwestie, of niet de kerken zich in een impasse zouden begeven, door thans

1) Paulsen, a.w., Wolf, a.w. daar ook litteratuurvermelding.
2) Adhortatio ad frequentandas disputationes ad lectores facta per Decanum collegii facultatis artium Vitebergae. Corp. Ref., ed. C.G. Bretschneider, vol. X, 1842, kolom 914/5.

haar Theol. School het promotierecht toe te kennen, want: dat kon wel eens het gevolg hebben, dat òf van de zijde van den wetgever bezwaar gemaakt werd tegen het verleenen van doctorale titels door zulke bizondere inrichtingen van hooger onderwijs, als de wetgever dan wel zoo vriendelijk zou willen zijn, te rekenen tot de 'kerkelijke kweekscholen' (wat Kampen volgens ons algemeen gevoelen, *niet* is) - *òf* dat, indien dan het promotierecht te Kampen binnen het raam der toekomstige wetgeving mogelijk gelaten werd, een staatsbemoeiing zou worden opgedrongen, die de vrijheid der kerken zeer zou belemmeren. En het zou zeer de vraag zijn, of de kerken zulk een staatsbemoeiing aanvaarden willen, of mogen. Ze zou dan loopen over het aantal hoogleeraren, het 'formeel'-wetenschappelijke peil van het onderwijs, en zoo meer. Men ziet het: ter eener zijde wordt de vrijheid der wetenschap '*von*' de kerk, ter anderer zijde de vrijheid der kerk '*von*' den staat in geding gebracht. Van de vrijheid '*zu*' wordt evenwel in dit debat nog niet gesproken. En daar komt het voor ons *eerst* op aan. Want *die* is *positief* en - een gave Gods, 'ein gute Wehr und Waffen'.

Nu zal ik hier van deze dingen niet veel zeggen. Het is niet noodig, omdat deze kwestie ook besproken wordt door de hoogleeraren Bouwman en Greijdanus, respectievelijk in *De Bazuin* en *De Wachter*. Natuurlijk mogen we van elkaar in deze ernstige dingen verwachten, dat wie aan den eenen kant kennisneemt van wat verschijnt, het aan den anderen kant eveneens zal doen.

Ik volsta met enkele algemeene opmerkingen.

Om te beginnen zou ik zeggen: laat ons den moed grijpen, die Dr A. Kuyper heeft bezield bij de stichting, en de verdere inrichting, van de Vrije Universiteit. Hoewel rekenende met de bestaande legislatieve toestanden, heeft hij gezegd: wij gaan onzen eigen gang, en wat het ius promovendi betreft: *dit zou ons door een staatsmacht evenmin ontnomen als toegekend kunnen worden*.

Voorts lijkt het mij, voor de *kèrk nog in sterkere mate* dan voor een *vereeniging* voor hooger onderwijs, goed, en geoorloofd, eigen wegen te gaan, zonder achterom te zien, of angstvallig te letten op wat een of andere commissie nog maar voorbereidt. Ik zeide reeds, dat *verkregen rechten* bij God niet bestaan. Wat recht is, blijft recht, al moet het nog verkregen worden, en wat geen recht is, wordt het nooit, al is het ook allang verkregen. Maar *indien* de Geref. Kerken tot de overtuiging komen, dat het inderdaad tot haar bevoegdheid en recht behoort, de school, die *eens* kweekschool *wàs*, maar het nu niet meer is, af te bouwen in den aangegeven zin, laat ze dán eenvoudig zeggen: *wij nemen ons recht*. Is het

gevolg daarvan, dat de wetgever straks zegt: het zijn verkregen rechten, die ik moet ontzien, goed, *des te beter*. Dit staat voor *zijn* verantwoording, en voorzoover de kerken *zelf* overtuigd *zijn*, dat zij haar vrijheid in dezen *mogen* gebruiken, is *daarna*, *na déze overweging*, *en met vooropstelling daarvan*, *juist een argument te meer:* maak dan van uw voor God gehandhaafde recht *ook zoo spoedig mogelijk gebruik*, ook om den wetgever vóór te zijn: dan hebt gij het *(nu niet meer ongeoorloofde) voordeel* van '*verkregen rechten*'. M.a.w., waar de één zal zeggen: stel uit, want de wetgever dreigt, daar zou ik zeggen: *maak nu juist haast*, want de wetgever zal móeten rekenen met u. Daarvoor hebben we nu eenmaal onze algemeene toestanden.

Hier komt nog bij, dat het kwalijk te onderstellen is, dat de wetgever het klaar zou spelen, een theologische school, zooals Kampen heeft, het promotierecht te *onthouden*. Dat het geen universiteit is, kan de wetgever niet meer te berde brengen, want hij heeft zelf plaats gemaakt voor promoties buiten universitair verband (we laten nu de oorspronkelijke beteekenis van 'universiteit' als gemeenschap van leeraren en leerlingen, maar loopen, hoewel volgens haar Kampen ook al universiteit is). En dat het een kerkelijke *kweekschool* is, zal hij moeten *bewijzen*. Onzerzijds wordt dat ten sterkste ontkend, als men n.l. kweekschool wil stellen *tegenover* (universiteits-) faculteit; zie wat boven opgemerkt is over de verbintenis van opleiding en wetenschap aan de universiteiten, en het hooger onderwijs in het algemeen. Ten slotte: hoe zou het te verwachten zijn, dat een wet er door zou komen, die zulke consequenties had? *Wij hebben nog roomschen in Nederland*, en die zullen wel zorgen, dat voor *zùlke* consequenties en conclusies de praemissen *niet* worden geschapen.

Blijft dus over de vraag, of de staat niet hinderlijk *bemoeiziek* blijken zal. Of de contrôle niet vernederend, dwingend, afschrikwekkend is, *voor de kerken*.

Ik vraag: waarom?

Om te beginnen: hier wordt alweer *het woord* '*kerken*' *zoo algemeen gebruikt*. In het bovenstaande is betoogd, dat de Theol. School, hoewel uitgaande van de kerken, *in zichzelf ook ten deele een eigen*, *afgesloten leven heeft*. Het is een *kring*. Als nu de staat voor de zuiverhouding en de op-peil-houding van de doctorale titels in het algemeen eenig *formeel* toezicht vraagt, eer bij een algemeen erkend omgangswoord (doctor) laat toekennen en hanteeren door een bepaalde onderwijs-inrichting, *dan is dat nog heel iets anders*, dan wat wij, in de vrijheid opgevoede gereformeerden,

ons op het eerste hooren plegen in te denken, als daar gesproken wordt van: staats-contrôle. Maar daar komen in dit geval, strikt genomen, de kerken niet onder; daar komt dan alleen een bepaalde *inrichting van de kerken* onder. Ook nu moet men, evenals ik boven opmerkte, niet het woord 'kerk' gebruiken zonder nadere onderscheiding.

En is dat nu zoo verschrikkelijk? Indien de regeering zich beperkt tot formeele dingen, *en zich niet bemoeit met het theologisch onderwijs* (wat zij nog nooit en nergens gedaan heeft, tenzij dan toen zij het op haar *eigen* inrichtingen, omdat zij er geen weg voor wist, heeft ontzield), is dan zulk een formeele staatscontrôle zoo verschrikkelijk? Is de Vrije Universiteit soms *principieel* onvrij geworden door den Staat, omdat zij, wat toch een feit is, bepalingen moet aanvaarden (ook inzake de promoties) die haar anders niet zouden drukken, terwille van den effectus civilis? Een beperkte, principieel vrij latende contrôle kan zelfs nog voordeelen hebben, en de nadeelen, die er kùnnen komen, zouden, gelijk prof. Greijdanus en prof. Bouwman betoogd hebben, ook tegen de Vrije Universiteit kunnen gekeerd worden, hoewel deze ook haar eigen wegen blijft gaan. In elk geval zou eenige contrôle van regeeringswege althans dit onmiddellijke voordeel hebben, dat alle gemeesmuil over de waarde van de graden van Kampen bij voorbaat werd voorkomen, tenminste bij hen, die geen karikaturen en versjes voor *ernst* opnemen.

En dan: is dat zoo *nieuw* dat de regeering zich formeel met de contrôle inlaat? Hebben we in de *zending* ook niet onophoudelijk contact met officieele regeeringslichamen? Heeft dat de zending, *principieel* als werk van *gereformeerden* gezien, geschaad? Heeft dat de beginselen van ons zendingswerk verkracht? Of heeft het ons, zijdelings, gedwongen, op ons qui vive te wezen, en met behoud van eigen vrijheid, invloed te verwerven naar buiten? En heeft men onder ons de kerken bang gemaakt voor het zendings-werk, omdat de kerken dan komen onder staatsbemoeiing?

Ik geef toe, dat het een kwestie van gezicht zal zijn.

Maar mij heeft heel het schrikbeeld van den wetgever geen oogenblik uit het evenwicht geslagen. Ligt dat aan mijn naiviteit, het zij zoo; maar de kerken mogen dan, met al de reflexieve kracht, die in haar is, het Binnenhof laten werken, en te Arnhem haar *eigen* wegen gaan, die zij voor *God* durft ontwerpen.

Voorts verwijs ik hier naar wat anderen, meer bevoegd dan ik, hierover schrijven.

§ 10. Ten besluite.

Alles saamgenomen, vraag ik met bescheidenheid overweging van wat hier gezegd is. Heb ik misschien - in afwijking van wat in den aanvang gezegd is - *tóch* hier en daar dingen behandeld, die in de brochures van prof. Hoekstra, prof. Greijdanus, en dr Bouma reeds direct zijn besproken, dan worde dat vergeven (ik heb het eerste deel van dit geschrift thuis geschreven, maar het tweede buitenshuis, zonder die brochures bij me te hebben).

Van harte hoop ik, dat de gedachten in onze kerken geleid worden in een richting, die naar mijn vaste overtuiging den vrede bevorderlijk zal zijn, de Vrije Universiteit niet schaden zal, het werk, dat onze hoogleeraren doen, ook voor de algemeene voorlichting van studenten en predikanten en van de groote gereformeerde gemeenschap, door lectuur enz., zeer zal bevorderen, en den wetenschappelijken zin en het wetenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel onder ons zal prikkelen.

Er is nog zoo ontzaglijk veel te doen. Onlangs las ik ergens een verslag van een vergadering, waar enkelen van onze professoren het woord gevoerd hadden. Er waren vraagstukken bij van de eerste orde, en de sprekers waren het met elkaar niet eens, al werd dat niet gezegd, en al kon men dat pas begrijpen, door tot de wortelvragen af te dalen. Een blad schreef: gelukkig, we hebben nog onze mannen, en het gaat goed. Ik moest toen even denken aan enkele jonge menschen uit een bekende parabel, die op een hoogte stonden en speelden, waar ze elk oogenblik gevaar liepen, naar beneden te tuimelen. Als dan iemand zegt: gelukkig, ze zijn daar nog bezig, het gaat nog goed, dan denk ik: zeker, het is goed, dat ze daar bezig zijn, het kan niet anders; maar houd uw hart vast, en bid. Juich, maar - met béving.

Denk ik aan al die vraagstukken, die nog moeten worden aangepakt, dan vraag ik voor *beide* inrichtingen, die we hebben, volle span-kracht en bewegingsvrijheid. Aan afgeknotte pyramides hebben we niet veel. Ik bedoel natuurlijk: onafgebouwde pyramides, die dus nooit pyramidaal geweest zijn, en ook geen eigenlijk voetstuk.

Ik heb getracht, zóó te schrijven, dat mijn brochure geen partijbrochure kan worden. Ik weet, dat ze ook zoo niet verlangd wordt door hen, die in den strijd der geesten thans verlangen, wat ik begeer; maar ik wil toch ook niet, dat van andere zijde van dit

woord in eenzijdige richting misbruik gemaakt wordt. Als het oirbaar was, zou ik willen zeggen, wat ik nu maar even aanduid: de man, die dit schreef, heeft, naar hij meent, getoond, ook de idee der Vrije Universiteit lief te hebben, en alles, wat die idee uitwerkt, en uitwerken kan, toe te juichen. Laat men dus niet tegenstellingen scheppen, ook niet als men anders denkt over dit bepaalde punt, tegenstellingen, die niet bestaan. Gelijk ik mijnerzijds de hoogleeraren, die hebben tegengestemd, ten volle eer en hoogacht, als mannen, die het goede voor de Theol. School altijd gezocht hebben, en geloof, dat zij een beslissing genomen hebben, die niet werd ingegeven door bij-gedachten, zoo worde het ook ter andere zijde ondersteld van hen, die thans zich in de pers met warmte *pro* uitspreken, waar zij *contra* zeggen.

Van de brochure, die onlangs van andere zijde het licht zag, heb ik thans nog geen kennis genomen. Ik kon er dus ook niet op reflecteeren. Vóór ze verscheen, heb ik al geschreven, wat in de nooit op bl. 3 staat.

Moge ieder, die straks zijn woord te spreken heeft, bedenken dat hij, *althans wat zijn bedoeling betreft*, door het uitbrengen van zijn stem, beslist over een reeks van jaren; wanneer althans de lijn van vorige synodes niet afgebroken wordt. En worde beiderzijds gewaakt tegen leuzen, die vervoeren door klanken, en nog eens klanken, maar die juist door de gewenning aan die klanken, haar eigen exegese zorgvuldig verhinderen bij wie ze over zich heen doen gaan.

En onder die leege *klank-leuzen* reken ik *vooral* de uitspraak: *dat de kerk niet de wetenschap moet beoefenen*. Onder verwijzing naar hetgeen boven gezegd is, zou ik deze indrukwekkende taal willen beantwoorden met de nuchtere opmerking: ‘de kerk’ *wil* geen wetenschap doen, noch voorzoover ze door uw mond spreekt, noch voorzoover ze door onzen mond spreekt, d.w.z. door den mond van de voorstanders van Kampen's afbouw. *Zij* weten het óók wel, dat *religie* en *wetenschap twéé* zijn; maar in *dit bepaalde* geding zeggen ze: het kerkelijk *instituut beperkt zich* tot het *mandaat geven*.[1)]. En de *ontvangers* van dat mandaat vormen dan, zoodra zij het hebben aanvaard, een *naar binnen* weer zelfstandig

1) Dat de dissertaties kerkelijk moeten geapprobeerd zijn, officieel of officieus, aanvaard ik niet. De dissertaties van de V.U. bevatten ook wel hier en daar (ondanks belofte) ongereformeerde dingen; dat zal te Kampen ook zoo zijn. Met de kranspreeken was 't niet anders; zelfs.... met sommige uitspraken van hoogleeraren was 't niet anders en zal 't niet anders zijn. Het gaat over den geest, en vooral over wat de hoogleeraren *lééren*.

werkenden kring, die wel verantwoordelijk is aan de kerk voor wat betreft de trouw aan de waarheid, maar voorts, voor wat het 'wetenschap drijven' betreft, slechts verantwoordelijk is aan den Vader der geesten.

En wie durft zeggen, dat de kerk geen in dezen geest te omschrijven *mandaat* mag geven? In *dézen* zin? Indien in het bovenstaande betoogd werd, dat de wetenschap, gelijk ze dan te Kampen beoefend zou worden, èn *voorzoover* dat gebeurt, de kerk '*dient*', dan behoeft geen enkele synodale of in de pers schrijvende broeder mij meer tegen te werpen: ja, maar, kerk en theologie *zijn twee*, zijn *twee;* bedenk dat toch! Ik zou dien man willen antwoorden: dat ze *twee* zijn, *daar ga ik toch immers van uit?* Hetgeen *gediend wórdt* èn hetgeen *dient*, dat is *altijd twee*. ALLES, waarvan Paulus, die kerkelijke en nochtans zelfstandige opleider en bekwamer van Timotheus, zegt: *het is uwe*, het *dient* u, dat MOET een ànder *wezen* hebben dan ik, die erdoor gediend word. En daarom, juist *omdat* kerk en theologie, religie en wetenschap *twee* zijn, juist *daarom* staat Paulus voor geen enkel 'terrein' stil, zeggende: *dit* is *niet* voor u, kerk van Christus, want *dit* is een in zichzelf hermetisch gesloten kring, doch voor *àlle* poorten reciteert hij: *alles is uwe*, *doch gij zijt van Christus*, *en Christus is Gods*. Ook voor de poort van het huis van wetenschap.

Hier houdt het *tellen* op. Maar de *onderscheidingen* zijn juist de grondslag van dezen krachtigen jubel; en Paulus denkt er niet aan, op dit '*alles*' een exceptie te maken: voor 'de' wetenschap.

Moge de synode der Geref. kerken daar ook niet aan denken. Als ze maar *mèt haar mandaten opklimt tot Christus*, *en door Hem tot God*. Want *anders* zou zij onder het oordeel vallen; zij met de Vrije Universiteit.

Met de Vrije Universiteit?

Ja zeker.

Want *elke* valsche leus, die de kerk *als instituut* zich suggereert, of zich laat suggereeren, wijst al op een *fout* in het '*organisme*', en die fout zal dan ook daarna met nieuw bederf zich weer uitwerken in de kerk 'als organisme'. Als ik daarom pleit voor de *zuiverhouding* van de sfeer, en vooral van het problemen-stellen in de kerk als instituut, dan pleit ik rechtstreeks, nu ja, onder meer óók voor de gezondheid van de Vrije Universiteit. Als de Gereformeerde Kerken foutief gaan denken of besluiten, dan zal *èlke* foutieve beslissing een nadeel zijn voor iederen levenskring, die gedragen wordt door het gereformeerde volk, dat immers de Vrije

Universiteit draagt in gemeenschap en gebeden. Een fout van Arnhem zal beteekenen een ziekte van ons allen, ook voor de Vrije Universiteit.

En daarom zie ieder, *voor- èn tegenstander* van wat hier bepleit is, wel ter dege toe, wat hij doet, welke munt hij uitgeeft in het - tempelhuis. Want *dáár* valt de beslissing; *nergens anders*.